

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE AİLEYE YÖNELİK SOSYAL
HİZMET VE AİLE DANIŞMANLIĞI
UYGULAMALARI**

Yasemen ÇEVİK

2501140866

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi Berrin OKTAY YILMAZ

İSTANBUL – 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : YASEMEN ÇEVİK Numarası : 2501140866
Anabilim Dalı / Anasana Dalı / Programı : SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER Danışmanı : DR. ÖGR. ÜY. BERRİN OKTAY YILMAZ
Tez Savunma Tarihi : 03.01.2020 Saati : 14:00
Tez Başlığı : " TÜRKİYE'DE AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMALARI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / YETERLİLİĞİNE karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. YEŞER YEŞİM ÖZER YÜRÜR		
2- DR. ÖGR. ÜY. BERRİN OKTAY YILMAZ		KABUL
3- DR. ÖGR. ÜY. DUYGU DİNÇER		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ABDULLAH KARATAY		
2- DR. ÖGR. ÜY. EYLEM ÖZDEMİR		Kabul

ÖZ

TÜRKİYE’DE AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE AİLE DANIŞMANLIĞI UYGULAMALARI

Yasemen ÇEVİK

Son yıllarda uygulanan sosyal politikalara bağlı olarak aile kavramının daha çok önemsendiği, aile çalışmalarının arttığı ve aileye yönelik hizmetlerin çeşitlendiği görülmektedir. Bu çalışmada aileye ait kavramlar, ailenin tarihi gelişimi, sosyal politika ve sosyal hizmetlerle aile ilişkisi, aile danışmanlığı ele alınmaktadır. Aile danışmanlığının Türkiye’deki gelişimi ve mevcut durumu, aile danışmanlarının bu mesleğe ait görüşleri incelenmektedir.

Aile danışmanlarının eğitimleri, mesleki uygulamaları ve alanla ilgili düşüncelerini araştırmak için bu çalışmada betimsel model esas alınmıştır. Hedeflenen bilgileri elde etmek için veri toplama araçlarından biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket, üç bölümden ve 39 sorudan oluşmaktadır. Araştırmaya 54 kişi katılmış ve verilen yanıtlar SPSS22 programıyla analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda elde verilen bulgulara göre Türkiye’de aile danışmanlığı yapanların aile danışmanı olabilmek için daha çok sertifika programlarına veya akademik eğitime başvurdukları, daha çok özel danışmanlık merkezlerinde çalıştıkları, aile danışmanlığını topluma, ailelere ve çocuklara yardımcı olmak için seçtikleri, meslekten maddi ve manevi doyum sağladıkları, kendilerini alanda yetkin görme düzeyleri ile aldıkları eğitimler, çalışma süreleri, çalıştıkları kurum türü arasında anlamlı ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: aile, aileye yönelik sosyal hizmetler, aile danışmanlığı, aile terapisi, sosyal hizmet, sosyal politika.

ABSTRACT

THE SOCIAL SERVICES AND FAMILY COUNSELING PRACTICES FOR FAMILIES IN TURKEY

YASEMEN ÇEVİK

It is seen that the concept of family is very important, family studies are increasing and services about family are diversified due to the social policies implemented in recent years. In this study, the concepts of family, historical development of the family, the relation of family with social policy and social works, family counselling are discussed. The development of family consulting in Turkey and current situation, the opinions of family counselors about this profession are examined. Descriptive model was used for investigating family counselors trainings, professional practices and opinions about the field in this study. The questionnaire technique, which is one of the data collection tools, was used to get the aimed information. The questionnaire prepared by researcher consists of 3 sections and 39 questions. 54 people has participated in the research and the responses have been evaluated by analyzing.

According to findings obtained from the research, counselors in Turkey apply certification program or academic training to become family counselor; they work more in private counseling centers, they choose family counseling to help the community, families and children, they provide financial and moral satisfaction from the profession and significant relationships were observed between proficient vision levels and in the field and their trainings, working times, on the type of institution they work.

Key words: family, social works about family, family counselling, family therapy, social work, social policy.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada sosyal hizmetler, sosyal politika ve aile ilişkileri bağlamında aile danışmanlığının Türkiye’deki mevcut durumu ele alınmaktadır. Türkiye’de aile danışmanlığı yapan kişilerin demografik bilgileri, aldıkları eğitimler, mesleki durumları, ülkemizdeki aile danışmanlığı mesleğine ve eğitimlerine ait görüşlerini tespit edip değerlendirmek, aile danışmanlarının öz yeterlilikleri, toplumun bu alandaki bilinç düzeyi, çeşitli aile danışmanlığı modellerine yaklaşımları, mesleki uygulamalar hakkındaki düşüncelerine ulaşmak ve betimlemek amaçlanmıştır.

Araştırmaya kamuda, yerel yönetimlerde ve özel kuruluşlarda çalışan bireylerin katılması bu çalışmanın önceki benzerlerinden ayrılan yönüdür. Aileye yönelik sosyal hizmetler veren farklı kurum türlerinin çalışmalarının incelenmesiyle ülkemizde aile danışmanlığı uygulamalarının genel çerçevesinin oluşturulmaya çalışılması, sosyal hizmetler-aile danışmanlığı ilişkisinin incelenmesi bu çalışmanın önemli yanlarından biridir. Araştırma sonuçlarının alanyazınına ve aile çalışmalarına katkıda bulunması umulmaktadır.

Kişisel sebeplerden dolayı uzun süren çalışmamın her aşamasında kıymetli bilgileri, deneyimleri ve hoşgörüsüyle beni destekleyen danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Berrin Oktay Yılmaz’a minnettarım. Tezimi hazırlamamda yardımlarını hiç esirgemeyen sevgili arkadaşım Pınar Can’a, anketimin uygulanmasında aracılık eden İstanbul Aile Danışmanları Derneği kurucusu Zafer Avcılar’a teşekkürlerimi iletirim. Her zaman beni destekleyen aileme, tez yazım aşamamda yükümü hafifleten kayınvalidem Hatice Çevik’e verdiği emeklerden dolayı müteşekkirim. Bu yüksek lisans programını seçmemi sağlayan, tez çalışmam boyunca sevgisi, sabrı ve yardımlarıyla yanımda olan değerli eşim Çağlar Çevik iyi ki varsın. Kızım Ada ve oğlum Alp için...

Yasemen Çevik

ANKARA, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALARLİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI, AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE AİLE DANIŞMANLIĞI

1.1.AİLEYE YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1.1 Aile Kavramı.....	4
1.1.2. Ailenin Tarihsel Gelişimi.....	6
1.1.3. Aile Sosyolojisi.....	7
1.1.4. Ailenin İşlevleri	10
1.1.5. Ailecilik	13
1.1.6. Aile Sorunları.....	15
1.1.7. Aile Terapisi	19
1.2. AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET ANLAYIŞI	25
1.2.1. Sosyal Hizmet Kavramı	25
1.2.2. Sosyal Hizmet ve Aile	28
1.2.3. Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları	30
1.3. AİLE DANIŞMANLIĞI.....	31
1.3.1. Aile Danışmanlığının Tarihçesi	31
1.3.2. Aile Danışmanlığı Kuramları ve Uygulamaları.....	33
1.3.2.1. Psikanalitik Kuram	34
1.3.2.2. Bilişsel-Davranışçı Kuram.....	36
1.3.2.3. Yapısalcı Kuram	38
1.3.2.4. Stratejik Kuram.....	39
1.3.2.5. Yaşantısal/ İnsancıl Kuram	41
1.3.2.6. Sistem Yaklaşımı/Murray Bowen Kuramı	42
1.3.2.7. Aile Danışmanlığında Postmodern Yaklaşımlar.....	43
1.3.2.7.1. Çözüm Odaklı Yaklaşım.....	44

1.3.2.7.2. Öyküsel Yaklaşım.....	45
1.3.2.7.3. Bütüncül/Eklektik Yaklaşım.....	47
1.3.3. Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi	47
1.3.4. Aile Danışmanının Rolü ve Sahip Olması Gereken Özellikler	49

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AİLE VE AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

2.1. TÜRKİYE’DE AİLE ARAŞTIRMALARI	52
2.2. TÜRKİYE’DE AİLENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	53
2.2.1. İslamiyet Öncesi Dönem.....	55
2.2.2. Osmanlı Dönemi	56
2.2.3. Cumhuriyet Dönemi	57
2.3. TÜRKİYE’DE SOSYAL POLİTİKALAR VE AİLEYE YAKLAŞIM.....	58
2.4. TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLER VE AİLEYE YAKLAŞIMI	60
2.4.1. Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar	63
2.4.2. Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları	64
2.4.2.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uygulamaları	66
2.4.2.2. Yerel Yönetim Uygulamaları.....	69
2.4.2.3. STK Uygulamaları.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	73
3.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	74
3.3. ARAŞTIRMA GRUBU	74
3.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	75
3.5. ARAŞTIRMA BULGULARI	75
3.5.1. Demografik Bulguları	75
3.5.2. Türkiye’de Aile Danışmanlarının Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular	76
3.5.2.1. En Son Mezun Olunan Öğretim Basamağı ve Bölümü	77
3.5.2.2. Aile Danışmanlığı İçin Alınan Eğitim Türü ve Süresi	78
3.5.2.3. Aile Danışmanlığı İçin Alınan Süpervizyon Türü	79
3.5.3. Türkiye’de Aile Danışmanlarının Mesleki Durumlarına İlişkin Bulgular.....	80
3.5.3.1. Çalışılan Kurum Türü	80

3.5.3.2. Çalışma Süresi	81
3.5.3.3. Kullanılan Unvan.....	82
3.5.3.4. Kullanılan Kuram ve Teknikler	82
3.5.3.5. Danışmanlık Seans Süreleri ve Danışmanlık Sonra Danışan Takibi	84
3.5.3.6. Zorlanılan Konular ve/veya Yetkinlik Düzeyine İlişkin Görüşler.....	85
3.5.3.7. Mesleki Gelişim İçin Kullanılan Kaynaklar	87
3.5.4. Aile Danışmanlarının Türkiye’de Verilen Aile Danışmanlığı Eğitimlerine İlişkin Görüşleri	87
3.5.5. Aile Danışmanlarının Toplumun Aile Danışmanlığı ile İlgili Bilinç Düzeyine İlişkin Görüşleri	88
3.5.6. Türkiye’de Aile Danışmanlarının Mesleki Doyumlarına İlişkin Bulgular.....	90
3.5.6.1. Manevi Doyum	90
3.5.6.2. Maddi Kazanç Tatmini	91
3.5.6.3. Mesleğin Gelecek Vadetmesi Üzerine Görüşler.....	91
3.5.6.4. Mesleği Seçme Sebepleri.....	93
3.5.7. Aile Danışmanlarının Yeni Aile Danışmanlığı Modellerine İlişkin Görüşleri	93
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKÇA	102
EKLER.....	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Cinsiyete Göre Boşanma Nedenleri Oranı, 2016.....	17
Tablo 1.2: Aile Danışmanlarının Aile Danışmanlığı ile Aile Terapisi Alanlarının Farklı Olduğunu Düşünüyorum.....	62
Tablo 2.1: Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma Hızı.....	69
Tablo 2.2: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Sağladığı Aile Yardımları.....	67
Tablo 3.1: Aile Danışmanlarının Demografik Özellikleri.....	75
Tablo 3.2: Aile Danışmanlarının En Son Mezun Olduğu Öğretim Basamağı.....	77
Tablo 3.3: Aile Danışmanlığı Eğitim Şekli.....	78
Tablo 3.4: Aile Danışmanlığı Eğitim Süresi.....	79
Tablo 3.5: Aile Danışmanlarının Çalıştığı Kurum Türü.....	81
Tablo 3.6: Aile Danışmanlarının Çalışma Süreleri.....	81
Tablo 3.7: Aile Danışmanlarının Genellikle Kullandıkları Unvanlar.....	82
Tablo 3.8: Aile Danışmanlarının Benimsedikleri Kuramlar.....	83
Tablo 3.9: Danışmanlıklarım Sırasında Beni En Çok Zorlayan Konu...'dur.....	85
Tablo 3.10: Aile Danışmanlığı Alanında Tamamen Yetkin Olduğumu Düşünüyorum.....	86
Tablo 3.11: Türkiye'de Aile Danışmanlığı Alanında Verilen Eğitimleri Yeterli Buluyorum.....	88
Tablo 3.12: Toplumumuzun Aile Danışmanlığı Konusundaki Bilinç Düzeyi Oldukça Yüksek....	89
Tablo 3.13: Danışmanların Eğitim ve Ekonomik Düzeyleri ile Aile Danışmanlığına Başvurma Oranları Arasında İlişki Olduğunu Düşünüyorum.....	89
Tablo 3.14: Aile Danışmanlığının Özel Bir Hizmetten Ziyade Sosyal Hizmet Uygulaması Olması Gerektiğini Düşünüyorum.....	90
Tablo 3.15: Aile Danışmanlığı Mesleki Olarak Beni Mutlu Ediyor, Manevi Doyum Sağlıyor.....	91
Tablo 3.16: Aile Danışmanlığı Mesleğinin Getirdiği Maddi Kazanç Beni Tatmin Ediyor.....	91

Tablo 3.17: Aile Danışmanlığı Mesleğinin Gelecek Vadettiğini ve Yaygınlaşması Gerekliğini Düşünüyorum.....	92
Tablo 3.18: Türkiye'de Aile Danışmanlığının Mesleki Standartları ve Uygulamalarını Yeterli Buluyorum.....	92
Tablo 3.19: Evlilik Öncesinde Aile Danışmanlığının Zorunlu Olması Gerekliğini Düşünüyorum.....	94
Tablo 3.20: Boşanma Aşaması/Sonrası Gibi Kritik Dönemlerde Aile Danışmanlığının Zorunlu Olması Gerekliğini Düşünüyorum.....	94
Tablo 3.21: Okul Temelli Aile Danışmanlığı'nın Türkiye'de Gerekli ve Uygulanabilir Olduğunu Düşünüyorum.....	95
Tablo 3.22: "Manevi Aile Danışmanlığı"nın Türkiye'de Gerekli ve Uygulanabilir Olduğunu Düşünüyorum.....	95
Tablo 3.23: Aile Danışmanlığı ile Aile Terapisi Alanlarının Farklı Olduğunu Düşünüyorum.....	96

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik3.1: Aile Danışmanlarının En Son Mezun Oldukları Bölümler.....	77
Grafik 3.2: Aile Danışmanlarının Süpervizyon Alma Çeşitleri.....	80
Grafik 3.3: Aile Danışmanlarının En Sık Kullandığı Teknikler.....	84
Grafik 3.4: Seans Süreleri.....	84
Grafik 3.5: Seanslar Sonrası Danışan Takibi.....	85
Grafik 3.6: Yararlanılan Kaynak.....	87
Grafik 3.7: Aile Danışmanlarının Aile Danışmanlığı Mesleğini Seçme Sebepleri.....	93

KISALTMALAR LİSTESİ

AÇEV	: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı
AETD	: Aile ve Evlilik Terapileri Derneği
Akt.	: Aktaran kişi
BDT	: Bilişsel Davranışçı Terapi
ÇATED	: Çift ve Aile Terapileri Derneği
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
İSMEK	: İstanbul Sanat ve Meslek Edindirme Kursları
MRI	: The Mental Research İnstitute (Zihin Araştırma Enstitüsü)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	: Tarih yok
SPSS	:Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

GİRİŞ

İnsanların birlikte yaşama tercihinin ilk kurumsallaşmış hali olan “aile” toplumların biyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik olarak devamını sağlayan bağıdır. Birçok ihtiyacı tek başına ve aynı anda giderebilmesiyle toplumun devamlılığı için gerekli olan diğer tüm bağlardan farklı bir konumdadır. Sosyal bilimlerin ortaya çıkması ve Sanayi Devrimi’nin getirdiği toplumsal sorunlar aileye yeni bakış açıları kazandırmıştır. Son zamanlarda geleneksel aile yapısı değişmiş, yeni aile modelleri ortaya çıkmış hatta “aileci” politikalara tepki olarak aile birimi reddedilmeye başlanmış, artan sorunlarıyla sosyal bilimlerin en gözde konularından biri haline gelmiştir. Aile, geleneksel olarak sahip olduğu sosyal politika aktörlerinden biri olma özelliğini, bilimsel yaklaşımlardan sonra da sürdürmeye devam etmiştir. Günümüzde hala aile, hem sosyal politika aktörlerinden hem de bu politikaların uygulandığı sosyal hizmetlerin yararlanıcılarından biridir.

Aile birimi, modernleşme sürecinde yaşanan hızlı ve çeşitli değişikliklere uyum sağlayamamıştır. Zaten var olan yoksulluk, şiddet gibi sorunlara, iletişim sorunları, toplumsal cinsiyet rollerindeki tutarsızlıklar gibi yeni aile sorunları eklenmiştir. Sağlıklı ve refah toplum için sağlıklı ve refah ailenin gerekli olduğu anlayışıyla aile sorunları önemsenmekte, sorunların çözümü için birçok araştırma yapılmakta ve çeşitli hizmetler geliştirilmektedir. Bu bağlamda çözüm yollarından biri olarak bireysel terapiden bağımsız şekilde aile terapisi ve aile danışmanlığı uygulamalarının başlatıldığı görülmektedir. Avrupa ve Amerika’da 1940’lardan sonra başlatılan araştırmalar ve uygulamalardan günümüze değin birçok aile terapisi ve danışmanlığı kuramının geliştirildiği bilinmektedir. Psikanaliz, Bilişsel Davranışçı Kuram gibi geleneksel kuramların yanında postmodern yaklaşımların kullanıldığı ve son yıllarda Sistem Yaklaşımı ile bütüncül/eklektik uygulamaların daha çok benimsendiği görülmektedir. İlgili alanda doktora derecesinde eğitimler verildiği, bağımsız psikoloji ve psikiyatri enstitülerinde uzun yıllar süren eğitimler ve süpervizyon uygulamasıyla aile danışmanı unvanına sahip olunabildiği görülmektedir.

Türkiye’de ise aile danışmanlığı alanının Batı’dan daha yeni olduğu ve yaklaşık 30 yıllık bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. 1980’lerde üniversitelerde sadece ders olarak verilen aile terapisi ve aile danışmanlığı eğitimlerinde bugün, yüksek lisans programlarının açıldığı, üniversitelerde ve özel eğitim kurumlarında sertifika

programlarının verildiği noktaya gelinmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2012 yılında “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte aile danışmanlığının tanımı, aile danışmanlığı unvanını kimlerin alabileceği, aile danışmanlığı merkezi açmak için gerekli koşullar açıklanmıştır. Yurt dışındaki eğitimlerin aksine çok kısa süreli (450 saat) eğitimlerle aile danışmanı olabilme fırsatı vermesi bu mesleğe olan ilginin her geçen gün daha fazla artmasına sebep olmuştur.

2014 yılında Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Süleyman Demirel Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi tarafından “Aile Danışmanı Ulusal Meslek Standardı” belirlenmiştir. Bu taslak metinde aile danışmanlığı, uluslararası meslek sınıflama sistemine göre “sosyal hizmet ve danışmanlık ile ilgili profesyonel meslek mensupları” grubuna dahil edilmiştir. Bu bağlamda, mevcut tez çalışmasında aile danışmanlığı ile sosyal hizmet ilişkisinin incelenmesi araştırmanın önemini artırmakta ve bu çalışmayı önceki benzerlerinden ayırmaktadır.

Aile danışmanlığı, hem bir sosyal hizmet uygulaması hem de özel bir hizmet olarak evlilik öncesi, boşanma aşaması ve sonrasındaki eğitsel ve rehberlik faaliyetleri kapsamaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 81 ilde ücretsiz danışmanlık hizmetleri sağlaması çok önemli bir gelişmedir. Ancak halkın bu hizmetten yeterince haberdar olmaması ve TÜİK verilerine göre Türk toplumunun aile sorunlarının çözümünde büyük çoğunlukla kimseden yardım istememesi, yardım isteyenlerin çoğunlukla aile büyüklerine başvurması ve kurum-kuruluşlardan sadece % 2’lik kesimin yardım talep etmesi aile danışmanlığının hala incelenmeye ve geliştirilmeye muhtaç bir alan olduğunu, toplumun bu konuda yeterli bilinç düzeyine sahip olmadığını göstermektedir.

Aileye bu kadar önem verilen bir toplumda aile sorunlarının giderek artması, özellikle şiddetin ve ekonomik sorunların toplumsal boyuta ulaşmasında görülen çelişki bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Ailenin yüceltilmesinin gündelik siyasi bir çaba olduğu, aileye yüklenen bu değerle aslında ailenin önemslenmediği, sosyal hizmet paydaşı olması sağlandığı, bakım hizmetlerinin kurumlardan ailelere aktarılmaya çalışıldığı, kalıcı ve sağlam aile sosyal politikalarının oluşturulamadığı, verilen sosyal

hizmetlerin büyük bir bölümünün önleyici değil sorun yaşandıktan sonra çözümleyici nitelikte olduğu, aile danışmanlığı eğitimlerinin yetersiz olduğu hipotezleri ispatlanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada aile danışmanlığının Türkiye'deki sosyal politika ve sosyal hizmetlerdeki yerini incelemek ve mevcut durumunu aile danışmanlarının görüşleri ışığında betimlemek amaçlanmıştır. Üç bölümden oluşan bu tez çalışmasının birinci bölümünde ailenin kavramsal çerçevesi oluşturulmuş, aileye ilişkin kavramlar, sosyal hizmet ve sosyal politika, aile danışmanlığı kavramları literatür taraması ile açıklanmıştır. İkinci bölümde aile-sosyal hizmet-sosyal politika ilişkisi Türkiye özelinde incelenmiş, ilgili kurum ve kuruluşların uygulamaları onların resmi web sayfalarından elde edilen faaliyet raporlarıyla kategorize edilmiştir. Üçüncü bölümde veri toplama araçlarından anket tekniğini kullanmak amacıyla önceki benzer çalışmalar incelenerek bir anket hazırlanmış ve aile danışmanlarının anketi yanıtlamaları sağlanmıştır. Farklı illerde ve kurum türlerinde çalışan aile danışmanlarının demografik bilgilerine, eğitim ve çalışma durumlarına, aile danışmanlığı ile ilgili olarak verilen eğitimler, mesleki standartlar, toplumun bilinç düzeyine ilişkin görüşlerine ulaşılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programıyla analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra alana ilişkin öneriler sunulmuştur.

Araştırma sonuçlarının aile sorunlarının çözümünde bir nebze de olsa yararlı olması, aile politikalarının oluşturulmasında dikkate alınması, aile çalışmaları alan yazınına ve aile danışmanlığı alanının gelişimine katkıda bulunması beklenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLE KAVRAMI, AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET VE AİLE DANIŞMANLIĞI

Bu bölümde ailenin kavramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılacak, aile-sosyal hizmet ilişkisi ve aileye yönelik sosyal hizmetler ele alınacak ve son olarak aile danışmanlığı hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Aileye Yönelik Kavramsal Çerçeve

Ailenin kavramsal çerçevesini oluşturmak için bu bölümde, ailenin çeşitli tanımlamaları ile tarihsel gelişimi açıklanacak; aile sosyolojisi, ailenin işlevleri, aile sorunları, ailecilik ve aile terapisi kavramları üzerinde durulacaktır.

1.1.1 Aile Kavramı

“aile” gündelik hayatta sıkça kullanılan, ancak tanımlaması zor olan kavramlardan biridir. Başta sosyoloji olmak üzere birçok insanbiliminin araştırma alanlarından biridir. Araştırmacılar “aile”yi oluşum biçimlerine veya işlevlerine göre çeşitli tanımlamalara ve sınıflandırmalara dahil etmişlerdir. Ancak üzerinde uzlaşılan, tüm bilim insanlarının kabul ettiği bir “aile” tanımı bulunmamaktadır. TDK’nin tanımına göre “aile, evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”tir (TDK, t.y.). Dilimizdeki en genel karşılığı olarak sayabileceğimiz bu tanıma göre “aile” biyolojik ve sosyolojik bir oluşumdur. Anayasada yapılan tanıma göre ise, “aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır”(TBMM, 1982:8). Bu ifade de ailenin önemine vurgu yapılmaktadır.

Sosyoloji açısından “aile; toplumsal yaşamın devamlılığını sağlamak için değer ve davranış kalıplarının bireylere aktarıldığı, sosyo-kültürel, sosyo-demografik ve hukuki özellikleri bakımından toplumun en önemli analiz birimlerinden biridir” Aktaş, 2015:1). Bu tanımda da ailenin toplumsal işlevi ve önemi vurgulanmaktadır.

Psikologlar, ailenin bilime konu olmasını psikoloji biliminin ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak görürler. “Bireye ve onun problemlerinin, belirtilerinin kaynağını

tanımak ve kavramak için aileye verilen önem geleneği aslında Freud ile başlar” (Korkut, 2001:114). Freud, ailenin önemini şöyle özetliyor: “En erken yaşlarda oluşan etkiler daha genel ve kalıcı olur. Bu bizi ben idealinin oluşumuna geri götürür; çünkü ardında bireyin ilk ve en önemli özdeşleşmesi, kişisel tarih öncesinde anne-babayla olan özdeşleşmesinde yatmaktadır” (Freud, 2011:91). Psikolojinin kurucusuna göre aile, bireyin yaşamının ilk yıllarında kritik öneme sahip olan, sonraki yıllarında özerk bir ilişki ile bağlarını ömür boyu sürdürdüğü duygusal çevredir.

Günümüzde hâlâ psikolojinin bireyden sonra en çok ilgilendiği alan “aile”dir. Gerek ülkemizde gerek yurtdışında psikoloji araştırmalarının başlıca konusu aile kavramıdır. Bu yüzden psikolojin alt dalı olan “aile terapisi” gelişmiştir. Çünkü psikoloji araştırmalarına göre ailesel faktörler, hem birçok kişilik bozukluğunun sebebi hem de kendini gerçekleştirmiş, mutlu bireyin olmazsa olmazıdır.

Aile terapisti Bell, dört farklı aile tanımı yapar: Bunlardan ilki, aile üyelerinden birinin duygu ve beklentilerine dayanan tanım, ikincisi nükleer ve geniş yönüyle kültürel tanım, üçüncüsü birim sistem, dördüncüsü toplumun değerleri ile sınırlı bir grup olarak aile (Bell, 1975:45). Buna bakılarak da “aile” kavramının çok boyutlu bir yapıdan oluştuğunu ve hangi yönüyle ele alındığına göre aynı araştırmacının dahi birden çok aile tanımı yapabildiği söylenebilmektedir.

Özgüven, aileyi “Aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirlerini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik bir kurum” olarak tanımlamaktadır (Özgüven,2001:1) Ailenin oluşumunu, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik işlevlerini içeren bu gibi tanımlar günümüzde tartışma konusudur. Çünkü yapılan aile tanımları yasallık, kan bağı ve eşlerin kadın-erkek olma zorunluluğunu içermektedir. Oysa modern toplumda evlilik dışı ilişkiler, evlilik dışı çocuk sahibi olma, evlat edinme, eş cinsel birliktelikler yaygınlaşmaktadır ve bu yaşamı benimseyen kişiler “aile” tanımının genişletilerek kendilerinin de tanıma dahil edilmesini talep etmektedirler. Bu yönden de “aile” tanımları tartışmalıdır.

Hallaç ve Öz’e göre her ailenin sahip olduğu evrensel özellikler vardır ve bu özellikler aynı zamanda her aileyi biricik kılan önemli anahtarlardır: (Hallaç ve Öz, 2014:144)

- ” Her aile küçük bir sosyal sistemdir.
- Her ailenin kendi kültürel değerleri ve ilkeleri vardır.

- Her ailenin yapısı vardır.
- Her ailenin mevcut temel fonksiyonları vardır.
- Her aile yaşam döngüsündeki evreler boyunca hareket eder.”

Bu çalışmada “aile” kavramı, toplumsal işlevleri açısından ele alınacaktır. En genelden en özele kadar sosyal politika geliştirirken ailenin bir aktör ve sosyal hizmet yararlanıcısı olarak nasıl görüldüğü sorusunun cevabını bulmak bu çalışmanın asıl amacıdır.

1.1.2. Ailenin Tarihsel Gelişimi

Birlikte yaşama, iletişim kurma, üreme, bilgi aktarma gibi insanların temel güdülerinden dolayı ailenin tarihi, insanlık tarihi kadar eski görülmektedir. Ailenin geçirdiği değişimler de insanlığın toplumsal olarak geçirdiği değişimlere paraleldir. İlkel çağlarda, avcılık döneminde yardımlaşma ve yırtıcı hayvanlardan korunma için kurulan aile, avcılık sonrası toplayıcılık ve tarım kültürüyle ilk büyük dönüşümünü yaşamıştır. “Sosyal antropoloji araştırmalarına göre, tarih öncesi devirde baba, ana ve çocuklardan ibaret ‘çekirdek aile’ mevcuttu. İnsanlar avcılıktan ziraat hayatına geçince ‘birleşik aile’ meydana gelmiş ve daha sonra, İbraniler ve Romalılarda görüldüğü gibi ‘geniş aile’ teşekkül etmiştir” (Kuran, 1990:361)

Sosyolog ve felsefeci Hilmi Ziya Ülken, evrensel olarak ailenin geçirdiği evreleri altıya ayırmıştır: (Ülken, 1991:147)

1. Totem ailesi: Soydaş kabilelerdir ve kan bağı kutsal görüldüğü için klan içi evlilik yasaktır.
2. Ana tarafından aile: Soyu anne tarafından düzenlenen aile modelidir. Babanın geri planda kaldığı bu aile şeklinde anne tarafından olan tüm erkek akrabalar egemendir.
3. Baba tarafından aile: Sadece baba tarafından gelen akrabalık üzerine kurulmuş aile şeklidir.
4. Babaşahlık aile: Baba otoritesinin en yüksek derecesine ulaştığı, dini ve siyasi lider olduğu, eski İsrail, Roma, Arap ve Türk aile modelidir.
5. Babalık aile: Aile üzerinde hem baba hem de ana soyunun etkili olduğu modeldir. Orta Asya’da hakan ile hatunun birlikte hüküm sürdüğü dönemin aile tipidir.
6. Modern aile: Aile sınırlarının daralması, ailenin laikleşmesi ve otoritenin devlete geçmesiyle doğan aile şeklidir.

Toplumdan topluma hatta aynı toplumda bölgeden bölgeye göre değişse bile çekirdek ailenin bin yıllardır, geniş ailenin de yüzyıllardır varlığını koruduğu görülmektedir. Ailenin ikinci büyük değişimi Sanayi Devrimi sonrasında yaşanmıştır. Ailedeki her bireyin sanayide iş gücü olarak görülmesi, ailedeki bireylerin evden uzaklaşmalarına, köyden kente göçe, aile ve akrabalık ilişkilerinin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Ekonomik ve sosyolojik sebeplerle Sanayi Devrimi sonrası toplumlarda yeniden “çekirdek aile” modeline dönmüştür.

Özellikle 18.ve 19. yüzyıllarda bilimlerin ayrışması, insanbilimlerinin ortaya çıkmasıyla “aile” bilimsel araştırmaların konusu haline gelmiştir. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji gibi bilimlerin temel kavramlarından biri olmuştur.

Yaşadığımız yüzyılda ise “özellikle son dönemlerde kadın-erkekve çocukların beklenti ve sorumluluklarının biçim değiştirmesi, birey olmagereksinimi, kolektif bakış açısının yerini daha bireysel ve kendine ait olanbir kimlikssel okumayla ilişkilendirilmesi gibi modern zamanın yeni ilişkiörüntüleri aile ile ilgili sosyolojik tartışmaları farklı bir boyuta taşımıştır”(DüNDAR, 2016:55). Aktaş’a göre “günümüzde okullar, iş yerleri, oyunbahçeleri, sinema, tiyatro, turistik geziler gibi faaliyetlerle beraberailenin ev, mahalle, avlu ile çevrili alanları yok olmuştur. Aile birbakıma kamusallaşmıştır” (Aktaş, 2015:436).

Siyasi, dini, kültürel, ekonomik sebeplerle “aile” kavramı birçok değişikliğe uğradığı halde günümüzde varlığını sürdürmeye devam etmektedir.Üstelik günümüz neoliberal-muhafazakar politikaları aracılığıyla tekrar toplumun devamı için vazgeçilmez unsur olarak yansıtılmaktadır. Yakın gelecekte de “aile”nin değerini kaybetmesi ya da yok olması beklenmemektedir.

1.1.3. Aile Sosyolojisi

Toplum incelemelerinin bilimsel bir nitelik kazanmasından günümüze kadar “aile” kavramı sosyoloji biliminin başlıca ilgi alanlarından biri olmuştur. Çünkü “aile, sosyolojide uygulamalı çalışmalar için en elverişli alanlardan biridir.” (Sayın, 1990: 2). 19. yüzyılda sosyoloji biliminin ortaya çıkmasıyla Sanayi Devrimi’nin getirdiği toplumsal sorunlar bilimsel olarak ele alınmaya başlanmıştır. İlk elli yılda sosyologlar, aileye iki farklı açıdan yaklaşmışlardır: İlk bakışa göre aile, sanayileşmenin ve kentleşmenin getirdiği sorunlar dolayısıyla çözülmekte ve bu duruma müdahale edilmeli.

Diğer bakış açısı ise Darwinist (evrimci) yaklaşımla ailenin her zaman güçlü olduğunu, tüm sorunlara rağmen devamlılığını koruyacağını ileri sürmüştür. Ailede bir çözülme değil değişim olduğunu vurgulamıştır (Canatan ve Yıldırım, 2009:26).

1900-1950 arası, pozitivist yaklaşımın sosyolojide de oldukça etkili olduğu yıllardır. Bu dönemde aile ilişkilerini yöneten ilkeleri belirlenmek ve aile sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bilimsel yaklaşımda da aile, korunması gereken bir yapı olarak görülmüştür. 1924'te Amerikan Sosyoloji Cemiyeti bünyesinde bir aile biriminin oluşturulması, Boston Üniversitesi'nde ailevi yaşam eğitimi hakkında ilk kez sistemli ders programının geliştirilmesi bu yaklaşımın getirileri olarak değerlendirilmektedir. (Canatan ve Yıldırım, 2009:41).

1950'lerden günümüze uzanan süreçte zengin kuramsal açıklamaların yaşandığı, araştırma tekniklerinin ve kuramların sentezlendiği dönem yaşanmaktadır. Aile sosyolojisi açısından 1950 sonrası dönemde teori oluşumunda üç ayrı evre olduğu kabul edilmektedir: (Canatan ve Yıldırım, 2009:41-42).

1. Kavramsal çerçeve çalışmaları: 1950-1960 yılları arasını kapayan bu ilk evrede, aileye yönelik kavramsal çerçeve ve teoriler oluşturma yönünde ilk çalışmalar yapılmış, aile ile diğer toplumsal yapılar arasındaki ilişkiler araştırılmaya başlanmıştır.
2. Formel teori inşası: 1967-1979 arası dönemi kapsayan ikinci evrede aile sosyolojisi üzerine yapılan çalışmaların örgütlendirilmesi için girişimlerde bulunulmuş, metodolojik olarak tümevarım ve tümdengelim yöntemleri ilgi görmüştür. 1979 yılında Wesley R. Burr editörlüğünde yazılan "Aile Hakkında Çağdaş Kuramlar" (Contemporary Theories About the Family) eseri bu dönemin en önemli teorik çalışması olarak kabul edilmiştir.
3. Çoğulculuk: 1980 sonrası çağdaş dönemi ifade eden çoğulculuk evresinde, aile konusunda teorik ve pratik çalışmaların niceliksel artışı, uzmanlığa dayalı araştırmaların derinleştirilmesi ve yeni felsefe, teori, araştırma yöntemlerinin gelişimine fırsat tanınmıştır.

Aile araştırmalarında kullanılan birçok kuram bulunmaktadır. Bunların çoğu halihazırda sosyal bilimlerin pek çok alanında kullanılan kuramlardır. Aşağıda ele alınacak olan "sekiz kuramdan ilk altısı genel nitelikli kuramlar olup sosyal bilimlerde pek çok alana uygulanabilirken son iki kuram özellikle aile konusunda oluşturulmuş spesifik kuramlardır" (Canatan ve Yıldırım, 2009:44).

1. Ekolojik Kuram: Ailevi roller ile çevre arasındaki ilişkiyi ele alan bu kuramın temsilcileri David Klein ve James White'tır. Bu kurama göre aile, ekosistemin bir birimidir ve bireyin şekillenmesinde çevreden gelen bilgi, tehdit gibi her türlü uyarıcıya karşı dengeleyici pozisyonundadır.
2. Yapısal-İşlevselci Kuram: Bütün-parça, grup-üye arasındaki ilişkiyi inceleyen bu kurama göre toplumda alt sistemler vardır ve aile bu alt sistemlerden biridir. Genel olarak aile yapıları, aile yapılarının kendi üyeleri arasında ve toplumdaki işlevleri, toplumsal istikrar konularıyla ilgilenen kuramın temsilcileri, Talcott Parsons, Robert Merton, George Murdock...’tur.
3. Çatışma Kuramı: Bu kurama göre toplumda ilişkiler çatışmaya dayanır. Toplumsal gruplar arasındaki ve kıt kaynaklara karşı verilen mücadele toplumun temelidir. Toplum denge üzerine değil bu mücadelenin yarattığı çatışma üzerine oturur. Çatışma kuramının temsilcileri Antonio Gramsci, Ralf Dahrendorf...’dur.
4. Feminist Kuram: Odak noktasında toplumsal cinsiyet rolleri olan bu kurama göre aile, toplumdaki cinsiyet hiyerarşisini ve ayrımlarını yansıtan bir kurumdur. Aile, kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini sorgulayan kuramın temsilcileri Lena Dominelli ve Sanchez Taylor...’dur.
5. Simgesel Etkileşimcilik Kuramı: Genel olarak insanların çevreleriyle ilişkilerine yüklediği anlamı ve karşılıklılığı sorgulayan bu kuramın temel soruları, “Aile üyeleri gerçekliği nasıl algılamakta ve açıklamaktadır, aile, doğru ve yanlış davranışları nasıl tanımlamakta ve yorumlamaktadır?”. Kuramın temsilcileri, George Herbert Mead ve Herbert Blumer’dir.
6. Toplumsal Alışveriş Kuramı: Bu kurama göre insan, başkalarıyla kar-zarar temelinde ilişkiler kurar ve aile de aynı şekilde davranır. Aile üyeleri arasında en az maliyetle en çok fayda elde etme gözetilir. Bu kuramın temsilcileri George Homans, Macel Mauss’tur.
7. Ailevi Gelişim Kuramı: Genel olarak ailenin gelişim aşamalarıyla ilgilenen bu kurama göre ailevi gelişim, toplumsal zamanlama ve kronolojik-ardışık normlar tarafından düzenlenir. Aile içindeki etkileşim, ailevi roller tarafından kurgulanan sosyal normlarca düzenlenir.
8. Aile Sistemleri Kuramı: Ailenin bir sistem olduğu ve tüm sistemler gibi var olmak için aynı kurallara dayalı olarak çalıştığı varsayımına dayanır. Bu kurama göre bir aile sisteminin uyum yeteneği ve yaşamını sürdürme yeteneği, sistem içindeki farklılık, gerilim ve çatışma düzeyi ile orantılıdır. Bateson, Jackson, Bowen, Haley ve Minuchin bu kuramın temsilcileridir.

Günümüzde, psikoloji, ekonomi, tarih, antropoloji gibi diğer bazı bilim dallarının ve sanatın da çeşitli çalışmalarına konu olan “aile”, toplumsal boyutuyla hâlâ sosyoloji biliminin araştırma konusu olmaya devam etmektedir.

Aktaş’a göre “Türk sosyoloji tarihinde aile konusu iki gelenek içerisinde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, aile üzerine tarih ve etnografyadan hareket eden ve buna

hukuku ekleyen literatür ve arşiv çalışmaları geleneği, ikincisi ise Türkiye genelinde büyük ölçekli, nicel değerlendirme tekniğiyle yapılan araştırmalardır. Bu çalışmalara son zamanlarda daha çok ilgi gören ve farklı açıları görme olanağı sunan nitel değerlendirme tekniği ile yapılan araştırmaları da eklemek mümkündür” (Aktaş, 2015:420). Aktaş’ın bahsettiği bu çalışmalar devlet eliyle yapılanlar ve akademik düzeydekiler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Bu çalışmalar, “Türkiye’de Aile Araştırmaları” bölümünde ele alınacaktır.

1.1.4. Ailenin İşlevleri

Aile kavramı, hem birey hem toplum hem de araştırmacılar tarafından faydacı bir anlayışla ele alınmıştır. Bireyler ve politikalar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde de olsa aileye her zaman önem vermiştir. Çünkü “aile” sadece duygusal paylaşım içeren bir birim değildir, biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik... ihtiyaçlara katkıda bulunmaktadır.

Birçok düşünür ve araştırmacı ailenin işlevlerini açıklamaya çalışmışlardır. Murdock, Lundberg, Yorbung, Ogburn, Ackerman gibi araştırmacılar ailenin işlevleri ile ilgili çeşitli sınıflandırmalarda bulunmuşlardır. Bu sınıflandırmaların ortak sonucu olarak “ekonomik ihtiyaçları karşılamak, statü sağlamak, cinsel davranışları düzenlemek, neslini devam ettirmek, boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek, güvende hissetmek, karşılıklı sevgi ortamı yaratmak” (Bulut, 1993:3) işlevleri ortaya çıkmıştır.

Özgüven, evrensel olarak kabul gören, ailenin dört işlevinden bahsetmiştir: (Özgüven, 2001:2)

1. “Cinsellik ve üremeyi düzenlemesi,
2. Eşler arasındaki ekonomik iş birliği,
3. Sıcak ve sevgi dolu bir ortamda çocukların büyütülmesi,
4. Yetişmekte olan gencin sosyalleşmesi ve kültürlenmesi. Bu sınıflandırma biyolojik, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik işlevler olmak üzere en genel sınıflandırmalara uygun düşmektedir.”

Sayın, ailenin genel sınıflaması içindeki sosyolojik işlevi, tüm aile türleri için geçerli olan temel işlev olarak görür: Sayın’a göre ailenin en önemli işlevi, “toplumu, biyolojik olarak yeniden üretmektir. Kuşkusuz, toplumun varlığını sürdürmesi sadece biyolojik açıdan olmaz, aynı zamanda benzer toplumsal yapının üretilmesi gerekir”(Sayın,

1990:151). Benzer bir görüşle Şentürk, “insanın cinsellik ihtiyacının iyi, sağlıklı ve güvenli gidermesini mümkün kılınan aile, diğer taraftan da toplumun devamını garanti etmektedir. Neslin çoğalmasının aile kurumutarafından yürütülmesi sosyal yapı unsurlarındanguvenlik, hukuk, sağlık, ahlâk, din ve eğitim gibikurumların işleyişini kolaylaştırmakta ve düzenlemekte olduğunu” savunmaktadır (Şentürk, 2008:11).

Bulut’a göre “Ailenin temel işlevleri, toplum tarafından düzenlenir... Günümüzde aile ekonomik bir üretim birimi olmadığı gibi politik bir güç sistemi olmaktan da çıkmıştır.”Hatta Ogburn’a göre aile, üreme dışındaki işlevlerini yeterince yerine getirememektedir (Bulut, 1993:4-5).

Aileler işlevlerini yerine getirebilme durumlarına göre sağlıklı veya sağlıksız olmak olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.Canel tarafından, üyelerinin bir arada bulunmaktan memnuniyet duyduğu, birlikte güçlü ve doyumlu olabilen, sağlıklı iletişim yapısına sahip aile birliktelikleri olarak tanımlanan “sağlıklı aile”deki bireylerin özellikleri şöyle sıralamaktadır: (Canel, 2011:138)

- “Birbirlerine ilgi ve sevgiyle yaklaşımları,
- Birlikte kaliteli zaman geçirmeleri,
- Birbirlerine bağlılık hissetmeler,
- Birbirlerinin varlıklarından mutluluk duymaları,
- Çatışmalarını çözümüleme konusunda başarılı olmaları,
- Birbirlerini oldukları gibi kabul etmeleri,
- Birbirlerini takdir etmeleri,
- Ortak zevklere sahip olmaları,
- Fikirlerini ve duygularını birbirlerine rahatça ifade edebilmeleri,
- Ailedeki olaylar hakkında şakalaşma ve olaylara mizahi dille yaklaşabilme yeteneğine sahip olmaları.”

Bu özellikleri eksik olarak karşılayan veya hiçbir yönüyle yerine getiremeyen aileler “sağlıksız aile” olarak değerlendirilmektedir. Özgüven’e göre “ailenin sağlıklı veya sağlıksız olması, sosyo-ekonomik özellikleri, toplumda aileye sunulan hizmet, destek ve olanaklar, aile üyelerinin kalıtsal özellikleri, kişilik yapıları, aile içi ilişkilerin niteliği ve dinamik yapısı gibi çeşitli faktörler tarafından etkilenmektedir.” (Özgüven, 2001:87)

Ailenin işlevselliğini ve dolayısıyla sağlıklı olup olmadığını tespit etmek için birçok ölçek geliştirilmiştir. Bu ölçeklerden en sık kullanılanları şunlardır: (Lebow, 2014:163)

McMaster Aile Değerlendirme Ölçeği: Nathan Epstein ve arkadaşları tarafından 1983 yılında geliştirilen ölçek 60 maddeden oluşmaktadır. Problem çözme, iletişim, rol işlevleri, duygusal tepkiler, duygusal ilişki ve davranış kontrolü alanlarını ölçmek için kullanılmaktadır.

Döngüsel Ölçekler: David Olson tarafından aile işlevlerini ölçen iki farklı ölçek geliştirilmiştir. Bunlardan ilki 2000 yılında hazırladığı Döngüsel Klinik Derecelendirme Ölçeği'dir. İkincisi ise 2011'de hazırlanan Aile Uyumu ve Bütünlük Değerlendirme Ölçeği'dir. Olson, ölçeklerinde aile işlevselliğini bütünlük, esneklik ve iletişim olmak üzere üç farklı alana göre değerlendirmektedir.

Beavers Sistemler Ölçümleri: 1999 ve 2003 yıllarında Robert Hampon ve Robert Beavers tarafından aile işlevlerini ölçen üç ölçek geliştirilmiştir. Ailevi Yeterlilik, Aile Stili ve Beavers Özbildirimsel Aile Envanteri adı verilen bu ölçeklerde, aile organizasyonu ve yönetimi, aile içi ve dışı tatmin, sağlık, yeterlilik, çatışma, liderlik, duygusal ifade alanları incelenmektedir.

Aile Ortamı Ölçeği: Bernice Moos ve Rodolf Moos tarafından 1983-1990 yılları arasında geliştirilen bu ölçek, üç temel alana odaklanır: kişiler arası ilişkiler, kişisel gelişim düzeyi ve aile yapısı. 90 doğru-yanlış maddeden oluşan ölçek ailenin tüm üyelerine uygulanmak üzere hazırlanmıştır.

Ülkemizde, bu konuda en çok kullanılan ölçek Işıl Bulut tarafından 1990 yılında "McMaster Aile Değerlendirme Ölçeği"nin ülkemize uyarlanmış halidir. "Aile Değerlendirme Ölçeği" adı ile aile işlevselliğini sorgulayan ölçek, altmış cümleden oluşmaktadır ve katılımcıların yanıtları yedi farklı kategoriye göre değerlendirilmektedir. Bu kategoriler problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlev boyutlarıdır (Bulut, 1990:1-3).

Ülkemizde aile işlevselliği ölçmek için geliştirilen bir diğer ölçek Esin Tezer'e aittir. 1996 yılında geliştirilen ölçeğin adı, Evlilik Doyum Ölçeği'dir. On sorudan oluşan bu ölçeğin "evlilik ilişkisini değerlendirmeye yönelik çalışmalarda, bu ilişkiden sağlanan genel doyum düzeyini belli bir ölçüde saptayabilen bir ölçüt olarak kullanılabileceği" amacı vardır (Tezer, 1997:1-7).

Bunlar dışında ülkemizde uyarlama ve geçerlik-güvenirlik çalışması yapılan ölçekler de geliştirilmiştir. Hem yurt dışında hem de ülkemizde kullanılan ölçekleri genel olarak değerlendirdiğimizde aile işlevleri üzerinden sağlıklı-sağlıksız aile tespiti ve dolayısıyla tedavisi amaçlanmaktadır.

Tıpkı ailenin tanımı gibi işlevleri konusunda da evrensel bir kanıya varılamadığı görülmektedir. Toplumdan topluma ve aynı toplumda bir evden diğer eve göre bile değişebilen aile algısı, günümüzde tamamen değişmiş durumdadır. Bu sebeple ailenin işlevleri açısından genel sınıflandırmalardan öteye gidilemeyeceği anlaşılmaktadır, ancak aile, işlevleri açısından önemsenmeye devam etmektedir.

1.1.5. Ailecilik

“Ailecilik” aile algısının birey, toplum veya devlet tarafından çeşitli sebeplerle kutsallaştırılması olarak tanımlanabilir. Yukarıda bahsedilen ailenin işlevlerinden daha çok ekonomik boyutuna ideolojik olarak vurgu yapar. Yani “ailecilik” kavramında aile psikolojik ve en ilkel duygularla değil, sosyo-ekonomik çıkarlar doğrultusunda yüceltilir, gereğinden fazla değer atfedilir. Böylece bireye veya devlete düşen bazı görevler aileye yüklenmiş olur.

Öztan’a göre ailecilik, normatif aile örüntülerin merkezi olduğu bir ideoloji ve değerler sistemini ifade eder. Ailecilik hem pratik ve maddi dinamikleri hem de dinsel, muhafazakar, ahlaki, ulusal ve modern normlar ile neoliberal rasyonalitenin iç içe geçtiği kültürel inşa ve müdahale süreçlerini içerir (Öztan: 2014:178). Ailecilikle, devletçilik-sosyal devlet anlayışından uzaklaşılarak merkeze aile yerleştirilir ve bireysellik yerini kolektivist bir zihniyete bırakır. “Kolektivizmin bir türü olarak tanımlanabilecek olan “ailecilik”, bireyin kendi istek ve çıkarlarını ailenin çıkarlarının yanında daha az önemli görüldüğü bir değerler sistemine göndermede bulunur.” (Erol, 2018:9). Önemli olan bireyin seçimleri, mutluluğu değil toplumun geleceğidir ve bunu en iyi ayakta tutacak birim ailedir. Bu yüzden ailecilik, muhafazakar ideolojilerce desteklenmiştir.

Ahlak anlayışını tekilci ve normatif evrenselci olarak ikiye ayıran Önderman’a göre “ailecilik, ataerki toplum yapısından gelen kültürel özelliklerin baskın şekilde etkili olduğu temel yapı taşıdır. Holistik kültürün bir görünümü olarak tekilci ahlakın egemen olduğu aileci

toplumlarda, toplumu meydana getiren aileler, insanlar arası ilişkilerde belirleyici bir etmendir. Bu tip toplumlarda ahlaki değerlerin, normların yahut yasaların “herkes için geçerli” olmasından söz edilemez. Bireylerarası ilişkiler, yakınlık derecesine göre belirlenir.” (Önderman, 2001:161-162). Bu anlayış da aileye aşırı değer yüklemeyi getirir.

Aileci anlayışın Türk hukuk sistemine etkisini inceleyen Uçar’a göre, “aileci toplumların karakteristik özelliği, yatay(birey-birey) ve dikey(devlet-birey) ilişkilerin, “aile” temelleri üzerine kurulu olmasıdır. Feminist görüşün bakış açısından bu tip toplumlarda toprak, ana rolünde; devlet ise toprağı fetheden ve işleyen rolüne bürünmüş bir baba rolündedir. Vatandaşlar ise babanın evlatları konumundadırlar. Aileci toplumlarda baba sıfatlı devlet, kuralları koyan, gereğinde evlatlarını cezalandıran aynı zamanda da koruyan kollayan bir role bürünür.” (Uçar, t.y.:3)

Ailecilik kavramını, günümüz Türkiye politikaları ve toplumsal cinsiyet bağlamında ele alan Öztan’a göre, ailecilik ideolojik olarak 1980’lerden itibaren esas alınmış ve 1990’lı yıllarda da devam etmiştir. Bu yıllarda devlet tarafından aile araştırmalarının yapılması, aile ile ilgili kurumların oluşturulması bu görüşü desteklemektedir.2000’li yıllara gelindiğinde ise devlet politikası olarak aileciliğe devam edilmiş, ailelerin hem sosyal politika ajanı hem de sosyal muhafazakâr bir aileci ideoloji çerçevesinde düzenlemesine ilişkin adımlar artmıştır. Ak Parti döneminde muhafazakâr politikaları çerçevesinde “aile” temel sosyal politika aracı olmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar adlı bir bakanlığın kurulması ve 2023 hedeflerinde “aile” vurgusu ile aileciliğin çok önemsendiği görülmektedir. AKP dönemi aileciliği öncelikle siyasal iktidarın meşrulaştırılması açısından önemlidir. Aile AKP için sadece sosyo-ekonomik nedenlerle değil ahlaki ve dinsel değerlere dayanan ideolojik meşrulaştırma aracı olması bakımından da önemlidir.(Öztan, 2014:184-186)

2013 yılında Ayşe Ayçiçeği ve Catherine L. Caldwell’in Türkiye’de üniversite öğrencileriyle yaptıkları araştırma sonuçlarına göre (İstanbul’un bazı semtleri dışında) kent-kır ayrımı olmaksızın Türkiye, hâlâ aileci bir toplumdur. Aileciliği, toplulukçuluğun özel bir türü olarak tanımlayan Ayçiçeği ve Caldwell’e göre, borç para alırken bankadan çok aile üyelerine başvurmaları, yaşlıları bakım evlerine göndermek yerine genellikle aile üyelerinin bakımı üstlenmesi, çoğu üniversite öğrencilerinin çalışmak yerine ailelerinin maddi desteğiyle okuması Türklerin, aileci yapısının en iyi örnekleridir. Bu yönüyle Latin Amerika ve Akdeniz kültürlerine benzemektedir (Ayçiçeği ve Caldwell, 2013:242).

Aileci anlayışın, günümüzde devlet politikası olarak sürdürülmeye devam ettirilmesine rağmen toplumsal alanda etkisinin azaldığı görülmektedir. Modern toplumda “ailecilikteki topluluğa ve/veya aileye yönelik aşırı bağlılık yerini, modernizmin getirdiği bireycilik anlayışında bireyin özerkliğine ve eylemliliğine bırakmıştır.” (Erol, 2018:9). Toplumda, ailecilikten bireyciliğe geçişin doğurganlık üzerindeki etkisini inceleyen Pelin Önder Erol’a göre, bireylerin eğitim seviyelerinin yükselmesi ve kariyer hedefleri, toplumun tümünde görülen değerlerin dönüşümü ile “ailecilik”ten “bireycilik”e geçiş sonucunda çiftlerin sadece kendilerini tatmin edecek sayıda çocuk sahibi olmalarına neden olmuştur.” (Erol, 2018:7). Aynı görüşü savunan Öztan’a göre de “özellikle 1990’lardan itibaren artan bireyselleşme eğilimleri ve kadınların özgürleşme sürecindeki dinamikler doğurganlığı da içine alan temel örüntülerde kimi farklılaşmalara yol açmıştır. Ancak bu farklılaşmalara rağmen Türkiye, hâlâ aileci bir toplumdur.

21. yy’ın başından itibaren yapılan televizyon programları da “aileci” zihniyeti desteklemişlerdir. Evlilik programları, en güzel düğün, en güzel gelinlik, en güzel gelin evi gibi programlar aracılığıyla eş seçmenin, evlenmenin bir yarış ve nihayetinde bir başarı olduğu, aile kurup çocuk sahibi olmanın mutluluğun tek yolu olduğu algısı yaratılmaya çalışmıştır. Ancak tüm bu yayınlara rağmen son yıllarda boşanma oranlarının büyük bir hızla artması, yaratılan algı ile yaşanan gerçekliğin çok farklı olduğunu göstermektedir.

Ailecilik, Türkiye’de siyasal merkezin en temel özelliklerinden biri olagelmıştır”(Öztan, 2014:180). Toplumumuzun aileye verdiği değer ve uygulanan politikalar göz önünde bulundurulduğunda, aileci zihniyetin sosyal politikalarda bir araç olmaya devam edeceği söylenebilmektedir.

1.1.6. Aile Sorunları

Aile sorunları, eşlerin ve çocukların yaşadıkları, çözüme ulaşamadığında ailenin yıpranmasına, dağılmasına, boşanmaya sebep olan faktörlerdir. Bu faktörler en genel başlıklar altında toplanacak olursa, psikolojik (cinsel sorunlar, kişilik bozuklukları), ekonomik (işsizlik, yoksulluk), sosyolojik (savaş, göç, kültürel farklılıklar) sorunlardır. Aile, en eski ve en temel toplumsal birim olması sebebiyle tüm toplumlarda varlığını korusa da her toplumda kendine özgü yapısının bulunması ve her toplumun değişen dinamiklerinden dolayı farklı sorunlarla mücadele etmektedir.

Özgüven, temel aile sorunlarını şu başlıklar altında toplamıştır: (Özgüven, 2001:99)

1. *Eşlerin aşkı anlama biçimi*: “aşk”ın üç farklı tanımının yapıldığı bu bölümde sorunlu olan romantik ve sahte aşk türleridir. Gerçek bilgi ve yaşantıya dayanmayan, sadece heyecansal, güdüsel ve cinselliğin ön planda olduğu romantik aşk yaşanan evliliklerde gerçeklerle karşılaşıldığında ailede sorun yaşandığı belirtilmektedir. Sahte aşk, ilişkiyi kötüye kullanma, gerçek sevgi yerine ilişkiyi sömürme, zarar verme olarak açıklanmaktadır. Olması gereken aşk ise gerçek aşktır: İlişkiyi yaşayan bireylerin benliklerini koruyarak karşı tarafa samimi duygular beslemesidir ve evliliklerde olması gereken aşk türüdür.
2. *Empatik anlayış ve ortam*: Özgüven’e göre evlilikte sorunların yaşanmasında “empatik anlayış” eksikliğinin önemli bir yeri vardır. Eşler, birbirinin kişiliği, duyguları ve davranışlarına empati ile yaklaşırsa karşılıklı güven ve mutlu bir ortam sağlarlar.
3. *İletişim ve etkileşim*: Bu maddede, ilişkide kişilerin duygu ve düşüncelerini açık ve doğru bir şekilde iletmeleri “etkileşim” olarak tanımlanmaktadır ve kişilerin kusurlu iletişim biçimleri, eksik iletişimleri ilişkilerde en basit konuları bile çatışmaya dönüştürebileceği açıklanmaktadır.
4. *Cinsel ilişki sorunları*: Özgüven’e göre evlilikte patolojik hale gelen cinsel isteksizlik, aşırı cinsel istek, cinsel uyumsuzluk, korku gibi duygular önemli bir sorun kaynağıdır.
5. *Cinsiyet rolleri*: Evlilikte kadın ve erkek rolleriyle ilgili uyumsuzlukların sorun yarattığını, her iki tarafın da kendi cinsiyet rollerini öğrenip, eşinin rollerine de anlayıp kabullenmesiyle sorunun çözüleceği belirtilmektedir.
6. *Eşlerin kişilik bozuklukları ve zararlı alışkanlıkları*: Eşlerden birinin veya her ikisinin de herhangi bir maddeye bağımlı olması, saldırganlık, aşırı kıskançlık, kronik şikayet ve eleştiri, dürüst olmama gibi kişilik bozuklukları göstermesi evliliğe ve çocuklara ciddi zarar vermektedir.
7. *Eşlerin genel sağlık sorunları*: Özgüven’e göre, ciddi sağlık sorunları kişinin hem kendine hem de ailesine aşırı yük ve huzursuzluk getirir. Sağlık, ailedeki birçok şeyin temeli olduğu için ihmal edilmemelidir.
8. *Aile gelirindeki değişimler ve işsizlik*: Çeşitli nedenlerle ailenin alışıktığı gelirin düşmesi, işsizlik yaşanması, ailenin düzenini bozar ve eşler arasında huzursuzluğa yol açar.
9. *Ailenin engelli çocuğa sahip olması*: Bu durum pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuş ve olmaktadır. Çünkü engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlere bazı sorunlar yaşatabilir. Yaşanan hayal kırıklığı, yetersizlik, başarısızlık duyguları ebeveynleri üzer, yorar ve aile ilişkilerinin de bozulmasına yol açabilir.
10. *Çocuk yapamama*: Özgüven’e göre evlilikte bireysel ve toplumsal amaçlardan biri olan çocuk sahibi olma durumu gerçekleşemediğinde bireyler kendilerini “engellenmiş” hisseder ve suçluluk, yetersizlik, depresyon duyguları yaşar. Bu durum da aile için ciddi bir sorun yaratır.

11. *Geçici ayrılıklar ve birleşme:* savaş, göç, hastalık, iş gibi nedenlerle eşlerin birbirinden uzak kalması, eşlerin birbirlerinden duygusal olarak da uzaklaşmalarına ve evliliklerinin olumsuz yönde etkilenmesine yol açar.
12. *Evlilik dışı ilişkiler:* Evliliklerde tarafların birinin veya her ikisinin de başkaları ile cinsel ilişki kurması, nevrotik ve semptomatik davranışlardır, ailenin devamlılığı için bu davranışları gösteren kişiler tedavi edilmelidir.
13. *Kültürel değişim ve gelişim sorunları:* Toplumda sürekli değişen koşullara uyum sağlama, çocukların gelişim dönemleriyle baş etme ailede gerilim yaratan durumlardır.
14. *Çocukların aileden ayrılması:* Çocukların eğitim, iş, evlilik gibi nedenlerle evden ayrılması anne ve baba için alışılması gereken bir durumdur ve anne-baba çocuklarının boşluğunu dolduracak faaliyetler bulamazsa aile içi sorunlar yaşanabilmektedir.
15. *Eşlerin yaşlılık dönemi:* Yaşlılıkla birlikte gelirin düşmesi, sağlık sorunlarının artması, bakıma muhtaçlık gibi durumlar evlilikte sorunlara sebep olmaktadır.

Abaylar'a göre ise aile yapısı her toplumda çeşitlilik göstermesine rağmen en temel aile sorunu ailenin parçalanmasıdır ve parçalanmış ailelerin etkileri incelenmelidir (Abaylar, 2013:442-445). Parçalanmış ailelerin sorunlarını ana hatları ile dört grupta toplamıştır: eşler üzerindeki, çevre üzerindeki, devlet kuruluşları ile sivil toplum örgütleri üzerindeki ve çocuklar üzerindeki etkileri. Parçalanmış ailenin eşler üzerindeki etkileri olarak depresyon, gelir sorunu, dul kalma gibi psikolojik, ekonomik ve sosyolojik durumların gözlemlendiğini; çevre üzerindeki etkileri olarak ise çekirdek ailenin akrabalarının çocukların bakımı gibi sorunların çözümünde sorumluluk yüklendiğini belirtmektedir. Parçalanmış ailelere yönelik her türlü sosyal hizmetin devlet ve STK'ler üzerindeki etkisi olarak görürken, çocukların parçalanma sonrası yaşadığı psikolojik bozukluklar, okul başarısının düşmesini de çocuklar üzerindeki etkileri olarak değerlendirmiştir.

TUIK 2016 yılında gerçekleştirdiği Aile Yapısı Araştırması'nda boşanma nedenlerini kadın ve erkeklere göre oranlamıştır:

Tablo 1.1: Cinsiyete Göre Boşanma Nedenleri Oranı, 2016

Boşanma nedenleri-Reasons for divorce			
	Toplam	Erkek	Kadın

İçki	13,2	3,5	23,0
Kumar	6,7	0,6	12,9
Madde bağımlılığı	2,5	0,7	4,3
Dayak/kötü muamele	19,5	2,5	36,4
Evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama	30,2	17,8	42,6
Aldatma	20,4	8,7	32,2
Aile içi cinsel taciz	1,5	0,2	2,8
Sorumsuz ve ilgisiz davranma	50,9	40,2	61,5
Terk etme/edilme	14,8	12,2	17,4
Çocuk olmaması	3,4	3,7	3,1
Ailedeki çocuklara karşı kötü muamele	5,9	2,6	9,2
Eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması	24,3	24,0	24,6
Eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması	22,7	24,5	20,8
Eşin tedavisi güç bir hastalığa yakalanması	2,4	2,4	2,5
Hırsızlık, dolandırıcılık, gasp, taciz vb. suçlar	2,0	1,1	2,9
Diğer	14,2	20,2	8,2

TÜİK, Aile Yapısı Araştırması,
2016

Bu tabloya göre erkekler için boşanmanın en önemli nedenleri, evin geçimini sağlayamama, eşin sorumsuz ve ilgisiz davranması, eşin ailesine karşı saygısız davranması, eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışmasıdır. Kadınlar açısından evliliği boşanmaya götüren en önemli nedenler ise, eşin alkol kullanımı, şiddet, evin geçimini sağlayamama, aldatma, eşin sorumsuz ve ilgisiz davranması, terk edilme, eşin ailesine karşı saygısız davranması, eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışmasıdır. Her iki cinsiyet için de oranlara bakıldığında ilk sırada “sorumsuz ve ilgisiz davranma” maddesi yer

almaktadır. Yani günümüz kadını ve erkeği için en büyük aile sorunu eşin ilgisizliği ve ilişkideki sorumluluklarını yerine getirmemesidir.

Bu araştırmadan ayrıca boşanma sebeplerinin çeşitlendiği görülmektedir. Dünder'a göre, boşanmanın getirdiği yeni aile sorunları da oluşmaktadır. "Boşanma ve sonrasındaki yeniden evlenmelerin oluşturduğu "yeni geniş aile"; yine artan boşanma oranları, eşlerden birinin kaybı, artan evlilik dışı birliktelikler ve bu birlikteliklerden doğan çocuklar, evliliğin sorumluluklarından kaçma isteği gibi nedenler "tek ebeveynli aile; cinsel konulardaki baskı ve tabuların yüzyıllara yayılan etkilerine karşılık bir tepki hareketi olarak doğan, evlilikten önceki deneysel bir aşama olarak görülen "birlikte yaşama" ve evliliğe bir alternatif olarak tercih edilen "bekâr kalma" ailenin değişen yeni görünümüdür" (Dünder, 2016:56). Bu görünümünün her biri yeni sosyolojik vakalar olarak incelenmeye başlanmaktadır.

Şentürk' e göre "ekonomik,sosyal, siyasal ve kültürel içerikli değişim vedönüşümler dizisi; oranı, şekli, kapsamı ve yönütoplumdan topluma, kültürden kültüre ve insandaninsana değişen ancak aile ve evlilik bağlamından benzer olumsuz sonuçlar doğuran bazı güncelriskli durumları ortaya çıkarmaktadırlar. Bu riskler, boşanma oranındaki hızlı artış,tek ebeveynli ailelerdeki artış, evliliğe karşı çıkış ve/veya evliliği erteleme, çocuk yapmama eğilimi, eşcinsel evlilikler, nikahsız birlikteliklerdeki artıştır" (Şentürk, 2008:7).

Tüm bu değerlendirmelere bakıldığında günümüz toplumlarının ve bireylerinin yaşadığı hızlı değişimler aile sorunlarını çeşitlendirdiği, geleneksel aile sorunlarına modern sorunların da eklendiği ve bu modern sorunların da toplumda yeni riskli durumlar ortaya çıkardığı görülmektedir.

1.1.7. Aile Terapisi

Aile terapisi, aile üyelerinden bir veya birkaçının davranışlarının, aile yaşamını, ilişkilerini bozacak derecede rahatsızlık verdiği durumlarda yapılan danışmanlık ve psikiyatrik tedavidir. Psikiyatrinin bir alt dalı olan "aile terapisi", bireysel terapiden farklı olarak aile üyeleri ile topluca çalışır. Bu yönüyle aileye yönelik önleyici ve iyileştirici sosyal hizmet uygulamalarından biri olarak da kullanılmaktadır. Aile terapisti

olarak adlandırılan bu alanın uygulayıcılarının Özgüven'e göre görevi, "problemli ailenin bireyleri arasındaki etkileşim düzenini ve ilişkileri değiştirerek problem davranışların ortadan kalkmasını sağlamaktır" (Özgüven, 2000:3).

Mark Rivett ve Eddy Street, aile terapisini, "kimi yaşamsal problemlerin, aile içinde ele alınmasını ve bu bağlamda çözülmesini öneren, bu nedenle tüm aile üyelerinin katılımıyla ailenin iyilik halini artırmayı hedefleyen terapötik bir müdahale süreci" olarak tanımlamıştır (Rivett ve Street, 2003:43). Bu tanımda aile terapisinin bir süreç olduğu ve sürece tüm ailenin katılımının gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Nathan Ackerman da benzer şekilde, terapiye çocukların katılımının gerekli olduğunu savunmaktadır. Çocukların terapi sürecine katılımı konusunda temkinli davranılması gerektiğini, çocuk "isterse" sürece dahil edilmesinin en uygun yol olduğunu belirtmektedir. Terapistin başta sadece çocukla selamlaşarak çocuğun güvenini kazandıktan sonra terapiye çocuğu dahil etmesi gerektiğini açıklayan Ackerman'a göre çocuğun terapiye katılımıyla ebeveynlerce terapide rahatça ifade edilemeyen veya gizlenen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum terapi sürecini olumlu etkilemektedir (Ackerman, 1970:404).

Evlilik terapisi olarak da adlandırılan aile terapisinin amacını, duygusal sıkıntıyı ve yetersizliği azaltmak ve eşlerin hem bireysel hem çift olarak iyilik hallerini desteklemek olarak açıklayan Nathan Ackerman'a göre terapist, sorunları çözmek için eşler arasındaki ortak kaynakları güçlendirmeli, duygusal sarsıntının parçalayıcı etkilerine karşı ilişkilerin bağısıklığını güçlendirmelidir (Ackerman, 1970:402).

Çift terapisinin tarihini araştıran Akdemir v.d.ne göre "terapötik görevin bir bölümü evlilik içindeki her bir eşin kendi kişiliğinin psikodinamik yapısını anlamak için sorumluluk almaya ikna etmektir. Davranışlarının kişinin kendisinin, eşinin ve etraftaki diğer insanların yaşamındaki etkilerinin sorumluluğu vurgulanır. Bu çoğu zaman evlilikle ilgili anlaşmazlığa yol açan sorunların derinlemesine anlaşılmasıyla sonuçlanır. Ancak, evlilik terapisi hiçbir evliliğin devamı güvencesini vermez. Gerçekten de belli bazı durumlarda eşlere bitirilmesi gereken sürdürülemez bir birliktelik içinde olduklarını gösterebilir. Bu durumlarda çift zor olan ayrılma ve boşanma süreciyle çalışmak için terapistle görüşmeye devam edebilir. Buna boşanma terapisi denmiştir." (Akdemir v.d., 2006:128).

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere terapist, aile terapisi yaparken eşlerin kendileri ve ilişkileri hakkındaki gerçekleri onların görmesini sağlayıp düzeltmeye çalışır, ama çözülemeyecek durumda olanları da ilişkinin devamı için zorlamaz. Huzursuz bir şekilde devam eden evlilikten herkesi rahatlatacak bir boşanma süreci sağlayabilir. Bu durumda evlilik terapisi, boşanma terapisine dönüşür.

Aile terapisinin gerekli olduğu durumlar şu şekilde özetlenmiştir: (Bulut ve Uluocak, 2011:12)

- “Aile üyeleri arasında açık ve gözlenir bir çatışmavarsa,
- Aile içinde işlevsiz davranışa yol açan örtük problemler varsa,
- Aile içinde birden çok bireyde ruhsal bozukluksöz konusuysa,
- Aile üyelerinin iletişimi ve birbirini algılamasındakronik ve ciddi sorunlar varsa aile terapistine başvurulmalıdır.”

Aile terapisinin tarihine bakıldığında psikoloji biliminin 1800’lerin sonunda kurulmasına rağmen “aile terapisi” alanının 1940’lara kadar ortaya çıkmadığı görülmektedir. Samuel Gladding’e göre bu gecikmenin üç ana nedeni vardır: Birçok inancıya göre ailenin mahrem kabul edilmesi, kişinin sorunlarını çözme yetisinin tanrı tarafından verildiği ve dolayısıyla başkasının danışmanlığına ihtiyacının olmadığı algısı ilk nedendir. Gecikmeyi sağlayan diğer sebep, insanların bireysel ve ailevi sorunlarının çözümünde bir psikologa değil, aile büyüklerine, din görevlilerine, doktorlara, avukatlara başvurmasıgelenegidir. Aile terapisinin ortaya çıkmasını erteleyen bilimsel neden ise, 1800’lerin sonundan 1900’lerin ortasına kadar etkili olan psikanalitik ve davranışçı kuramların “bireyselliğe” odaklanmasıdır (Gladding, 2012:118).

Gladding, aile terapisinin gelişimini erteleyen nedenlerin yanında kolaylaştıran gelişmeleri de açıklamıştır. Üniversitede eğitim gören kadınların aile ile ilgili dersleri talep etmeleri, 1942’de Amerikan Evlilik Danışmanlığı Derneği’nin kurulması, evlilik danışmanlığının ortaya çıkması, alanla ilgili yayınların ortaya çıkması, 1938’de Amerika’da Ulusal Aile İlişkileri Kurulu’nun oluşturulması aile terapisinin doğmasına zemin hazırlamıştır (Gladding, 2012:119).

1950’lere gelindiğinde dernek ve kurul gibi çalışmaların ötesinde Nathan Ackerman, Murray Bowen, Virginia Satir gibi önemli isimlerin çalışmalarıyla, aile terapisi

geleneksel psikanalitik terapi kanalından ayrılarak hızla gelişmeye başlamıştır. Sonraki on yılda da “sistemler kuramı”nın ortaya çıkışı, aile terapisi eğitim merkezlerinin açılması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Jay Haley, Salvador Minuchin, Carl Whitaker gibi terapistler öncü isimlere dahil olmuştur.

1970’lerde aile terapisi alanının kuramlarının daha çok netlik kazandığı, Amerikalı terapistlere Avrupalı terapistlerin de alana katkı sağlamaya başladığı, akademilerin kurulduğu görülmüştür. Bu dönemde İtalya’da Mara Selvini Palazzoni, Prata, Boscolo; İngiltere’de Laing, Robin Skynerr önemli çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca yine 1970’lerde Rachel Hare-Mustin’in çabalarıyla “feminist aile terapisi” ortaya çıkmıştır (Gladding, 2012:127).

1980’lerde aile terapisinde iki önemli gelişme yaşanmıştır: Bunlardan ilki aile terapisine ve ilgili derneklere yönelen kişi sayısının artması, ikincisi ise alanla ilgili yayınların sayısında büyük bir artış görülmesidir. Bu iki olay sayesinde aile terapisi mesleki ve araştırma teknikleri açısından gelişme göstermiştir. Jay Haley, Monica McGoldrich, Betty Carter 1980’lerin önemli araştırmacılarıdır.

1990’lı yıllarda aile terapisi dünya çapında bir olgu haline gelmiş ve yeni kuramlar, uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Feminist aile terapisinin güçlenmesi, çözüm odaklı (Steve de Shazer, Bill O’Hanian) ve öyküsel (Michael White, David Epston) kuramların ortaya çıkması bu on yılın önemli gelişmeleridir.

2000’lerin başında birçok ülkede ulusal mesleki kuruluşların yayılması, eğitim programlarının akreditasyonu gelişmeye devam etmesi, sağlık reformunun etkisi ve farklı kültürlerdeki etkililiğe ilişkin bulgularla aile terapisi globalleşmiştir (Gladding, 2012:138). “Bütün dünyada aile terapisi konusunda eğitim veren özel enstitüler vardır: Ackerman Enstitüsü, MRI, Jay Haley Aile Terapisi Enstitüsü, Westchester Aile Terapisi Enstitüsü, Monica McGoldrick tarafından kurulmuş olan New Jersey Aile Terapisi Enstitüsü, David ve Jill Scharff tarafından kurulmuş olan Uluslararası Nesne İlişkileri Terapileri Enstitüsü, Zürich Sistemik Aile Terapisi Enstitüsü gibi. Formatları gereği ağırlıkları değişse de bu enstitülerde dersler, vaka sunumları, video, grup tartışmaları bazında yapılır” (Korkut, 2007:16).

Günümüzde aile terapisi hemen her alan gibi modern ve postmodern yaklaşımlarla gelişimini devam ettirmektedir. Gün geçtikçe sayısı artan aile terapistleri, aile tedavisinde profesyonel hizmetler vermektedirler. 2005'te Orlinsky ve Ronnestad'ın ve 2011'de Berke, Rozell, Hogan, Norcross ve Karpiak'ın terapistlerle yaptığı dünya çapındaki anketlerin sonuçlarını Jay Lebow şöyle aktarmaktadır: Batılı terapistlerin yaklaşık %62'si en azından biraz çift ve aile terapisi uyguladıkları, psikoterapistlerin %34'ünün, Amerika'da %50'sinin çiftleri tedavi ettiği, %27'sinin aile terapisi uyguladıkları görülmüştür. Terapistlerin büyük çoğunluğu aynı zamanda bireysel terapi de uygularken sadece aile terapisi uygulayan terapistlerin oranı %7 çıkmıştır. (Lebow, 2014:7).

Aile terapisinde Türkiye'de geline nokta bakıldığında alana en çok katkıyı ilgili derneklerin sağladığı görülmektedir. “2012 yılında kurulmuş olan Çift ve Aile Terapileri Derneği (ÇATED) ve 1998 yılından beri faaliyet gösteren Aile ve Evlilik Terapileri Derneği (AETD) 2014 yılında ise Türk Psikologlar Derneği çatısı altında Çift ve Aile Terapisi Birimi'ne dönüşerek verdiği eğitimler ve düzenlediği kongrelerle mesleğe büyük katkılarda bulunmaktadır” (Akyıl v.d.,2015:60).

Türkiye'de aile ve çiftlerle çalışan uzmanların demografik durumları, aldıkları eğitim, kuramsal yönelimleri ve mesleğe ilişkin görüşlerini inceleyen bazı araştırmalar yapılmıştır. Bunlardan ilki Korkut'un 2001 yılında yaptığı “Bazı Özel Psikolojik Danışma Merkezlerinde Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi Hizmetlerinin Durumu” adlı çalışmadır. İstanbul'da çalışan psikolojik danışman, psikolog ve klinik psikologlardan oluşan 37 kişilik örneklem grubuyla yapılan anket sonuçlarına göre danışma merkezlerinde çalışanların büyük çoğunluğu 'Aile Danışmanlığı' veya 'Aile Terapisi' yaptığını söylemektedir (%76). Sadece aile danışmanlığı yaptığını söyleyenler %27.3 olup, aile terapisinin farklı formlarını (çocuk merkezli, çift terapisi vb.) uygulayanların grubun %42.5'ini oluşturduğu görülmüştür. Bir de hem aile danışmanlığı hem de aile terapisiyaptığını söyleyenler vardır (%21.2). Örneklemin %89'u aile danışmanlığı ile aile terapisi arasında fark olduğunu düşünmektedir. Korkut'a göre “yurtdışında çoğunlukla belli başlı ‘Aile Terapisi Enstitülerinde’ (Sistemik, Yapısal, Stratejik, Psikoanalitik), 4-5 senelik yoğun bir eğitimden geçtikten sonra (Kuramsal, uygulama, süpervizyon) aile terapisti olmak mümkün iken ülkemizde bağımsız seminerler ve derslerle uzmanlaşma sağlanmaya çalışılması yetersizdir” (Korkut, 2001 :115).

Korkut tarafından 2007 yılında Ulusal Aile Terapisi Kongresine katılan 41 uzmanla yapılan araştırma bu konudaki ikinci çalışmadır. “Türkiye’de Aile Terapisi ve Terapistlerinin Durumu: Eğitim Standartları, Terapi Yönelimleri, Çalışma Biçimleri ve Eğitim İhtiyaçları Üzerine Bir Çalışma” adlı araştırma sonuçlarına göre terapistlerin en sık kullandığı kuram, ‘sistem yaklaşımı’dır. Ancak terapistler çoğunlukla eklektik çalışmaktadır. Türkiye’de aile terapisi alanında verilen eğitimleri yetersiz bulan uzmanlar, kendilerini geliştirmek için yurt dışına, üniversitelere veya özel danışma merkezlerine başvurmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca alanda Türkçe kaynak eksikliği sorunu olduğunu ifade etmişlerdir (Korkut, 2007 :13).

Türkiye’de çift ve aile terapistleriyle yapılan üçüncü çalışma Yudum Akyıl, Anıl Özge Üstünel, Sadıka Alkan, Hüner Aydın’a aittir. “Türkiye’de Çift ve Ailelerle Çalışan Uzmanlar: Demografik Özellikler, Eğitim ve Klinik Uygulamalar” adlı çalışma 2015 yılında yapılmıştır. Anket tekniğiyle yapılan araştırmaya çift ve ailelerle çalışan 204 ruh sağlığı uzmanı katılmış, sonuçlar Türkiye’de ve Amerika’da aynı konuda yapılmış araştırmalarla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Uzmanların cinsiyet dağılımı açısından Türkiye ve Amerika’daki demografik özellikler benzerlik göstererek uzmanların büyük çoğunluğunun her iki ülkede de kadın olduğu görülmüştür. Yaş ve deneyim bakımından ise iki ülke uzmanları arasında farklılıklar vardır: Türkiye’deki uzmanlar çoğunlukla 25-30 yaş aralığı ile 47-52 yaş aralığındaki Amerika’dakilere göre daha genç olduğu ve görece deneyimsiz (Türkiye’de ortalama 5 yıl, Amerika’da ortalama 13-15 yıl) olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmacılara göre bu sonuçlar, “çift ve aile terapisinin ülkemizde yeni gelişmekte olan bir meslek alanı olduğuna işaret etmekte, genç ruh sağlığı çalışanlarının çoğunluğu oluşturduğunu göstermekte, süpervizyon ve eğitim konusunda destek verebilecek deneyimli uzmanlara olan ihtiyaca dikkat çekmektedir” (Akyıl v.d., 2015:74).

Aynı çalışmanın, uzmanların eğitim durumlarını inceleyen bölümünün sonuçlarına göre Türkiye ve Amerika arasında önemli farklar vardır. Araştırmaya katılan uzmanların % 57’si yüksek lisans mezunu iken bu oran Amerika’da % 64-75 arasında değişmektedir. Türkiye’de yüksek lisans yapmış çift ve ailelerle çalışan uzmanların yalnızca % 15’i çift ve aile terapisi alanında eğitilmiş, diğerleri ise klinik psikoloji veya psikolojik rehberlik ve danışmanlık alanlarında uzmanlaşmıştır. Araştırmacılara göre “herhangi bir

yüksek lisans eğitimi ya da çift ve aile terapisi eğitimi almadan klinik uygulamalar yaptığını belirten bir grubun olması endişe verici bir durumdur” (Akyıl v.d., 2015:75).

Tüm bu araştırmalarda, aile ve çift terapisi alanının ve mesleğinin gerek dünyada gerek Türkiye’de genç mesleklerden biri olduğu, gelişmeye ve yaygınlaşmaya devam ettiği görülmektedir. Ülkemizin bu alanda eğitim, mesleki standartlar, akademik yayın, süpervizyon açılarından Amerika ve Avrupa’dan geride olduğu ve daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

1.2. Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Anlayışı

Bu bölümde aileye yönelik sosyal hizmet anlayışı bağlamında sosyal hizmet kavramı hakkında genel bilgiler verildikten sonra sosyal hizmet-aile ilişkisi ve aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları incelenecektir.

1.2.1.Sosyal Hizmet Kavramı

“Sosyal hizmet kavramı” hem bir bilim dalını hem de o bilim dalının ilkelerine uygun olarak yürütülen mesleğin adını karşılamaktadır. Bilim dalı olarak sosyal bilimler sınıflamasına, meslek olarak evrensel yardım mesleklerine dahildir. Emre Kongar, sosyal çalışma üzerine yapılan tanımları üç gruba ayırmıştır: bir meslek dalı olarak, sosyal refah alanına bağlı olarak ve toplumsal bir kurum olarak ele alan tanımlar (Kongar, 1972:3).

Ülkemizde çıkarılan 5799 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa göre "Sosyal Hizmetler"; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür” (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983:1).

Bilimsel ilke, yöntem ve teknikler aracılığıyla toplumsalı hedefleyerek insanlara hizmet etmeyi amaçlayan bir dayanışma ve yardım etme mesleğidir” (Duyan, 2010:5). Amerikan Ulusal Sosyal Çalışmacılar Derneği’nin tanımına göre, bireylere, gruplara ve topluluklara sosyal işlevselliklerini gerçekleştirebilmeleri için kapasitelerini geliştirme

amacıyla gerekli toplumsal koşulları yaratan mesleki faaliyettir (Kut, 1988:24). İbrahim Cılga'ya göre ise sosyal hizmet, “demokratik toplumda insanın ve toplumun gelişmesine, temel hak ve özgürlükleri, sosyal ve ekonomik hakları siyasal ve katılım hakları doğrultusunda yaşam kalitesinin yükseltilmesine toplumsal etkileşim mekanizmalarını harekete geçirerek bilimsel yaklaşım, yöntem ve tekniklerle yardımcı olan bir meslektir ve bu mesleği gerçekleştiren kişiye de sosyal çalışmacı denmektedir” (Cılga, 2004:36).

Bu mesleği yürüten kişilere ise sosyal hizmet uzmanı veya sosyal çalışmacı denilmektedir. İngilizce “social worker” teriminin karşılığı olarak bulunan bu unvanlar, dilimizde alanında eğitim görmüş, bu meleği yürüten meslek elemanı anlamında kullanılmaktadır (Tomanbay, 1999:232).

İnsanların birlikte yaşamaya başladığı çok eski zamanlardan beri engelli, yaşlı, çocuk, yoksul... gibi yardıma muhtaç kesimin var olduğu da bilinmektedir. Bu eski dönemlerde insanlar, gruplarındaki bu bakıma muhtaç bireylere yardımseverlik ve hayatta kalma duygularıyla, sonrasında ise dinlerin ortaya çıkmasıyla din kuralları gereği destek olmuşlardır. Sanayi Devrimi'ne kadar geçen ve bilinen bu birkaç bin yıllık süreçte inanların grup içi yardımlaşmaları, din adamları ve vakıflar gibi hayır kuruluşlarının yardım çalışmaları sosyal hizmetlerin ilkel zeminini oluşturmuştur. Sanayi Devrimi ile yerleşik hayata geçişten sonraki en büyük ikinci dönüşümünü yaşayan insanoğlu, bu dönüşümün olumlu yanlarından çok olumsuz sonuçlarından etkilenmiştir. Ancak olumsuz koşullar, sosyal bilimlerin ortaya çıkmasına ve sosyal hizmetlerin profesyonelleşmesine yol açmıştır. Eskiden beri var olan yoksulluk, engellilik, yaşlılık, aile sorunları, suçluluk gibi sorunlara, modernleşmeyle eklenen köyden kente göçle başlayan yalnızlık, işsizlik, evsizlik, çocuk suçluluğu, ağır ve güvencesiz çalışma koşulları gibi yeni sorunlar eklenmiştir. Bu durum yardımseverlik, vicdani, ahlaki amaçlarla sunulan sosyal hizmetlerin yetersiz kalmasına sebep olmuş ve örgütlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. “Din adamları, toplum liderleri ve gönüllülerin sürdürdüğü yardım faaliyetlerini, sosyal çalışma mesleği devralmış bilimsel ve mesleki tabana oturtmuştur” (Koşar, 1996:77).

Avrupa ve Amerika'da sanayiyle güçlenen devletler “sosyal” olma, “sosyal refah” sağlama yarışına girmişlerdir. Bu yarış, sosyal hizmetlerin artık devlet eliyle yapılması

gerektiği algısını geliştirmiş, kurumsallaşma ve eğitim faaliyetleri başlatılmıştır. Çünkü “refah devlet, bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm vatandaşlara eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler alanlarında belli standartları getirme”(Koray, 2012:73) mecburiyetinde görülmüştür. “Devlet, zamanla gönüllülerin başa çıkamadığı sorunlarla çok daha düzenli ve kapsamlı ilgilenmeye başlamış, çoğunluk Batı’da olmak üzere Aile ve Çocuk Bakanlığı, Sosyal Refah, Sosyal Yardım Bakanlığı gibi kurumlarla teşkilatlanmaya gitmiştir” (Tomanbay, 1999:14).

Eğitimli eleman ihtiyacını karşılamak için ilk olarak Londra’da 1873’te konferanslar düzenlenmiş, 1898’de New York’ta yaz okulu açılmış ve 1899’da Amsterdam’da ilk sosyal hizmet okulu açılmıştır. 1920’ye kadar geçen sürede Almanya, İsviçre, İngiltere, Latin Amerika’da yirmiye yakın sosyal çalışma okulu açılmıştır. (Kut, 1988:202-208). Günümüzde bu okullar giderek artan sayılarıyla üniversite çatısı altında, dünyanın birçok ülkesinde sosyal çalışmacı yetiştirmeye devam etmektedir.

Türkiye’de sosyal çalışma eğitimi 1961’de Sosyal Hizmetler Akademisi’nin kuruluşuyla başlamıştır. Sağlık Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan bu akademiye 1967 yılında Emre Kongar tarafından Hacettepe Üniversitesi bünyesinde kurulan Sosyal Çalışma Yüksekokulu izlemiştir. Sonradan akademi ile birleştirilen bu bölüm uzun yıllar ülkedeki tek eğitim kurumu olarak hizmet vermiştir. Sonradan açılan ön lisans, lisans ve yüksek lisans düzeyindeki bölümleriyle bugün birçok devlet üniversitesinde ve özel üniversitelerde Sosyal Hizmet adı altında eğitimler sürdürülmektedir.

Sosyal hizmetin amaçlarını Veli Duyan, şu şekilde özetlemiştir: (Duyan: 2010:10-11)

1. “İhtiyacı olan bireye, çevresi içinde sorun çözme ve gelişimsel kapasitesini artırma konusunda yardım etmeyi amaçlar.
2. İhtiyacı olan bireyleri gerekli kaynak, hizmet ve fırsatı sağlayan sistemler ve kurumlarla bağlantılandırmayı amaçlar.
3. Sosyal hizmet sağlayan sistemlerin etkili ve insancıl olarak işlevlerini yerine getirmesini amaçlar.
4. Sosyal politikaların geliştirilmesine yardımcı olmayı amaçlar.

5. Risk altındaki bireyleri, grupları güçlendirerek sosyal ve ekonomik adaleti sağlamayı amaçlar.”

“Amacı, herkesin yaşam niteliğinde karşılıklı olarak doyumlu ilişkiler geliştirmesini ve sürdürmesini sağlamak olan sosyal hizmet” (Aktaş, 2004:1) çeşitli alt alanlarla bu amacını gerçekleştirmektedir. Bugün, aile refahı, çocuk refahı, engelli refahı, yaşlı refahı, endüstriyel, adli, tıbbi, psiko-sosyal hizmetler gibi birçok alanda sosyal çalışma devlet kurumları, yerel kuruluşlar ve STK’ler tarafından yürütülmektedir.

Sosyal hizmet (sosyal çalışma), günümüzde bağımsız bir bilim dalıdır ancak psikoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerin biriktirdiği bilgilerle desteklenerek oluşmuştur ve hala bu bilimlerle, disiplinler arası çalışmaya devam etmektedir. Ancak, refah devlet ve sosyalizmin etkisiyle devlet görevi sayılan sosyal hizmetler, günümüzde küreselleşme, dünya nüfusunun artması, doğal kaynakların azalması, devletçilik politikalarının yerini serbest piyasa ve neoliberalizmin almasıyla evrilmiştir. “Ulus devletin bir parametresi olarak kabul gören sosyal çalışma, günümüzde küresel sermayenin ulus devleti ortadan kaldırmaya çalışmasıyla bir gerileme sürecine girmiştir. Sosyal hizmetler 21. yüzyılda, başlangıç öncesindeki örgütsüz ve dağınık olduğu dernek ve vakıf yapılanmalarına döndürülmek istenmektedir” (Şeker, 2006:6-17).

1.2.2. Sosyal Hizmet ve Aile

Sosyal hizmetin alanlarından biri olan aile, toplumların en çok önemseydiği birimlerden biridir. “İnsanların yaşamları boyunca karşılaştıkları sorunların büyük bir bölümü, üyesi olduğu aile yaşamından doğrudan etkilenir. Aile üyelerinden herhangi birinde meydana gelen değişim diğer aile üyelerini de etkiler. Bu nedenle sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir odağı, üyeleri arasında etkileşim yaşayan ve bağımsız bir sistem olan ailedir” (Duyan, 2010:263).

Aile hizmetleri olarak tanımlanan aileye yönelik çalışmalar, “sürekli değişen ve gelişen sosyal politikalara ve çevre koşullarına uyum sağlamakta zorlanan aileye sorunlarının çözümünde destek olmak üzere sunulan hizmet türleridir. Aile alanı koruyucu ve tedavi edici hizmetler için çalışma alanı olarak sosyal hizmet uygulamasının sorumluluğu altındadır” (Duyan v.d.,2008:86). Ailelerle sosyal hizmetin esas amacı aile üyelerinin gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarını yeterli derecede karşılamayı öğrenebilmesi için

ailelere yol göstermektir. Bu amaçla sosyal hizmet uygulamalarında ailenin güçlü yanları ortaya çıkarılır ve pekiştirilir, değişmesi gereken eksik yanlarında somut değişiklikler yaparak ailenin işlevselliğini artırmaya çalışır.

Sosyal hizmet uygulamalarında aileyle çalışma, birey ve grup çalışmalarına benzerlikleri ve farklılıkları olan bir çalışmadır. Kişi sayısı, alt sistemler ve etkileşim arttığı için aile görüşmesi bireysel görüşmeden daha karmaşık ve çok boyutlu bir süreç olarak ilerler. Bu karmaşık ve çok boyutlu süreç genellikle kuruma başvuran kişiyle yürütülür, ancak istendik olan ailenin tüm üyelerini sürece dahil etmektir. Bunu sağlamak için sosyal çalışmacı ev veya iş yeri ziyareti yaparak ailenin diğer üyelerini sürece dahil olmaya teşvik etmeye çalışır. Diğer aile üyelerinin de katılımıyla problemin tanımlanması ve çözümüne yönelik daha aydınlatıcı bilgiler elde edilebilir. “Aileyi bir arada görmenin en az üç temel avantajı vardır: Birincisi, aile dinamiklerini anlamak, aile üyeleri arasındaki etkileşimi anlayabilmek için anlayış ve bilgi kazandırır. İkincisi, uzmanın aile üyelerine karşı adil ve objektif olmasını sağlar. Üçüncüsü aile içi iletişim kalıplarını anlayabilmeyi sağlar” (Aktaş, 2013:115-117).

Ailelerle sosyal hizmet çalışmalarında genelci anlayışla yedi aşamalı yaklaşım benimsenmektedir: (Duyan, 2010:290)

- “1. Tanışma/Bağlantı Kurma:Sosyal hizmet uzmanı ile ailenin bir araya geldiği ilk aşamadır.
2. Ön Değerlendirme:Ailenin yapısı ve süreçlerinin aile üzerindeki etkilerinin farklı boyutlarla anlaşılmasına çalışılan aşamadır.
3. Planlama:Ön değerlendirmede edinilen bilgiler doğrultusunda aileye yapılacak müdahalenin planlandığı aşamadır.
4. Uygulama: Planlama aşamasından sonra sürece dahil olan aile üyesi veya üyeleri ile birlikte yürütülen seanslardır. Bu aşamada ailenin sorununa özgü yöntem ve teknikler uygulanmaktadır.
5. Son değerlendirme:Uygulama sürecinin amaca ulaşp ulaşmadığını tespit etmek ve kullanılan yöntem/tekniklerin gözden geçirmek için yapılan işlemlerdir.
6. Sonlandırma: Aile sorunlarını tek başına çözecek duruma geldiğinde çalışmanın sonlandırılmasıdır.

7. İzleme:Aileye müdahale sonlandırıldıktan sonra ailenin işlevsellik düzeyi hakkında bilgi toplandığı süreçtir.”

Son yıllarda aile kavramı, sosyal hizmet uygulamalarında sadece yararlanıcı, muhtaç grup olmaktan çıkmış, sosyal hizmetin uygulayıcılarından birine dönüşmüştür. Uygulanan sosyal politikaların devletçi-sosyal anlayıştan muhafazakar-neoliberal anlayışa geçilmesiyle aileye yeni anlamlar kazandırılmıştır. Sosyal hizmetin bilim ve meslek olarak ortaya çıktığı dönemden günümüze uzanan dönemde aile, yardım edilmesi gereken dezavantajlı grup olarak görülürken bugün aile, sosyal hizmeti evde kendisi sağlayabilen, toplumun devamlılığı için olmazsa olmaz birimi olarak değer görmektedir. Evde bakım hizmetleri için ailelere ödenek sağlanması, bakım hizmetlerinin profesyonel kurumlardan fedakar aileye geçmesine yol açmıştır. Devlet tarafından uygulanan bu politikalar sonucunda, bakım hizmetleri hem daha ucuza mâl olmakta, kurumların yoğunluğu ve sorumluluğu azalmaktadır hem de aile kavramı yeniden modernleşme öncesi geleneksel yapısına döndürülmeye çalışılmaktadır.

1.2.3. Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Aile refahı hizmetlerini (family welfare services) İlhan Tomanbay, şöyle tanımlamıştır: “Sosyal refah alanında belirlenen politikalara uygun olarak ailenin toplum içindeki her türlü işlevinin yerine getirilmesinde ortaya çıkan engel ve yetersizliklerin giderilmesi, sorunların çözülmesi, aile bireylerinin sağlıklı gelişmesi, ilişkilerinin ve aile yaşamının düzenli sürmesini amaçlayan, aileye yönelik her türlü sosyal refah hizmetleridir” (Tomanbay, 1999:5).

Aile destek hizmetleri olarak da adlandırılan bu uygulamalarda aile, bir bütün olarak ele alınmaktadır. Ailedeki engelli, yaşlı, ruh sağlığı bozuk bireylere tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri sunulurken de ailenin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Kemal Çakmaklı, benzer şekilde çocuk refahını aile refahı ile bütünleştirmektedir. Ailede eşler arası, ekonomik, sosyal sorunları çözmekten ziyade, çocuğun gelişimini desteklemeyi önemsemektedir. Bunun için de ailenin tek başına yetersiz kalacağını, pedagog ve okul rehberlik servisi gibi uzmanlarla iş birliği yapılması gerektiğini savunmaktadır (Çakmaklı, 1991:85-90).

Nesrin G. Koşar, ailelere yönelik sosyal hizmet çalışmaları yapılan kuruluşları, “aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesine ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişme ve doyurucu yaşam sürmelerine, ailenin toplumda uyumlu bir birikim olarak işlemesine yardımcı kuruluşlar” olarak tanımlamaktadır (Koşar, 1992:171). Ülkemizde bu kuruluşlar, kamu-yerel idareler-gönüllü kuruluşlar olmak üzere üç ayaklı şekilde sürdürülmektedir.

Aile refahını sağlamak için ailelere yönelik sosyal hizmet uygulamaları; sosyal güvenlik, sosyal sigortalar, sosyal yardım ya da aile yardımı gibi programlardır. Koruyucu-önleyici, tedavi ve danışma hizmetleri, savunuculuk faaliyetleri, eğitici hizmetler, evlenme öncesi rehberlik hizmetleri, aile danışmanlığı, ayni ve nakdi yardımlar, çeşitli sosyal yardımlar, anne-çocuk sağlığı merkezlerinde sunulan hizmetlerdir. İkinci bölümde bu hizmetler kapsamında Türkiye’de yürütülen faaliyetler, kuruluşlar bazında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.3. Aile Danışmanlığı

Çalışmanın bu bölümünde aile danışmanlığının tarihi, kuram ve teknikleri, aile terapisi ile ilişkisi, aile danışmanın rolü ve sahip olması gereken özellikler ele alınacaktır.

1.3.1. Aile Danışmanlığının Tarihçesi

Sanayi Devrimi’yle büyük ve hızlı bir değişime uğrayan toplumun bir birimi olan aile de önemli değişimler geçirmiştir. Köyden kente göç ile yaşanan çevre değişimi, çiftçilikten fabrika işçiliğine geçiş ile iş ortamının ve koşullarının değişimi, sosyal çevrenin değişimi aileleri derinden etkilemiştir. Bu nedenle aileye yönelik sosyal politikaların oluşturulma ihtiyacı ilk defa Sanayi Devrimi’nden sonra hissedilmiştir. Eskiden geniş aile halinde yaşayan ailelerin daralıp çekirdek aileye dönüşmesi, aile içinde yaşanan sorunların çözümü için bireyleri, aile büyükleri yerine aile dışından ve uzman kişilere başvurmaya sevk etmiştir. Daha önce çalışmayan veya sadece kendi toprağından çalışan kadının ev dışındaki çalışma hayatına katılması, ailelerde yeni sorunlara yol açmıştır. Kadının evdeki ve toplumdaki rollerinin değişimi aileler için çözümlenmesi gereken bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Günümüzde hala birçok toplum için aşılamayan

cinsiyet rollerinin dağılımı Sanayi Devrimi sonrası toplumları için aile danışmanlığını gerektiren durumlardan biri olmuştur.

Bilimsel anlamda aile ilişkilerini ele alan ilk kişi Sigmund Freud'dur. Freud, konuya anne-çocuk ilişkisinin çocuğun kişilik gelişimine etkisi bağlamında yaklaşmıştır. Bireyin cinsel kimliğinin oluşmasında ve bilinçaltı süreçlerinde 0-5 yaş döneminde aile ile etkileşimin önemine dikkat çekmiştir.

İlk defa 1920' de Alfred Adler, aile danışmanlığına yönelik bir girişimde bulunmuş ve "aile eğitim merkezleri" açmıştır. "Bu merkezlerde sorunu olan çocuk ailenin diğer üyeleri ile, ana-babalardan biri rahatsız ise eşi ile birlikte ele alınıyordu" (Nazlı, 2009:4).

Aile danışmanlığının asıl gelişimi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile neredeyse küresel anlamda bozulan insan psikolojisi elbette aileleri de olumsuz yönde etkilemiş ve aile danışmanlığına olan ihtiyacı artırmıştır. 1950-1960 yılları arasında Nathan Ackerman'ın çalışmaları, onu aile danışmanlığının öncülerinden biri haline getirmiştir. Freud'un geliştirdiği psikoanalitik kuramı aile danışmanlığına aktarmayı başaran Ackerman, ilk "aile sağlığı merkezi"ni açmıştır. Bu merkezde, çocuklar ve yetişkinlerin psikolojik sorunlarının psikoanalitik yöntem, birey ve grup psikoterapisi ile tedavi edilmesi amaçlanmıştır.

1950'li yıllarda aile ile ilgili bilimsel araştırmalar şizofreni hastalığı odağı ile gerçekleşmiştir.1950'lere kadar aile danışmanlığına yönelik Amerika'da şizofreni hastalığı ile bağlantılı çalışmalar yapılmış, Erikson, Hartman, Sullivan gibi dönemin öncü psikologları aile ilişkilerinin birey üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Frieda Fromm, Gregory Bateson... gibi araştırmacılar çocuklardaki psikiyatrik bozuklukların ve şizofreninin gelişmesinde ailenin rolünü incelemişlerdir. Yine bu yıllarda Carl Whitaker'ın "Conjoint Couple Therapy" adlı kitabı ve Murray Bowen'ın "Ulusal Zihin Sağlığı Enstitüsü"nde aile üyeleri ile çalışmaya başlaması aile danışmanlığının gelişiminde öncülük etmiştir. Bu dönemin öncüleri sayesinde aile danışmanlığı sonraki yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir.

1960'larda Jay Haley, Virginia Satir, Salvador Minuchin...gibi isimler alanda önemli gelişmelere imza atmışlardır. Haley, aile danışmanlığına yönlendirici bir yaklaşım getirmiştir. Aile içi hiyerarşiye dikkat çeken Haley'e göre birçok aile probleminin sebebi bu hiyerarşideki bozukluktur (Nazlı, 2009:7). Satir "Conjoint Family Therapy" kitabı ile

ailedeki duygusal iletişimin bireylerin gelişimi ve davranışları üzerindeki etkisini ele almış ve birçok aile danışmanını etkilemeyi başarmıştır. Minuchin, bu yıllarda ailedeki alt sistemleri çözümleyerek yapısal aile danışmanlığının gelişimine önemli katkıda bulunmuştur. Ayrıca 1962’de Ackerman ve Jackson, ilk aile danışmanlığı yayını olan “Family Process” dergisini çıkararak literatüre değerli katkılarda bulunmuşlardır.

1970’lerde de aile danışmanlığı alanında ABD’nin önderliği devam etmekle beraber yapılan çalışmaların etkisi Avrupa’da görülmeye başlamıştır. 1974’te ABD’de “Journal of Marital and Family Therapy” dergisi yayınlanmaya başlamış, 1977’de “American Family Therapy Association” kurulmuştur. Bu yıllarda Avrupa’da aile danışmanlığı ile ilgili çalışmalar ise İtalya, İngiltere ve Almanya’da görülmüştür. Mora Selvin Palazzoli, R. Skynner, H. Richter literatüre katkıda bulunmuşlardır. “1970’lerde Minuchin’in çocuk rehberliği kliniği dünyanın en önemli aile danışmanlığı merkezi haline dönüşmüştür”. Yine Minuchin ve arkadaşları tarafından yayımlanan “Psikosomatik Aileler: Anoreksia Nevrozu” kitabı bu dönemde etkili olmuştur.

1980’lerde aile danışmanlığı alanında özellikle Jay Haley, Monica Mc Goldrick, Rachel Hare, Betty Carter gibi kadın araştırmacılar etkili olmuşlardır. Bu yıllarda kısa, çözüm odaklı danışma yöntemleri büyük ilgi görmüştür.

1990’larda Stere de Shazer ve O’Hanlan’ın “çözüm odaklı”, Michael White ve David Epston’ın “öyküsel terapi” yöntemleri popüler olmuştur.

21.yy’da aile danışmanlığında yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Günümüzde “sistem” ve “postmodern” yaklaşımlar ön plandadır. Ülkemizde yeni sayılabilecek bu alandaki çalışmalar ise henüz yeterli sayıda değildir.

1.3.2. Aile Danışmanlığı Kuramları ve Uygulamaları

Bu bölümde aile danışmanlığının bilimsel gelişimini sağlayan ve uygulamalarına rehberlik eden kuramlar ele alınacaktır. Aile danışmanlığında genel olarak sosyal bilimlerde ve özellikle psikolojide kullanılan kuramsal modeller ve tekniklerin kullanılmasının yanında kendine has bazı kuramlar olduğu da görülmektedir. “Aile danışmanları, psikolojik danışma kuramlarını, sistem teorilerini ve klinik müdahale tekniklerini birleştirerek danışma merkezlerinde bireylere, çiftlere ve ailelere yardımcı olmaktadır”(Ambrose akt. Nazlı, 2009:62). Eklektik bir anlayışa sahip olduğu görülen

aile danışmanlığında Nazlı'nın da belirttiği gibi bütün aile danışması kuramları, aile üyeleri arasındaki iletişimi açıklama, dirençle baş etme, fonksiyonel olmayan davranışları düzeltme ile ilgilenir(Nazlı, 2009:62).

Kaynağı ne olursa olsun ortak amaca hizmet ettiği görülen “aile danışmanlığı ile diğer yaklaşımların birbirindenbağımsız ilkeleri, ilgi alanları ve güçleri bulunmaktadır. Oysa ailedanışmanlığı, aile sistemine yer vermektedir. Psikolojik danışma kuramları tek bireye, hastalıklı birime veya gruba odaklanırken özellikle yapısal aile danışmanlığıaile sistemini bir ‘danışan’ olarak görmektedir. Danışma sürecine birey değil, ailekatılmaktadır.” (Üstündağ, 2014:115).

Aile danışmanlığı kuramlarının herkes tarafından kabul gören bir sınıflaması yapılamamıştır. Bunun sebebini Nazlı, şöyle açıklamaktadır: “aile danışmanlığı kuramları sınıflandırılmaya çalışılmış ancak sayılarının çokluğu nedeniyle belli kategoriler altında toplayabilecek bir sınıflama biçimi saptanamamıştır” (Nazlı, 2009:62). Çalışmanın bu bölümünde herhangi bir sınıflama yapılmadan ortaya çıkış zamanlarına göre kronolojik olarak aile danışmanlığında en çok kullanılan kuramlar hakkında bilgi verilecektir. Bu bağlamda psikanalitik, bilişsel davranışçı, yapısal, stratejik, sistemik, yaşantısal/insancıl kuram, çözüm odaklı, öyküsel, bütüncül/eklektik yaklaşımlardan bahsedilecektir. Kuramların temsilcileri, aile ile ilgili varsayımları, uygulamaları, güçlü ve sınırlı yönleri ele alınacaktır.

1.3.2.1. Psikanalitik Kuram

Psikoloji biliminin kurucusu sayılan Sigmund Freud'un psikanaliz kuramının da öncüsüdür. Bireylerin rüya gibi, bilinçdışı süreçlerini irdeleyerek sorunlu davranışlarının kaynağını bulmayı ve tedavi etmeyi amaçlamıştır. Ortaya çıktığı neredeyse ilk otuz yıl boyunca egemen kuram durumunda olan psikanaliz teknikleri, psikoloji bilimi dışında birçok bilimin ve sanat eserinin incelenmesinde kullanılmıştır.

Psikanalitik kuram, Nathan Ackerman tarafından aile terapisi ve danışmanlığı alanlarına uyarlanmıştır. Ackerman'a göre psikanalitik aile tedavisi, Freud'un psikanalizinden farklı olarak kişilerin bireysel süreçlerine değil aile sisteminin bir üyesi olan bireylerin davranış bozukluklarına odaklanır. Ancak bu fark ayırıştırıcı değil birleştirici bir unsurdur: Psikanalizin bireye yaklaşımı ile aileye yaklaşımında kullanılan teknikler

paralellik gösterir ve gerekli durumlarda birbirlerine yardımcı olmak için kullanılabilir (Ackerman, 1962:1). Psikanalitik aile tedavisinde, Freud'un psikanalizine paralel olarak "transferans, rüya ve düş analizi, yüzleştirme, güçlü yanlara odaklanma, aile geçmişi, birbirini tamamlayıcılık, yorum, dinleme, empati, analitik tarafsızlık gibi teknikler uygulanır" (Demirbilek, 2016:111).

Nazlı tarafından, analistlerin aileler üzerine yaptıkları uzun süreli araştırmaları sentezleyen ve aile grubunu bütünlüğü içinde ele alan, sözlü (verbal) bir tedavi yöntemi" olarak tanımlanan psikanalitik aile danışmasının temel amacı aile üyelerini bilinçdışı sınırlamalardan ve baskılardan kurtarmaktır (Nazlı, 2009:370). Bu amaçla psikanalitik aile tedavisinde terapist, aile bireylerinin "bilinçdışı"nı "bilinçli" duruma getirmek için kişinin geçmiş yaşantısı ile şimdiki davranışları arasındaki bağlantıda gördüğü sorunlarla yüzleşmesini ve bütünleşmesini sağlamada yardım etmeye çalışır.

Psikanalitik aile danışmanlığı, aile grubunu bütün olarak ele aldığı için ailenin tüm üyelerini seanslara dahil etmek ister ve danışman diğer kuramlardan farklı olarak aile sisteminin dışında bir gözlemci değil, tam merkezinde yer alır (Özgüven, 2000:308).

Gladding, psikanalitik aile tedavisinin diğer aile danışmanlığından farklarını şöyle açıklamaktadır: "Psikanalitik yönelimli aile tedavisi birçok yaklaşıma göre daha doğrusaldır, neden-sonuç ilişkisine odaklanır. Zamansal ve ekonomik açılardan daha masraflıdır. Danışmanın, ortalamadan daha fazla entelektüel kapasiteye sahip olması gerekir. Sorunların çözümünde somut bir anlayış sergileyen ve soyut kavramlara sabrı olmayan aileler için uygun olmayabilir. Ampirik (görgül) araştırmalara değil vaka çalışmaları gibi nicel olmayan araştırmalara dayanır"(Gladding, 2012:285).

Psikanalitik kuram, aile danışmanlığının temel kuramlarından biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan eleştirilere, sonrasında ortaya çıkan yeni kuramlara rağmen bugün hala birçok danışman tarafından bireysel terapilerde ve aile danışmanlıklarında kullanılmaya devam etmektedir.

1.3.2.2. Bilişsel-Davranışçı Kuram

Bilişsel davranışçı kuram, psikanalizden sonra aile danışmanlığının klasik kuramlarından biri olarak görülmektedir. Kaynağını ebeveyn eğitimi çalışmalarından alan davranışçılık, yardım mesleklerinde en eski yaklaşımlardan biridir. Ivan Pavlov, John B. Watson ve B.F. Skinner gibi davranışçıların çalışmaları 1970'lerde bilişselcilerden etkilenmiş ve bu akımla birleşerek bilişsel davranışçı danışma ortaya çıkmıştır (Nazlı, 2009:63).

Bilişsel davranışçı kuramın varsayımlarını Demirbilek, şöyle özetlemektedir: (Demirbilek, 2016:112)

“-Tüm davranışlar öğrenilir ve aileleri de içeren tüm bireyler önceki pekiştirilmelerine göre davranırlar.

-İşlevsel olmayan davranışa ve bu davranışın altında yatan nedenlere odaklanır. Davranışın geçmişine bakmaksızın şimdiki halini değiştirmeye odaklanır.

-Değişimin gerçekleşmesi için ailedeki herkesin tedaviye dâhil edilmesi gerekli değildir.”

Bu varsayımların zamanda bilişsel davranışçı kuramın, psikanalizden ayrılan temel noktalarıdır. Bilişsel davranışçı kuram, psikanalizden farklı olarak rüya, bilinçdışı gibi gözlemlenemeyen süreçlerle değil izlenebilir davranışlarla ilgilenir, bireyin ve ailenin geçmiş yaşantısıyla ilgilenmez, şimdiki durumuna odaklanır ve şimdiki durumu değiştirmek için ailenin tüm bireylerinin oturumlara katılmasını gerekli görmez, psikanalize göre daha kısa sürede çözüme ulaşmaya çalışır.

Ailenin örgütlenişinden ya da ilişkilerin sağlıklılığından çok davranışa odaklanan bilişsel davranışçı kuramın amaçlarını Michael P. Nichols, şöyle açıklamaktadır: (Nichols, 2013:209)

“1. Ailenin şimdiki davranışlarını değerlendirmek, onlara kendi davranışlarını ve düşüncelerini nasıl değerlendirmeleri gerektiğini öğretmek.

2. Aileye; iletişim becerileri, problem çözme, yeterlilik, davranış değişimi, kural ve rol görüşmeleri, çatışma yönetimi gibi yeni davranış kalıplarını öğretmek.

3. Uygun olmayan davranışları zayıflatmak veya azaltmak.

4. Karşılıklı işbirliği sağlayacak güçlendirici davranış kalıpları geliştirmek.”

Yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda danışmanın rolünün, aileye ilişkilerini değerlendirme ve güçlendirme stratejilerini öğreten eğitici bir rol olduğu görülmektedir. Danışman bu rolünü gerçekleştirmek için oturumlarının sonunda aile bireyleri ile birlikte bir sonraki oturuma kadar yürütülecek davranışları ve ödevleri belirler. Bu ödevler uygun davranışları öğrenme ve pekiştirmeye yöneliktir. Ev ödevlerinin yanında bilişsel davranışçı aile danışmasında“öğrenme kuramlarına dayalı olarak eğitim ve bilgilendirme, pozitif pekiştirme, sembolik ödüllendirme, değişken pekiştirici kullanma, cezalandırma, sistematik duyarsızlaştırma, tepkiyi şekillendirme, davranışı kontrol altına alma ve ortadan kaldırma, edimsel koşullanma, kontrat (sözleşme) yapma, klasik koşullanma, premack ilkesi teknikleri kullanılmaktadır”(Özgüven, 2000:259).Tüm bu tekniklerin ortak amacı şu anki yanlış davranışlara odaklanmak ve onları olması gerekenlerle değiştirerek ailedeki sorunları çözmektir.

Amerika’da yapılan birçok çalışma (William Northey 2002-2008, Psikotherapy Networker 2007 akt. Dattilio) sonucunda en çok kullanılan tedavi biçimi bilişsel davranışçı aile terapisi olduğu görülmüştür. Dattilio’ya göre bilişsel davranışçı uygulamalar Amerika’da yaklaşık 60 yıl önce Albert Ellis ve Robert Harper’ın bilişin evlilik problemlerindeki rolü üzerine yazılarıyla birlikte başlamıştır. Bireylerin eşlerine dair mantıklı veya gerçek olmayan inançlarından ve gerçek olmayan beklentilerine ulaşamadığında olumsuz düşüncelere kapıldığından dolayı ilişkideki bozuklukların ortaya çıktığı varsayımına dayanır. Bilişsel davranışçı kuramın odak noktası aile bireyleri arasındaki etkileşimdir. Aile bireylerinin birbirlerinden beklentileri, inançları ve tutumlarının ilişkileri üzerindeki etkisini incelemek, var olan güçlü yanları desteklemek ve sorunlu algıları değiştirmek esas hedefidir.(Dattilio, 2012:2).

Bilişel davranışçı terapinin ana akım bir yaklaşım olduğunu savunan Dattilio’ya göre, BDT (Bilişsel Davranışçı Terapi), işlevselliğini korumak için her zaman yeniliğe ve kendini geliştirmeye açıktır. Çift ve aile ilişkilerindeki değişimin bilişsel, duygulanımsal ve davranışsal alanlarda değişimi içerdiği varsayımında diğer tedavi modelleriyle hemfikir olması ve uyarlanabilme derecesi nedeniyle BDT, diğer yaklaşımlarla gerçek bir bütünleşme potansiyeline sahiptir (Dattilio, 2012:12-14).

1.3.2.3. Yapısalcı Kuram

Yapısal aile terapisi ve danışmanlığı 1960'lı yıllarda Salvador Minuchin tarafından geliştirilen bir kuramdır. Bu yaklaşıma “yapısalcılık” denilmesinin sebebi, “aile sistemindeki yapısal ‘birleşme’ ve ‘kopmaları’ değiştirmeyi amaçlaması” olarak görülmektedir (Özgüven, 2000:286). Yapısalcı kuramın temel varsayımı, ailede üyelerin iletişimini düzenleyen bir yapısı olduğudur. Gladding’e göre ailenin işlevselliği bu yapının organizasyonuna bağlıdır. Ailede iyi organize olmuş, hiyerarşik bir yapı varsa aile üyeleri arasındaki iletişim daha sağlıklıdır, ancak düzensiz bir yapı ailenin işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Gladding, 2012:290).

Yapısal aile danışmanlığı, ailedeki yapıyı alt sistemler şeklinde incelemektedir. Bu alt sistemler ebeveyn alt sistemi, kardeş alt sistemi, büyük anne büyük baba alt sistemi... gibi aile üyeleri arasındaki ilişkilerden meydana gelmektedir. Minuchin’e göre, aile yapısını anlamak için aile üyeleri arasındaki etkileşim örüntülerine bakmak gerekir. Yapısal aile danışmanları, aile yapısını anlamak için aile üyelerinin nasıl, ne zaman ve kiminle iletişim kurduğuna dikkat etmelidir ve bozuk yapıyı değiştirmek için yeniden yapılandırmalıdır. Bu nedenle yapısalcı yaklaşımın en ayırt edici özelliği aile yapısını değiştirmeyi amaçlaması ve bu değişimde danışmanın aktif rol almasıdır (Üstündağ, 2014:116). Aile yapısını değiştirerek sorunları çözmeyi amaçlayan bu yaklaşımda danışman, katılım, hizmet, izleme, yeniden yapılandırma, canlandırma, yeniden çerçevelendirme, ev ödevi gibi teknikler kullanır. Bu tekniklerle danışman, sorunu bizzat çözmek yerine ailenin iç görü kazanmasını ve kendi sorunlarını kendilerinin çözmesine yardım eder.

“Yapısal aile danışmanlığı, diğer aile danışmanlığı yaklaşımları gibi bireyin yaşadığı problem ve problemin çözümüne odaklanmaktansa bağlantılı olan unsurlarla ilgilenmektedir. Bu yaklaşımı diğerlerinden ayıran özellik, problemi ve çözümleri tanımlarken mekansal ve grupla ilgili metaforların kullanılması ve danışanın aktif hale gelmesidir” (Özabacı ve Erkan, 2013:59). Bunu yaparken danışman, şimdiye ve geleceğe odaklanır, geçmişle ilgilenmez. Çünkü yapısalcılığa göre ailenin şimdiki davranışları geçmişi yansıtır, müdahale edilmesi gereken “şimdi ve burada” olandır (Nazlı, 2009:127). Bu nedenle yapısalcı danışmanlık, belirlenmiş hedeflere yönelik kısa süreli bir tedavidir.

Temel kavramları yapı, alt sistemler ve sınırlar olan yapısal aile danışmanlığı kuramının amacı bu kavramları aile üyeleriyle birlikte irdelemektir. Danışman, ailedeki mevcut yapıyı ve alt sistemleri aile üyelerine göstermeyi önemser. Çünkü “bu alt sistemler kişiler arası sınırların çizdiği kuşak, cinsiyet ve işlev farklılıklarına dayanır. Sağlıklı ailelerde sınırlar bağımsızlığı koruyacak kadar net, karşılıklı desteğe izin verecek denli esnekler. Kişiler arası sınırlar katıdan dağınık olana farklılık gösterir”(Nichols, 2013:223).

Ailenin sağlıklı işleyebilmesi için bozuk yapısını değiştirmesi gerekmektedir. Yapısal aile danışması, aileler için tasarlandığı için aile danışmanlığı alanının varlığını kabul ettirmede etkili olmuştur. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki aileler için geliştirildiğinden kullanışlıdır. Danışma süreci sistemli ve kısa olduğu için etkili olmuştur. Bu güçlü yönlerinin yanında yapısal aile danışmasının zayıf yönleri de vardır: “şimdi” üzerinde durduğu için yalındır, ailenin dinamiklerini açıklamada yetersiz bulunmuştur, aile sistemi üzerinde fazla durduğu için bireylere yeterince dikkat etmediği belirtilmiştir (Gladding, 2012:269)

1.3.2.4. Stratejik Kuram

Stratejik aile danışmanlığı; teknik odaklı, kısa süreli, soruna özgü ve pozitif bir yaklaşımdır. Amacı, değişime öncülük ederek, danışanlarının kendi kaynaklarını kullanmaya ve her spesifik sorun için strateji geliştirmesini sağlamaktır. Özellikle gelişim ve organizasyon sorunları olan aileler için tercih edilebilecek bir yaklaşımdır (Demirbilek, 2016:113). Kuramın gelişimi üç aşamalıdır: Paul Watzlawick ile John Weakland’ın Zihin Araştırmaları Enstitüsü’ndeki (The Mental Research Institute/ MRI) çalışmaları, Jay Haley’in Madanes (Aile) Enstitüsü’ndeki çalışmaları ve Gregori Bateson ile Milton Ericson’un “Milan Grubu” olarak adlandırılan çalışmalarına dayanmaktadır. 1940’ların sonunda başlayan bu çalışmaların birikimiyle stratejik aile danışması 1980’lerde aile danışmasının merkezine yerleşmiştir (Nazlı, 2009:188-190).

Bu yaklaşımın temel özelliği danışmanın aktif ve değişken bir rolü benimseyerek hastanın sorunlarını çözmek için strateji tasarlamasıdır. Stratejik kuramı kullanan danışman, yönlendirici rolü daha çok elinde bulundurmak zorundadır. Bunun için

danışman, spesifik problemi yok etmek için oluşturduğu amaçlara ulaşabilmek için dikkatlice planlama yapmalıdır ve süreci, aile üyeleriyle birlikte kararlaştırılan stratejiler doğrultusunda yürütür. Geçmiş yerine şimdi ile ilgilenir. Gladding'e göre stratejik danışmanın başarıya ulaşması için dört işlemi gerçekleştirmesi gereklidir:(Gladding, 2012:276)

1. "Açıkça ve kısaca problemi belirlemelidir.
2. Son zamanlarda denenmiş tüm çözüm yollarını incelemelidir.
3. Başarıya ulaştıracak açık ve somut değişimleri belirlemelidir.
4. Değişim için strateji geliştirmeli ve bu stratejileri uygulamalıdır."

Bu kuramın öncülerinden Jay Haley'e göre, aile yapısındaki hiyerarşi çok önemlidir. Aile sorunlarının çoğu hiyerarşideki bozukluktan meydana gelir. Ailedeki bireyler değil aile sistemi patolojiktir. Jay Haley, danışmanlığında uzman konumundadır ve yönlendirici kişidir. Aile içinde sıcak ve güvenli bir ilişki kurulması için müdahalelerin dikkatlice planlanmasına ve şimdiki zamana odaklanmaya önem verir. Aile sistemindeki iki özelliğe dikkat edilmesi gerektiğini savunur: Bunlardan ilki aile üyelerinden birinin davranışlarındaki değişikliğin diğer aile üyelerini de etkilemesidir. Bu duruma "sibernetik sistem" adını verir. İkinci özellik ise aile içindeki güç savaşıdır. Aile üyelerinin her birinin yönetici durumunda olması çatışma yaratır (Nazlı, 2009:203-204). Aile sorunlarına yeni odaklar ve teknikler geliştiren Haley, döneminde ve sonrasında birçok uzmanı etkilemeyi başarmış bir kuramcıdır.

Stratejik aile danışmasında kullanılan teknikler şunlardır: (Goldenberg, 2013:333).

Direktifler: Ana teknik olarak kullanılan bu uygulamada danışman, aile üyelerine görevler, ödevler vermesidir.

Yeniden oluşturma: Danışmanın şu anki probleme farklı açılardan bakarak koşulları, anlamı veya içeriği yeniden oluşturmaya hedeflediği tekniktir.

Mecaz: Değişimi kolaylaştırmak için problemle ilgili mecazlı konuşmalar ve eylemler oluşturulmasıdır.

Tasarlama: Danışanın problemleri bir davranışını, korkusunu yeniden sınıflandırmasını sağlamak için o davranışı tasarlaması istenir.

Bu kuramın en güçlü yönü olarak çok çeşitli aileyle çalışabilme esnekliğine sahip olması kabul edilmektedir. Yenilikçi ve yaratıcı olması, aileyle sıcak ilişki kurulması, tüm aile üyeleri oturumlara katılmasa dahi başarıya ulaşılabilmesi kuramın diğer güçlü yanlarıdır. Ancak bazı uzmanlar, bu güçlü yönleri eleştirmişlerdir. Danışmanın oldukça otoriter ve yönlendirici olması, aile ile yeterince iş birliği yapılmaması, sadece spesifik sorunlarla ilgilenip ciddi sorunları ele almaması stratejik aile danışmanlığının sınırlı yönleri olarak sayılmaktadır (Gladding, 2012:273).

1.3.2.5. Yaşantısız/ İnsancıl Kuram

Gelişim modeli veya iletişim modeli olarak da adlandırılan bu kuramın öncüleri Virginia Satir ve Carl Whitaker'dır. Kuramın temel varsayımı, sağlıklı ailedeki bireylerin duygularının farkında olmadığı, fark ettiklerinde duygularını bastırarak rahatsızlık yaşadıkları, böylece birbirlerinden uzaklaştıklarıdır. Eğer aile üyelerinin duygularını fark etmeleri ve sözel veya başka biçimde ifade etmeleri sağlanırsa, bireyler aileden uzaklaşıp başka aktivitelere yönelmekten vazgeçerler ve aile işlevleri yerine getirilmiş olur (Gladding, 2012:215). Böylece aile sorunları çözülmüş olur. Aile danışmanının en büyük rolü de ailenin iletişim potansiyellerini ortaya çıkararak doğal gelişimlerine yardım etmektir. Bu yüzden kurama gelişim modeli/iletişim modeli adları da verilmiştir.

Bu kuramın temsilcileri sağlıklı aileyi, bireylerin gelişim ve yaşantılarını destekleyen aile olarak tanımlarlar. Ailede hiyerarşinin ve nesiller arası sınırların gerekli olduğunu düşünürler. Aile danışmanı, aile ile samimiyetle iletişim kurmalıdır, aksi takdirde ailenin içine girmesine izin verilmez. Danışanın, aile üyelerine koşulsuz saygı göstermesi, yaşantılarına empatiyle yaklaşması onlara güç ve güven verir (Nazlı, 2009:149-151).

Ailenin iletişim kalıplarına büyük önem veren Virginia Satir, semptomlar ve aile dengesi, bireysel gelişme ve büyüme, aile rolleri ve iletişim biçimleri kavramlarını geliştirmiştir. Kendine özgü teknikleriyle aile danışmanlığı alanının öncülerinden biri olmuştur. Satir'e göre aile içi iletişimde her bir engel semptomdur ve ailenin dengesini bozmaktadır. Semptomların giderilmesi için engelleyici kurallar değiştirilmeli, aile üyelerinin bireysel gelişimi desteklenmelidir. Bunu sağlamak için de doğuştan itibaren oluşan anne-baba-çocuk iletişim üçgeni, sevgi, saygı, olumlu benlik değeri var olmalıdır.

Ayrıca aile rolleri ve iletişim biçimlerini sınıflandıran Satir'e göre birçok ailede *sakinleştirici, suçlayıcı, akılcı, patavatsız* gibi kalıp tipler vardır. Bu tipler aile etkileşimde ve işlevlerinde olumsuz rol almaktadırlar. Satir, bu kalıpları çözümlemek ve değiştirmek için “aile yaşam kronoloji” geliştirmiştir (Goldenberg, 2013:258). Bu yöntemle ailenin en büyüğünden küçüğüne doğru giderek bireylerin geçmişlerini, kalıp davranışlarını, düşüncelerini ortaya çıkararak daha iyi anlamalarını ve değiştirmeleri gerekenleri değiştirmelerini sağlamayı hedeflemiştir.

Bu kuramın bir diğer önemli temsilcisi olan Carl Whitaker'a göre danışma sürecinin ilk amacı geçmiş ve geleceği kaldırarak yalnızca varolmayı öğretmektir. Yetişkinler ve çocuklar zaman zaman rol değiştirerek birbirlerini varolmalarında destek olurlar (Nazlı, 2009:172-173). Satir gibi aile içi iletişimde “samimiyet”e önem veren Whitaker'a göre sağlıklı aileler de kriz yaşayabilirler, samimiyet ve özgürlük birlikteyse aile krize yenik düşmez; kriz karşısında gelişir. Danışman, ailelerle çalışırken neşeli, hayat dolu olmalıdır ve ailenin inanç sistemini, sembolik iletişim biçimlerini ortaya çıkarmalıdır (Goldenberg, 2013:260).

Yaşantısal/insancıl aile danışmasında pandomim, drama, şaka, çoklu aile danışması, ben dili gibi yaratıcı teknikler kullanılmaktadır. Bu tekniklerle işlevsiz davranış ve iletişim kalıplarını değiştirmeyi hedefleyen danışmanın, doğaçlama ve yaratıcı tavrı kuramın güçlü yanıdır. Aile üyelerinin benlik değerlerini artırmaya yönelik çalışması, aile bireylerinin duygularını önemsemesi, ailenin potansiyelini keşfetmesine yardımcı olması kuramın diğer güçlü yanlarıdır. Kuramın eleştirilen yanları ise, her danışmanın kişiliğinin bu kuramı uygulamaya uygun olmaması ve sürecin sistemli ilerlememesidir (Nazlı, 2009:180-185).

1.3.2.6. Sistem Yaklaşımı/Murray Bowen Kuramı

Sistem yaklaşımı danışanların psikolojik ve kişisel özelliklerinden çok bağlı bulundukları bir sistemin parçası olarak gören bir kuramdır. “Aileyi, ortak bir geçmişe sahip, duygusal bağlar kuran, ailenin ve aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için planlar yapan bireylerden oluşmuş karmaşık bir yapı olarak görür.” Nazlı, 2009:63). Sistem kuramı, aileyi; grup, toplum gibi kavramların alt sistemi, bireyin ise üst sistemi

olarak ele alır. Aile içinde eşler arasında, eşlerle çocuk arasında ve çocuklar arasında alt sistemler bulunduğunu, her bireyin bu sistemleri etkilediğini ve onlardan etkilendiğini öne sürer.

Sistem yaklaşımının üzerinde durduğu bazı kavramlar, üçgenler, farklılaşma, çekirdek aile duygusal sistemi, kuşaklar arası geçiş süreci ve kardeş konumlarıdır:

Üçgenler: Bowen'ınailenin temel taşı olarak gördüğü üçgenler kavramı, aile içinde sorun yaşayan iki kişinin kaygı düzeyini azaltmak için üçüncü bir kişinin olaya dahil olması durumunu ifade etmektedir.

Farklılaşma: Aile üyelerinden birinin aile sistemi içinde özerkliğini kurmasını ifade eder. Bu özerkliği kurabilen birey, aile içindeki duygusal baskıdan uzak bir şekilde objektifliğini korur ve duygularını, düşüncelerini kontrol almayı başarır.

Çekirdek Aile Duygusal Sistemi: Ebeveynlerin kök ailesi olarak görülen evlenmeden önceki ailesiyle olan ilişkisini ifade eder. Sistem yaklaşımında bireyler, kök ailelerinden farklılaşmadan kendi çekirdek aile duygusal sistemini kuramazsa çatışma yaşanır.

Kuşaklar Arası Geçiş Süreci: Duygusal tepkilerin ve kaygının kuşaktan kuşağa aktarıldığı süreç bu kavramla anlatılmıştır.

Kardeş Konumları: Bu kavram kişilerin ailelerinin kaçınıcı çocuğu olduğuna göre bazı kişilik özellikleri kazandığı ifade eder.

Bu yaklaşımın kullandığı müdahale teknikleri genogram, ilişki deneyleri, süreç soruları, üçgenleri etkisizleştirmedir. Sistem yaklaşımının kurucu sayılan Murray Bowen'a göre aile danışmanı bu teknikleri uygularken rahat, sakin bir antrenör rolüyle anksiyeteyi azaltmalı ve semptomları hafifletmelidir (Nazlı, 2009:109). Aileyi kendi içinde alt sistemleri olan ve kendisi de toplumun bir alt sistemi olarak gören bu yaklaşım günümüzde en çok kullanılan kuramlardan biridir

1.3.2.7. Aile Danışmanlığında Postmodern Yaklaşımlar

Pozitif bilimlerin ortaya çıktığı 17. yy'dan 20. yy'a kadar süren, felefenin, bilimin, sanatın sınıflara ayrıldığı, bağımsız şekilde kurallarını belirlediği dönem "modernizm" olarak adlandırılmıştır. 20. yy'ın son çeyreğiyle başlayıp günümüzde devam etmekte olan dönem ise "modern sonrası" anlamına gelen "postmodernist" dönemdir. Postmodernizm, modernizmin aksine felsefeyi, bilimi ve sanatı keskin sınırlarla ayırmaya karşı çıkmaktadır. İnsanlığın tüm bilgi birikimini kurallardan bağımsız olarak

kullanmayı benimsemektedir. “Modernistlere göre bilgi objektiftir ve bireylerden bağımsızdır. Postmodernistlere göre ise bilgi sosyal olarak oluşturulmuştur ve bağımlıdır”(Nazlı, 2009:248). Bu biriktirmeci anlayışı benimseyen postmodern aile danışmanları, ailenin nasıl organize olduğu ve yaşamlarına ne anlam yükledikleri ile ilgilenir. Aile üyelerine yeni bakış açıları kazandırarak onların sorunlarına alternatif çözüm yolları bulmalarına yardımcı olurlar. Bunu yaparken “dil”e büyük önem verirler. Bireylerin dile yükledikleri anlama bakarlar. Aileye bir uzman gibi değil kabul edilmeyi bekleyen partner-eş gibi yaklaşırlar (Gladding, 2012:287).

Postmodern anlayışla danışmanlık yürüten iki yaklaşım vardır: çözüm odaklı ve öyküsel aile danışması.

1.3.2.7.1. Çözüm Odaklı Yaklaşım

Çözüm odaklı yaklaşım, stratejik aile danışması ve Kısa Aile Danışması Merkezinin çalışmalarından ortaya çıkmış ve ana hatlarını geliştirmiştir (Gladding, 2012:290). Bu yaklaşımda ailenin sorunu değil sorunun çözümü esastır. Temel amacı, ailenin çözüm sürecine dahil olmasını sağlamak ve onlara etkili çözüm bulma becerisi kazandırmaktır. Çözüm odaklı aile danışmaları, kısa sürede küçük değişimler yapmaları için aileler teşvik ederler. Ailenin içsel kaynaklarını fark etmelerine ve kullanmalarına yardım ederler (Goldenberg, 2013:376).

Çözüm odaklı yaklaşımda kullanılan teknikler şunlardır: (Nazlı, 2009:254-256)

Problemi ortak yaratma: Danışma sürecinde danışman ile aile arasında iş birliği yaparak çözüme ulaşmayı hedefleyen tekniktir.

İkincil değişimler: Ailenin yapısını ve organizasyonunu farklı yollardan değiştirme tekniğidir.

Övgü/iltifat: Bütün aile üyelerinin aynı fikirde olduğu olumlu ifadeleri içeren ve planlı şekilde aileye görev olarak verilen tekniktir.

İpucu: Danışma sürecinde ileride yapılacak müdahalelere destek olmak ve hızlandırmak için ailelerin bazı davranışlarını devam ettirebilecekleri konusunda ipucu veren tekniktir.

Maymuncuk: Aileye farklı bakış açıları kazandırmak için her kapıyı açan anlamında kullanılan bu teknikte soruna özgü çözüm yolu geliştirme hedeflenir.

İstisnalara odaklanma: Ailenin gerçekleştirdiği bir amaç veya pozitif/negatif durumları üzerinde durarak çözüme ulaşmalarını hedefleyen tekniktir.

Mucize sorular: Danışmanın aile hakkında yeterince bilgi edindikten ve ailenin değişime hazır olduğunu anladığında sorduğu ailenin kendi durumları ile ilgili sorular sorarak çözüme ulaşmasını amaçlayan tekniktir.

Çözüm odaklı yaklaşımın güçlü yönleri olarak ailenin kendi konumlarını ve fırsatlarını fark etmelerine yardımcı olması, klinik anlayış yerine çözüm odaklı olması, ailelere problemsiz bir geleceği hayal ettirmesi, küçük değişimlerle de sorunların çözülebileceğini ve büyük değişimlere temel olabileceğini göstermesi, aileyi cesaretlendirmesi sayılmaktadır (Gladding, 2012:294). Yaklaşımın geçmişe odaklanmaması, aileler hazır olduğu halde kısa sürede danışma sürecinin tamamlanması, terapötik konulara girilmemesi çözüm odaklı danışmanlığın zayıf yönleri olarak kabul edilmektedir (Nazlı, 2009:257).

1.3.2.7.2. Öyküsel Yaklaşım

Öyküsel (narrative)aile danışmasının temeli postmodern ve sosyal yapısalcı felsefeye dayandırılmaktadır. Sosyal yapısalcılık ile ailenin içinde yaşadığı kültürel özelliklere daha fazla dikkat çekilmektedir. Bu yaklaşıma göre insanlar kendi öyküleriyle yaşarlar ve yaşamlarını yorumlarken bu öykülere göre yol izlerler. Öyküsel aile danışmanları, ailelerin kendi biricik ve alternatifli öykülerini geliştirmelerine, yeni tercihler yapmalarına yardımcı olmalıdırlar. Aileler öykülerini değiştirdiklerinde dışsallaştırmış olurlar ve böylece problem bağımsız hale gelir. Aile çatışan grup olmaktan çıkar ve bir takıma dönüşür, diyalog kurar (Nichols, 2013:345).

Öyküsel aile danışmanlığının önde gelen temsilcileri Michael White ve David Epston'dur. Bu temsilcilere göre problemin nedeni yerine, problemin aile ilişkilerini nasıl etkilediğine bakılmalıdır.Bu yönüyle öyküsel yaklaşım, çözüm odaklı yaklaşıma benzemektedir. Geleneksel danışmanlık teknikleri yerine alternatif teknikler denenir. “yeniden yazma” denilen süreçte aile üyelerinin kendilerini problemlerinden

soyutlayarak yeni bir öykü yapılandırmalarını, müzik veya şiir gibi araçlarla kendilerini ifade etmeleri teşvik edilir. Bu alternatif öyküyle aile üyelerinin geçmişteki sorunlardan uzaklaşarak kendilerini ve diğer aile üyelerini yetersiz, başarısız görmekten vazgeçmeleri amaçlanır. Danışmanlar diğer kuramlardan farklı olarak aileye rutin aralıklarla mektup yazarak oturumları yazılı şekilde özetler, gelecekte bahseder. Bu teknikle hem ailedeki gönülsüz üyelerin sürece dahil olmasını sağlamaya çalışırlar hem de ailenin gelişimini kayıt altına almış olurlar (Goldenberg, 2013:398).

Öyküsel yaklaşımda kullanılan teknikler şunlardır:

Problemi dışsallaştırma: Sorun aile üyelerinden bağımsızmış gibi aranmaya ve çözülmeye çalışılarak çatışmanın azaltılması ve çözüm için iş birliği yapılması hedeflenir.

Problemin bireyi etkilemesi: Farkındalığın ve objektifliğin artırılması için danışmanın her bir aile üyesine sorular sormasıdır.

Bireyin problemi etkilemesi: Bir önceki tekniğe zıt olarak geliştirilen bu uygulamada danışman, yine aile üyelerine sorular sorar ancak bu kez bireyin ne hissettiğine değil soruna odaklanmasını amaçlar.

İkilemleri çıkarma: Bu teknikle, ailenin problemin olası yönlerini görerek ilerde benzer sorunla nasıl baş edebileceklerini düşünmesi hedeflenir.

Engelleri tahmin etme: Danışmanın oturumlar öncesi süreci olumsuz etkileyebilecek engelleri tahmin etmesi ve gerekli önlemleri almasıdır.

Kutlama ve belge: Öyküsel aile danışmanlığının en önemli tekniği olarak görülen bu aşama sürecin sonlanmasını sağlar. Aileye sorunun çözüldüğünü somut bir şekilde göstermek için kutlama yapılır ve resmi tarzda bir belge düzenlenerek aile tebrik edilir.

Öyküsel aile danışmanlığı; eş ilişkileri, madde bağımlılığı, ergen cinselliği, yeme bozuklukları, aile içi şiddet sorunlarında başarılı olmuştur. Bu güçlü yönünün yanında çözüm odaklı yaklaşımla aynı zayıf yönleri sebebiyle eleştirilmiştir. Danışmana “otorite” gözüyle bakmayı tercihe eden aileler için yararlı olamayabileceği düşünülmektedir (Nazlı, 2009:262).

1.3.2.7.3. Bütüncül/Eklektik Yaklaşım

Bütüncül ya da diğer adıyla eklektik yaklaşım postmodern anlayışın bilimlere ve sanatlara kazandırdığı özelliklerden biridir. Herhangi bir bilimsel ya da sanatsal çalışmada, çalışmanın niteliklerine uygun olarak çalışmacı tarafından birden çok kuramın uygulanması esasına dayanmaktadır. Özakkaş'a göre "Bütüncül psikoterapi, hastanın bilişlerinin, davranışlarının, kişiliğinin ve duygusal süreçlerinin yeniden düzenlemesine yardımcı olmak için pek çok farklı ekolden faydalanarak daha gerçekçi, uyumlu ve esnek bir çalışma alanı sunar" (Özakkaş, 2018:3). Bu çalışmada ve aile danışmanlarıyla yapılan daha önceki araştırmalarda birçok aile danışmanın bütüncül/eklektik çalışmayı tercih ettiği görülmüştür.

1.3.3. Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi

Tarihi gelişim, kuramları, kullanılan birçok teknik ve süreç bakımından aile terapisi ile aile danışmanlığı arasında neredeyse fark yoktur. Ancak uygulayıcı kişinin nitelikleri ve danışma-terapi farkı, aile danışmanlığı ile aile terapisini ayırtmaktadır. "terapi" kavramı, hekimlere tanınan bir yetki ve sorumluluk olarak yasal bir koruma altındadır. Yani terapistlik yapacak kişinin kesinlikle psikiyatri uzmanı olması gerekmektedir. "danışmanlık" ise psikiyatri uzmanlarının yanı sıra Sosyal Hizmet, Çocuk Gelişimi, Sosyoloji mezunlarının sonradan edineceği çeşitli eğitimler sonrasında bu kişilere yetki sağlamaktadır.

Terapistin gerektiğinde ilaç yazabilme, çeşitli psikolojik ölçekler kullanabilme ve terapi yöntemleri uygulama yetkisi onu, danışmandan ayıran en önemli özellikleridir. Terapist, çalıştığı aile bireylerinden birinin veya birkaçının şizofreni, depresyon, bipolar gibi klinik tedavi gerektiren psikolojik rahatsızlıklarını da tedavi etme yetisine sahipken danışmanın böyle bir yetkisi yoktur. Danışmanlık sürecinde, danışman aile üyelerinde herhangi bir psikolojik rahatsızlık belirtisi fark ederse kişileri terapistte yönlendirir.

Aile danışmanlığı ile aile terapisinin tarihi gelişimi ve kuramlarının yukarıdaki bölümlerde ele alındığı gibi benzer şekilde olduğu görülmektedir. Her iki uygulamada da "ev ödevi verme", "video", "yeni davranış kazandırma" gibi teknikler kullanılmaktadır.

Süreç bakımından da terapi ve danışmanlık uygulamaları benzer şekilde ilerlemektedir: Oturumlar öncesi ilk tanışma ve planlama ile başlayan süreç, ana başlıklarıyla ilk oturumlar, orta aşama, sonlandırma ve izleme aşamalarıyla devam etmektedir. Bu akışta kullanılan bazı teknikler ve terapistin gerektiğinde ilaç yazma yetkisi dışında danışmanlık ve terapi benzer şekilde ilerlemektedir.

Her iki alanın son yıllarda tartıştığı ortak konu ise danışmanlığın ve terapinin sadece evlilik bağı olan/devam eden yasalarda “aile” olarak tanımlanan bireylerle sınırlı kalmalı mı, yoksa evlilik bağı olmayan, boşanmış, tek ebeveynli, eşcinsel çiftlere de terapi ve danışmanlık uygulamasının aynı şekilde yapılması gerektiği mi? Birçok uzman bu sorunu “aile ve çift danışmanı/terapisti” unvanı kullanarak çözmektedir. Özgüven’e göre önemli olan nitelik grubun yasal biçimi değil, kişilerin psikososyal yapısıdır. Terapist, aile kurumunun koruyucusu ya da yasal temsilcisi olarak görmemeli, psikolojik kategorileri tüm yasal kategorilerin üstünde tutarak mesleğin etik kuralları dâhilinde problemi olan bireylere yardım etmelidir (Özgüven, 2000:258). Benzer şekilde Jay Lebow, çift ve aile terapisinin farkından çok ortak yönleri olduğunu, tedavi formatı ve içerik açısından birbirinden çok farklı görünseler de temel müdahale stratejileri ve tekniklerinin daha fazla olduğunu savunmaktadır (Lebow, 2014:20).

Aile terapisini, sağlıklı bir ortamının yaratılması içingerektiğinde ruhsal hastalık tanısı koyma ve tedavi etme işlevlerini de içeren biyopsikososyal bir tedavi hizmeti olarak tanımlayan Özkan ve Kılıç’a göre “mevcut yapıda Aile Sağlığı Merkezleri çatısı altında ailelere yönelik psiko-sosyal destek verecek bir birimin olmayışı, topluma verilen sağlık hizmetlerinin bir boyutunun göz ardı edildiğini ve aile sağlığına bütüncül yaklaşılmadığını göstermektedir” (Özkan ve Kılıç,2013:34-41). Bu eksikliğin giderilmesi için yeni bir model önerisinde bulunan Özkan ve Kılıç, Aile Sağlığı Merkezlerinde, aile hekimliği ile birlikte aile terapisi uygulaması da olmalı. Bu modelin iki önemli getirisi olacaktır: “Birincisi sağlığa bütüncül yaklaşım gerçekleştirilebilecek, ikincisi ailelerin ihtiyaç ve sorunlarının tespit edilmesi noktasında bir veri bankası oluşturabilmesi; böylelikle karşılıklı olarak etkileşim içinde olan aile ve toplumun değişim ve gelişimine sağlıklı bir biçimde katkı sağlanabilecektir”(Özkan ve Kılıç,2013:42-43). Bu anlayışla Aile Sağlığı Merkezlerinde, aile terapisi ve aile danışmanlığı uygulamalarının yürütülmesinin gerekli ve yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak aile danışmanlığı ve aile terapisi, yetkinlikleri ve yasal sorumlulukları bakımından iki farklı alandır. Ancak hizmet ettikleri kesim, müdahale yöntemleri ve süreci, amaçları bakımından birbirlerine oldukça yakın alanlardır. Her ikisi de dünyada ve ülkemizde, çalışan ve talep eden kişi sayısı açısından artış göstermektedir, göstermeye devam edecektir.

1.3.4. Aile Danışmanının Rolü ve Sahip Olması Gereken Özellikler

Günümüzün popüler mesleklerinden biri haline gelen aile danışmanının, danışmanlık sürecindeki rolünü Kaplan ve arkadaşları şöyle sıralamışlardır: (Kaplan v.d., akt. Nazlı, 2009:83-84)

- a. “Aile üyelerinin oturumlardaki etkileşim sürecinin içeriğini raporlaştırmak,
- b. Aile üyeleri arasındaki çatışmayı yönlendirmek, gizli çatışma odaklarını belirlemek,
- c. Aile üyelerinin savunma mekanizmalarından kurtulmalarına yardımcı olmak,
- d. Yorumlama ve yüzleştirme gibi tekniklerle aile üyelerinin olumsuz duygularından uzaklaşmalarına yardım etmek,
- e. Aile üyeleri arasında yeni etkileşim kalıplarının gelişmesine yardımcı olmak,
- f. Aile üyeleri arasındaki rol ilişkilerini yeniden düzenlemek,
- g. Ailenin bozulan ruh sağlığının onarılması için sentezci rolü oynamak.”

Danışmanlık sürecinin başarıya ulaşması için kuramsal bilgi ve teknikleri uygulayabilme becerisinin yanı sıra danışmanın kişisel özellikleri de önem arz etmektedir. Fenell ve Weinhold, aile danışmanının sahip olması gereken becerileri şöyle özetlemektedir: (Fenell ve Weinhold, 1989: 162-165)

İçeriği yansıtma: Oturumlar sırasında aile üyelerinin tekrar eden davranışlarını gözlemleyerek etkileşim kalıplarını değerlendirme becerisidir. Özellikle ilk oturumlarda bu teknik sayesinde aile üyeleri anlaşıldığını hissederek mutlu olur ve danışman aileye katılım sağlar.

Duyguları yansıtma: Aile danışmanlığında, bireysel ve grupla danışmadan farklı olarak duygular çok ön planda tutulmaz. Ancak gerektiği zamanlarda danışman, duyguları dinlemeli, anlamalı, vurgulamalı ve yansıtmalıdır.

Kendini açma: Ailenin sorunu ile benzerlik gösteren kendi yaşantılarını aşırıya kaçmadan danışmanın paylaşabilmesidir.

Yüzleştirme: Danışmanın, aile üyelerine söyledikleri ile davranışları arasındaki farkı gösterme becerisidir. Bu beceri sayesinde aile üyeleri hem oturumlardaki rollerini öğrenirler hem de oturumlar dışında birbirlerini destekleyerek değişim yaşarlar.

Yorumlama: Danışmanın, aile üyelerinin soruna yönelik çözümlerinin içe yaramadığını anlaması ve bunu onlara kabul ettirmesidir. Danışman, yorumlama becerisiyle aileye yeni bakış açıları ve çözümler sunar.

Danışmanlık sürecinde başarıya ulaşmak isteyen aile danışmanın bu becerilere sahip olması gerekmektedir. Ayrıca oturumlarda yapmaması gereken davranışlar vardır: yapıyı kuramamak, dikkat ve ilgiyi göstermede yetersiz kalmak, aile üyelerini sürece dahil edememek, aileyle iş birliği yapmayı sağlayamamak, jest ve mimikler gibi sözel olmayan mesajları yakalayamamak, detayları aşırı önemsemek, herkesi mutlu etmek için uğraşmak, sözel ifadeleri aşırı önemsemek, çok erken veya çok kolay çözüme ulaşmayı önemsemek, ailenin bir üyesine fazla odaklanmak gibi... Bu davranışlar ve düşünceler danışmanlık sürecinde hata olarak değerlendirilmekte ve bunların süreci olumsuz etkileyebileceği düşünölmektedir.

Gladding'e göre danışmanlık süreci danışmanı hem olumlu hem de olumsuz biçimlerde etkileyebilmektedir. Danışmanın kendi aile sorunlarını çözmeye becerisini artırması, kendi rollerini kabul etmelerini sağlaması, ailesinin daha derin bir şekilde değerini hissetmesine yardımcı olması, kişisel gelişimini desteklemesi olumlu yanlardır. Aile sorunlarını dinlemekten dolayı depresyon belirtilerinde artış, yapılan için yoğunluğundan dolayı danışmanın kendi ailesine zaman ayıramaması, ailesinin gerçekçi olmayan beklentileri ve mesleki statüden dolayı danışmanın ailesine psikolojik mesafe koyması danışmanlık sürecinin danışman üzerindeki olumsuz etkileridir (Gladding, 2012:140). Bu sebeple danışmanın, danışmanlık edimlerini hayatına yansıtırken dikkatli olması gerekmektedir.

Özgüvene göre, danışmanın işlevi kişiye boşanmayı kolaylaştırmak ya da danışanı her şeye rağmen evliliği sürdürmeye zorlamak değildir. Danışmanın rolü, danışmaya gelen eşlerin sorunlarına profesyonel bir kişi olarak en gerçekçi şekilde anlayıp, onların sağlıklı karar vermelerine yardım etmektir (Özgüven, 2000:14). Aile danışmanı

önyargılardan uzak kendini karar mercii olarak değil yardımcı olarak gören, sorunları kendine ve ailesine yansıtmayan biri olmalıdır.

Birinci bölümde aileye ait kavramlar ele alınmış, ailenin, sosyal hizmetin ve aile danışmanlığının tarihi gelişimi, günümüzdeki durumu incelenmiştir. Ailenin tarihi gelişimine bakıldığında hemen her toplumda geçmişten günümüze değer gördüğü, birçok bilim dalının konusu olduğı, modernleşmeyle yeni aile tiplerinin ve sorunlarının ortaya çıktığı, sosyal hizmet mesleğinin gelişimi ile ailenin sosyal hizmet yararlanıcısı ve uygulayıcısı konumuna geldiğı, aile tedavisi için aile danışmanlığı ve aile terapisi gibi alanların ve kuramların geliştirildiğı görölmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AİLE VE AİLEYE YÖNELİK SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI

Araştırmanın bu bölümünde aile kavramı ve sosyal hizmet ilişkisi Türkiye özelinde ele alınacaktır. Bu bağlamda Türkiye’de yapılan aile araştırmaları, ailenin tarihi gelişimi, sosyal politikalar ve aileye yaklaşımı, Türkiye’de aileye yönelik sosyal hizmet yaklaşımı, hizmet veren kurum ve kuruluşlar, sosyal hizmet uygulamaları incelenecektir.

2.1. Türkiye’de Aile Araştırmaları

Türkiye’de bilimsel anlamda aile çalışmaları Ziya Gökalp’le başlamıştır. Durkeim’in görüşlerinden etkilenen Gökalp, Türk ailesini üç döneme ayırmıştır: İslam öncesi, İslami dönem ve çağdaş dönem (Ülken, 1991:48). Aileyi toplumsal hayatın özü olarak gören Gökalp, sosyolojik ve kültürel araştırmalarının yanı sıra “Aile” adlı şiirinde de “Ailedir bu milletin, bu devletin esası” dizesiyle ailenin önemini vurgulamıştır (Gökalp, 2004:37).

“Cumhuriyet’in ilk otuz yılında aileye yönelik araştırmalara rastlanmamakla beraber, 1950’lerde aile bir kurum olarak incelenmeye başlanmıştır. 1960’larda ilk geniş ölçekli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda köyden kente göç, kentleşme gibi değişimlerin aileye etkisi incelenmiştir” (Aktaş,2015:424). 1972’de Serim Timur tarafından Türkiye’deki ilk aile yapısı araştırması olan *Aile Yapısı Araştırması* yayımlanmıştır. 1980’lerden sonra araştırmalar hem üniversiteler hem devlet tarafından yapılmaya başlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı, Aile Araştırma Kurumu bünyesinde çeşitli ulusal çaplı araştırmalar yapılmıştır. Aile politikasına yönelik ilk somut adım 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-89) ile atılmıştır. 1987’de oluşturulan komisyon, ilk “Türk Aile Yapısı” araştırmasını yapmıştır. Bu araştırma raporuna göre sosyal politikalar oluşturulmuştur. Toplumun refahını artırmak amacıyla ailenin korunması, toplumdaki işlevini sürdürmesi için istihdam ve sosyal hizmetlerden en iyi şekilde yararlandırılması amacı güden plan 1984 yılında onaylanmıştır.

1990’lardan itibaren “aileci” eğilimlerin yaygınlaşmasıyla aileye yönelik araştırmalarda büyük bir artış olduğu görülmektedir. Bu yıllarda kadınların toplumdaki yeri, ailede çocuk eğitimi, aile içi şiddet, yoksulluğun aileye etkileri, ailede ergenlerin sorunları, boşanma sebepleri üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. 1990-2014 yılları arasında birkaç bakanlığın, üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla altı aile şûrası düzenlenmiştir. Bu şûralarda milli bir aile politikası belirlemek, aileye yönelik sosyal politikalar oluşturmak ve ailenin güncel sorunlarına çözüm önerileri getirmek amaçlanmıştır. 1990’larda Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından o yıllara kadar yazılan aile araştırmaları ve tartışmalarını içeren eserler derlenerek sekiz ciltlik “*Aile Yazıları*” ve üç ciltlik “*Aile Ansiklopedisi*” oluşturulmuştur.

2000’lerde oldukça geniş ölçekli aile yapısı araştırmaları yapılmış ve bunların raporları yayımlanmıştır. Sonuncusu 2013’te yapılan Aile Yapısı Araştırması, dokuz başlık altında Türk ailesini incelemiştir: Türk aile yapısının değişimi, akrabalık ve komşuluk ilişkileri, yaşlı nüfus, evlilik, doğurganlık seviyesi, boşanma, ebeveyn-çocuk ilişkileri, toplumsal cinsiyet ve aile, ailede sosyal faaliyetler. Aktaş’a göre bu araştırmalarla bir gelenek oluşturulmakta ve ailenin geleceğine yönelik fikir yürütülebilecektir (Aktaş, 2015:421).

Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK), ulusal çaptaki araştırmalarında aileyle ilgili demografik, sosyal ve ekonomik istatistikler vermektedir. Benzer şekilde Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE)’nin yaptığı aile yapısı araştırmaları bulunmaktadır. Tüm bu araştırmalardan “aile” kavramının Türkiye’de değerini koruduğu, aile araştırmalarının kurumsallaşarak belli bir bilgi birikiminin edinildiği görülmektedir.

2.2. Türkiye’de Ailenin Tarihsel Gelişimi

Türk toplumunda aile kavramının geçmişten bugününe bakıldığında bilinen ilk yazılı kaynaklarımız olan Orhun Kitabeleri’ndeki şu ifadelerle karşılaşmaktayız: “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İleriş Kağan’ı, annem İlbilge Hatun’u göğün tepesinden tutup kaldırmış olacak” (Ergin, 1983:20). Bu ifadeden Türkler’de, ailenin millet için vazgeçilmez bir değer olduğu ve toplumun devamlılığını sağlaması açısından kutsallaştırıldığı sonucuna ulaşabiliriz. Yine aynı cümleden Göktürkler’de kadın-erkek

arasında, toplumdaki işlevleri yönünden eşitlik olduğu görülmektedir. Uygurlar'da ise, “asırlardan beri ataerkil aile düzeni egemen olagelmıştır” (Ulusoy ve Celil, 2005:10). Kültürel olarak Göktürkler'den epey farklılık gösteren Uygurlar'da ailenin temsilcisi ve yöneticisi sadece “baba” olarak tayin edilse de ailenin toplumdaki yeri ve önemi değişmemiştir.

Türklerin, İslamiyet'e ve yerleşik yaşama geçmeye başlamasıyla kültürümüz adeta yeniden şekillenmiştir. Devlet kurma, aile kurma, kadın ve erkek rolleri İslami kurallara uygun olarak değiştirilmiş ve benimsenmiştir. Orhan Türkdoğan da Türk aile yapısını ele alırken İslamiyet'in kabulünü en önemli ölçüt saymıştır. Bu yüzden Türk aile yapısını İslamiyet öncesi, İslamiyet etkisindeki ve Batı etkisindeki dönem olmak üzere üçe ayırmıştır (Türkdoğan:1992:22). İslamiyet öncesi dönemde destanlardan, Çin kaynaklarına ve ilk yazıtlara kadar birçok belge üzerinde çalışan Türkdoğan'a göre, bu dönem Türk toplumunda kutsal sayılan aile, çekirdek yapıdadır, tek eşlilik vardır. İslamiyet etkisi dönemde de ailenin bu kutsallığı devam etmiş, ailenin temel özellikleri korunmuş ve İslami kültürden gelen değişikliklerle aile yapısında bir Türk-İslam sentezi oluşmuştur. Sanılanın aksine İslami dönemde tek eşlilik devam etmiş, çok eşliliğe nadir rastlanmıştır. Batı etkisindeki dönemi, Lale Devri ve Tanzimat'la başlatan Türkdoğan'a göre modern Türk ailesi yeni bir senteze uğramıştır. Geleneksel Türk aile yapısına, İslamiyet kültüründen sonra yenileşme döneminde batılı normlar eklenmiştir. Cumhuriyet döneminde Batılı norm ve ilkeler güçlendirilmiştir. Günümüze kadar uzanan bu değişimle birlikte Türk ailesi, bir yandan geleneksel, bir yandan modernleşmiş ikili bir yapıya dönüşmüştür.

Osmanlı toplum yapısını klasik dönem ve yenileşme dönemi olarak ikiye ayıran Ahmet Tabakoğlu'na göre, klasik dönemde aile kendi içinde her ihtiyacını karşılayan, bütünlüğü olan toplumun önemli bir parçasıdır. Yenileşme döneminde bu bütünlük bozulmuş ve aile üyelerinden yaşlılar, çocuklar gibi gruplar toplumda savunmasız kalmışlardır (Tabakoğlu, 1992:88).

Modern Türk ailesiyle ilgili Nüket Esen'in yaptığı bir çalışmada 1870-1970 yılları arasında yazılan romanlar incelenmiştir. Buna göre Türk yazarlar, toplumsal değişim sürecinde aile kurumunun durumunu konu edinmişler ve ailenin toplumdaki önemini vurgulamışlardır. Elbette sanatsal kurgunun ve yazarların kişisel düşüncelerinin de görüldüğü bu eserlerde büyük ve hızlı bir değişime uğrayan Türk toplumunun gerçekleri

de ele alınmıştır. İncelenen tüm romanlarda çocuğunun sağlıklı yetişmesi için ilk şart sağlıklı bir aile ortamının bulunmasıdır. Kadın, her dönemde, ahlaklı, eğitilmiş olmalı ve çocuğunu eğitmelidir (Esen,1992:244).

Günümüz toplumunda ise çekirdek ailenin daraldığı, tek ebeveynli ailenin yaygınlaştığı görülmektedir. “Postmodern toplum modelinde kadın ya da kocası, ailenin bulunduğu yerden uzakta çalışmaktadır. Zaman zaman bir araya gelmektedirler. Kuşkusuz bu durum çocuklar açısından olumsuz bir durum olarak görülmektedir” (Kuran, 1990:394).

2.2.1. İslamiyet Öncesi Dönem

İslamiyet öncesi dönemle ilgili aile çalışmaları tarihi belgelerden ziyade destanlar, yazıtlar ve Dede Korkut Hikayeleri gibi edebi metinlere dayanmaktadır. “Bu metinlerde Türklerin yaşam biçimlerinde öne çıkan bir takım sözcük ve simgelere (kılıç, savaş, kadın, at gibi) dayanmaktadır. Bu malzemeler, güç ve iktidar anlamında kadın-erkek ilişkilerini ve aile yapısına yönelik varsayımları ortaya koymaktadır” (Doğan, 2001:189).

İslamiyet öncesi Türk ailesinin hukuki durumunu inceleyen Mehmet Mandaloğlu’na göre o dönemde ailenin oluşumunda ve devamlığını sağlamada en önemli etken “töre”dir. Örf, adet, gelenek ve göreneklerden oluşan töre, hukuk kuralları yerine geçmiştir. Aileye önem verilen İslamiyet öncesi dönemde, her ne kadar sosyolojik açıdan ataerkillikten bahsedilse de hukuki anlamda kadın-erkek eşitliği vardır (Mandaloğlu, 2013:155).

Ziya Gökalp, İslamiyet öncesi Türk ailesinin iddia edildiği gibi pederşahi (ataerkil) olmadığını anne ve baba soylarının ortak ve eşit sayıldığını savunmuştur (Gökalp, 2007:210).

Bu dönemle ilgili yeterli bilimsel kaynak olmadığı için yapılan tespitler genellikle varsayıma dayanmaktadır. Türklerin, İslamiyet’i kabulüyle birlikte büyük bir kültürel değişime uğradığı bilinmektedir. Türk ailesinin İslamiyet’le birlikte değişime uğradığı ancak düğün, çocukların eğitimi, yaşlıların bakımı gibi birçok geleneğin günümüzde hala devam ettiği görülmektedir.

2.2.2. Osmanlı Dönemi

İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'ya göçler sonrası kurulan en büyük Türk devleti olan Osmanlı Devleti, üç kıtada hüküm sürmüş ve birçok milletten, farklı dinlere mensup insanları barındırmıştır. Bu nedenle "Osmanlı'da aile araştırmaları kapsadığı kozmopolit toplum yapısına bağlı olarak hem "milletler" hem de "dinler" bağlamında ele alınarak kategorize edilmelidir. Lâkin "Osmanlı ailesi" deyiimi ile bütün bu çok katmanlı yapının ortak özelliklerini tek şemsiye altına toplamaya imkân vermektedir" (Gökçe, 2017: 58).

Osmanlı ailesi ile ilgili çalışmaların genellikle bilimsel verilere dayanmadığını savunan Aktaş'a göre "İslamiyet döneminde ise dinin aile alanında mevcut töre ve geleneklerüzerine etki ederek, ağırlığını hissettirdiği bazı hükmi ve uygulamaya dayalı sonuçlar doğurduğu İslam ve Osmanlı aile hukuku ile ilgili çalışmalar dâgenel olarak görülmektedir. Aileye ilişkin düzenlemelerde dinin aile üyeleri arasında aile yapısı ile aile içi dengeleri etkileyen kuralları ve ailenin Tanrı'ya karşı yükümlülükleri kendini göstermektedir" (Aktaş, 2015:422).

İslamiyet sonrası Türk ailesindeki değişimle ilgili iki yanlış algı vardır: Birincisi, İslamiyet etkisiyle Türk ailesinin ataerkilleştiği, ikincisi çökeşliliğin ve geniş aile tipinin yaygın olduğu. Ziya Gökalp, İslamiyet'i benimsemiş birçok kültürde kadının "elemli" bir durumda olduğunu ancak Anadolu'da eski Türk ailesinin devam ettiğini, kadının "erkeklerle müsavi, muhterem, hür ve mesut" olduğunu belirtmiştir. İlber Ortaylı, Osmanlı arşivlerindeki belgelerden hareketle 1000 erkeklik bir grubun % 92'sinin tekeşli olduğunu, ortalama çocuk sayısının iki olduğunu ve geniş ailenin değil çekirdek aile tipinin yaygın olduğunu ifade etmiştir (Ortaylı, 2009:22).

Tanzimat Dönemi'ne kadar Anadolu ve İstanbul'da kalıplaşan Türk aile tiplerinin oluştuğu ancak 19. yy sonrasında modernleşme çabalarıyla değişikliğe uğradığı ve Cumhuriyet dönemi Türk ailesine zemin hazırladığı görülmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki kadınların yazdığı metinleri inceleyen Serpil Çakır'a göre bu dönemde kadınlar" erkeklerin gözündeki kadın kimliklerini sorgulamaya başlamışlar, kendilerine biçilen annelik rolünün dışına çıkarak çalışmak, siyasetçi olmak istemişlerdir" (Çakır, 1992:236). Osmanlı ailesinin çok geniş yelpazeli bir kültüre sahip olduğu, arşivlerdeki belgeler ışığında incelenerek yanlış bilgilerin düzeltilmeye muhtaç olduğu görülmektedir.

2.2.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet'in ilanı öncesi ve sonrasında sosyoekonomik birçok reform yapılmıştır. Yeni bir devlet kurma ve yeni bir toplum inşa etme amacına yönelik olarak yapılan bu reformlarda Avrupa örnek alınmıştır. Bu yenileşme ve modernleşme çabalarından aileyi en çok etkileyen 4 Ekim 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu'dur. Bu kanunla birlikte "aile kurumu desteklenmiş, yeni bir aile yapısının ortaya çıkması sağlanmıştır" (Eyce, 2000:236).

Mahmut Tezcan, Cumhuriyet Dönemi Türk ailesini üç döneme ayırmaktadır: Dünkü Aile (1923-1950 yılları arası), Bugünkü Aile (1950-2000 yılları arası), Gelecekteki Aile (2000 sonrası)(Tezcan, 2006:1).

1. Dünkü Aile: Ekonominin ve toplumsal yapının kırsal ekonomiye dayalı olduğu, geniş ve geleneksel ailenin egemen olduğu, nüfus artışının teşvik edildiği, reformların benimsenmeye çalışıldığı dönemdir.
2. Bugünkü Türk Ailesi: Sanayileşmenin ve kentleşmenin hızlanmasıyla büyük değişikliklere uğrayan ailenin farklılaştığı ve çeşitlendiği, çekirdek aileye evrildiği dönemdir.
3. Gelecekteki Türk Ailesi: Modernleşmeyle birlikte yeni sorunlarla karşı karşıya kalan, kadının toplum ve çalışma hayatına katılımının artmasının beklendiği dönemdir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında görülen yoğun çağdaşlaşma çabaları ve medeni kanunla kadın, ön plana çıkmış, birçok Avrupa ülkesinden önce Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Kadın, ailede sadece annelik misyonuyla değil çalışan, üreten birey, vatandaş olarak da görülmeye başlanmıştır. Ancak kadının toplumdaki yeri gibi gelenekle modern arasında Türk aile yapısı kimlik arayışını sürdürmektedir (Gökçe, 2017: 62).

Bu dönemde ailenin şekillenmesinde yaşanan göçler de etkili olmuştur. "Bir taraftan çalışmak için yurt dışına giden aileler farklı bir kültürel dokuyla entegre olmaya çalışırken, diğertaraftan iç göçle kırdan kente gelen aileler kentin mevcut sorunlarıyla yüzleşmek durumunda kalmışlardır" (Aktaş, 2015:62). Aktaş'a göre 1990'lardan itibaren "medyanın birey, aile ve toplum üzerindeki yönlendirici etkisi

dikkate alındığında özellikle son dönem internet ve bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması eş seçimi, evlilik, aile içi normlar, kadın ve erkek tarafından karar ve güç konusunda otoritenin ne şekilde inşa edildiği konuları aile sosyolojisi ve iletişim bilimlerinin disiplinler bir ortaklığını da zorunlu kılmıştır” (Aktaş, 2015:435).

Son yıllarda ailenin değişimde en büyük etken olarak teknoloji ve aile politikaları görülmektedir. “Siyasi iktidarın aile ile ilgili ideolojik görüşü ve aldığı kararlar, aile yapısını etkilemektedir” (Kara, 2018:2). Uygulanan aile politikaları ile günümüzde aile, toplumun temel taşı olarak görülmeye devam etmekte ve etmesi de beklenmektedir.

Günümüz aile tiplerine ve yaşayan kişi sayısına bakıldığında Türk aile tiplerinin artık çekirdek-geniş aile olarak sınıflamanın yetersiz kaldığı söylenebilmektedir. Avrupa ve Amerika’daki gibi çeşitli hanehalkı tiplerinin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı görülmektedir. Ayrıca “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” sonuçlarına göre; Türkiye’de 2014 yılında 3,6 kişi olan ortalama hanehalkı büyüklüğünün azalma eğilimi göstererek 2018 yılında 3,4 kişi olduğu görülmektedir (TUIK, 2018). Bu verilere göre günümüz Türk aile tiplerinin çeşitlendiği ve aileyi oluşturan birey sayısının azaldığı, kalabalık ailelerden yalnızlığa geçişin hızlandığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

2.3. Türkiye’de Sosyal Politikalar ve Aileye Yaklaşım

Sosyal politika kavramı, sanayileşme ve kentleşme sonrasında sorun olarak görülen iş kazası, hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi durumlara karşı işçileri korumak ve onlar için bazı önlemler uygulamak için ortaya çıkmıştır (Koray, 2012:27-31). Refah ve sosyal devlet anlayışlarından beslenen sosyal politikalar, kamu politikasından farklı olarak toplumun tamamına aynı hizmeti vermektan öte muhtaç kesimleri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda devletin, yaşlı, engelli, çocuk, kadın, işsiz gibi zayıf kişilere bakış açısı ve sağladığı hizmetler sosyal politikalar olarak tanımlanmaktadır.

Modernleşmeyle birlikte sosyal sorunların artmasına paralel olarak sosyal politikalardan beklentiler de artmıştır. Başlangıçta sadece çalışma hayatında varolan sosyal politikalar; eğitimde, sağlıkta, barınmada herkes için asgari bir düzeyin sağlanması için geliştirilmeye başlanmıştır. 20. yy sosyal politikalar hem makro ekonomik politikalarla hem de siyasal-toplumsal seçimlerle birlikte düşünülmüş ve yürütülmüştür. Her ülkede gelişmiş veya az gelişmiş düzeyde de olsa sosyal politikalar geliştirilmiştir. Günümüzde ise ihtiyaçların değişmesi ve çeşitlenmesi ile sosyal politika kavramı da genişlemiştir.

Koray’a göre “...bugün çocuk, kadın, çevre, tüketici, engelli hakları gibi birçok hak söz konusudur ve sosyal politikalar bunları korumak, desteklemek için sosyal eşitlik ve sosyal adalet temelli bir politikaya dönüşmüştür” (Koray, 2012:31).

Sosyal politikalar-aile ilişkisine baktığımızda, devletin aile politikalarının, sosyal politikalarla uyumlu olduğu görülmektedir. Her hükümetin kendi vatandaşını ve toplumunu yaratma amacını gerçekleştirmek için ilk olarak aileyi hedef aldığı görülmektedir.

Türkiye’de ilk defa 1961 Anayasası ile sosyal devlet vurgusu yapılmıştır. Anayasada belirtilen sosyal adalet ve sosyal devlet anlayışıyla birlikte “Aile, Türk milletinin temelidir.” ifadesi yer almaktadır (Anayasa, 1961). Aile kavramına her zaman önem veren toplumumuzda, sosyal devlet anlayışına geçilirken de aile, değerini korumuştur. “Yapılan göç hareketleri sonucunda geniş aileden çekirdek aileye dönüşümün gerçekleşmesi, siyasi liderlerin ideolojik yaklaşımları ile orantılı olarak gerçekleştirdikleri aile politikaları ailenin dönüşümüne etki eden önemli faktörler olarak ele alınmaktadır” (Kara, 2018:3) Sonraki yıllarda da kalkınma planlarında aileyi güçlendirme amacına yönelik çalışmalar yapılması, aile şuralarının düzenlenmesi, aile ile ilgili kurumların açılması, aile araştırmalarının yapılmasıyla sosyal politikalarda en çok önemsenen kesim aile olmaya devam etmiştir.

Anayasanın 41. maddesinde “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar” (TBMM, 2011) ifadesi yer almaktadır. Buna göre devlet bizzat aileyi korumakla yükümlüdür ve güdülen her türlü politikalarda ailenin çıkarını gözetmek durumundadır.

“Aile kurumu Türk toplumunda önemli bir sosyal bir koruma görevi de üstlenmektedir...yaşlı anne-baba, engelli veya 18 yaşını geçen, kız ve erkek çocuklar, aile dışına itilmemekte ve ailenin koruyuculuğa altında kalmaktadır. Yaşanan ekonomik krizlerin etkilerinin güçlü aile değerleri ile birlikte, bir ölçüde de olsa hafifletildiği ve bir sosyal patlama yaratmadığı konusunda toplumda ortak bir kanaat bulunmaktadır” (Doğan, 2001:93-99). Bu anlayış doğrultusunda ailenin sosyal koruma görevini devam ettirmesi için uygulanan sosyal politikaların başarılı olduğu söylenebilmektedir.

Güney Avrupa veya Akdeniz devletlerinin refah programlarının kuzey Avrupa ve kıta Avrupa'sı devletlerine göre “gelişmemiş” olmasının sebepleri olarak geleneksel ailenin hala önemli bir rol oynaması, Katolikliğin şekillendirici etkisi görülmektedir (Ferrera, 2013:196). Türkiye de güney Avrupa devletlerine çok benzer olarak sosyal politikalarını hala geleneksel zihniyetle şekillendirmektedir. Muhafazakar toplum/nesil, güçlü aile vurgusu ile sosyal politika üretilmeye devam etmektedir. Ancak bu güçlü ailede en çok görev kadına düşmektedir. “Uyumlaştırma politikaları kadınları esnek çalışmayı tercih etmeye teşvik ederek çocuk ve yaşlı-hasta bakım işlerinin sorumluluklarını yine kadınlara bırakmaktadır. Bakım işlerinin kamu hizmeti şeklinde olması ya da piyasada sunulan hizmetlerin erişebilir nitelikte olması gerekmektedir ki bu sorumluluk kadınların üzerinden kalkabilsin” (Yılmaz, 2012:9).

10. Kalkınma Planı'nda “Aile ve Kadın” başlığı altında genellikle toplumsal cinsiyet vurgusu yapılmış, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik hedefler konulmuştur. Ayrıca “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı” kapsamında aile refahının ve doğurganlığın güçlendirilmesi hedeflenmiştir” (10. Kalkınma Planı, 2013:192). 2019 yılında yayımlanan 11. Kalkınma Planı'nda yer alan ifadeye göre temel amaç “toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesidir” (11. Kalkınma Planı, 2019:149).

Kalkınma planlarında aileye yönelik hedefler konulmasına rağmen “ülkemizde yaşanan yoksulluk, enflasyon, işsizlik, sağlıksız kentleşme gibi çeşitli sorunlar karşısında ailelerin giderek daha fazla etkilendiği ve yaşam kalitelerinin azaldığını söylemek mümkündür. Bu tür sorunların bireyleri ve aileleri daha fazla örselememesi için devlet çok yönlü hizmetler sunmak, doğrudan aileleri hedefleyen politikalar belirlemek durumundadır. Böylelikle gerçek anlamda aile politikalarından söz edilebilir” (İçağasıoğlu ve Özbesler, 2009:39). Ailenin güçlendirilebilmesi için günlük siyasetten öte kalıcı aile politikaları üretilmeli ve uygulanmalıdır.

2.4. Türkiye’de Sosyal Hizmetler ve Aileye Yaklaşımı

Amacı insanlara yardım ederek toplum refahını sağlamak olan sosyal hizmetlerin en çok yöneldiği kesim ailelerdir. Türkiye’de doğrudan aileyi hedef alan sosyal hizmet kurumları ve uygulamalarının yanı sıra çocuk, kadın... gibi alanlarda hizmet veren kurumlar ve uygulamalar da dolaylı olarak aileye yöneliktir. “Türkiye’de verilen sosyal

hizmetler aile temellidir. Muhtaç ailelere sağlanan ayni ve nakdi yardımlar, eğitim ve danışmanlık hizmetleri gibi doğrudan aileye yönelik olan sosyal hizmetlerin yanında eğitim, sağlık, engellilik, yaşlılık, şehitlik, gazilik... gibi alanlarda verilen hizmetler de kişi ve ailelere verilmektedir. Kamu kurumları, yerel kuruluşlar ve vakıf, dernek, cemaat... gibi sivil toplum kuruluşlarının ilk hedefinde aile refahı vardır” (Demirbilek, 2016: 37).

Türkiye’de aile, çeşitli kanunlarla korunmakta ve hizmet edilmeye değer bulunmaktadır. “Ülkemizde, aileye ilişkin hizmetler, Anayasa, Medeni Kanun, TCK, 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu çerçevesinde şekillenmektedir.” (Çoban, 2009: 37).

Aileyi tüm dinamikleriyle ele alan, aile sosyal hizmetinin amacı hak temelli politikalar geliştirmek ve uygulamalar yapmaktır. Geleneksel sosyal hizmet uygulamalarının yardım-hayır anlayışına benzer olarak “çağdaş sosyal hizmet anlayışı da ailenin refah, mutluluk ve sağlığını koruyucu ve geliştirici yaklaşımlara büyük bir önem vermekte ve aileye yönelmenin gereğini kabul etmektedir.” (Bulut, 1993: 20).

Türkiye’de geliştirilen sosyal politikalara uygun olarak verilen sosyal hizmetlerde aile ön plandadır. Muhtaç ailelere sağlanan sosyal yardımlar, eğitim, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ailenin güçlendirilmesini amaçlamaktadır. “Bu kapsamda güçlendirme çerçevesinde aile danışmanlığı uygulamalarında öne çıkmalıdır.” (Demirbilek, 2016:37). Çünkü aile danışmanlığı uygulaması ile aile parçalanmadan müdahale edilebilmekte, boşanma sürecinde ve sonrasında psikolojik destek verilmektedir. Özelde aile refahı, genelde aile işlevleri bozulmadan müdahale edilebilmektedir. Böylece ailelere yönelik diğer sosyal hizmet uygulamalarına daha az ihtiyaç duyulması veya hiç ihtiyaç duyulmaması sağlanabilmektedir. Bu bilinçle son yıllarda aile danışmanlığı uygulamalarına daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Son yıllarda yaşanan evlenme ve boşanma oranlarına göre boşanma hızı ve sayısı evlenme hızı ve sayısını geçmiş bulunmaktadır. (Tuik, 2019).

Tablo 2.1: Evlenme Sayısı, Kaba Evlenme Hızı, Boşanma Sayısı ve Kaba Boşanma

Evlenme sayısı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı

	Evlenme sayısı	Kaba evlenme Hızı	Boşanma Sayısı	Kaba boşanma Hızı
Yıl		%	%	%
2001	544 322	8,35	91 994	1,41
2002	510 155	7,73	95 323	1,44
2003	565 468	8,47	92 637	1,39
2004	615 357	9,10	91 022	1,35
2005	641 241	9,37	95 895	1,40
2006	636 121	9,18	93 489	1,35
2007	638 311	9,10	94 219	1,34
2008	641 973	9,04	99 663	1,40
2009	591 742	8,21	114 162	1,58
2010	582 715	7,97	118 568	1,62
2011	592 775	7,99	120 117	1,62
2012	603 751	8,03	123 325	1,64
2013	600 138	7,88	125 305	1,65
2014	599 704	7,77	130 913	1,70
2015	602 982	7,71	131 830	1,69
2016	594 493	7,50	126 164	1,59
2017	569 459	7,09	128 411	1,60

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

TUIK'in yayımladığı yukarıdaki verilere göre Türkiye'de boşanma sayısı ve hızı artmaktadır. Bu da geliştirilen sosyal politikalarda ve uygulanan sosyal hizmetlerde toplumun temeli olarak görülen “aile”ye daha çok yönelmek gereğini doğurmuştur. “Ülkemizde ailenin hep çok önemli bir kurum olduğu vurgulanmasına karşın, aile konusundaki politika ve hizmetlerin yeterli olmadığı, konuyu bir bütün olarak ele almadığı, bireysel algılamalara ve toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı olmadığı, son dönemlerde yasalarda ciddi ilerlemeler olmasına karşın uygulamadaki eksikliklerin sürdüğü görülmektedir. Özetle ülkemizdeki aile politikaları ağırlıklı olarak sorun ortaya çıktıktan sonra, bu sorunu çözmek bakış açısı ile planlanmaktadır.” (Çoban, 2009:39). Tüm aile vurgularına rağmen ailelerin daralması, boşanma oranlarının artması, kadın cinayetlerinin bitmemesi, ülkemizdeki sosyal politikaların eksik kaldığını ve uygulanan sosyal hizmetlerin önleyici-koruyucu işlevini yeterince yerine getiremediğini göstermektedir. Sadece sosyal politika ve hizmetlerle değil, büyükten küçüğe herkesi kapsayan bir zihniyet değişikliği ile çözüme ulaşılabileceği düşünülmektedir.

2.4.1.Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de aileye yönelik sosyal hizmet veren kurum ve kuruluşlar üç genel başlıkta incelenebilir: Kamu kurumları, yerel yönetimler ve STK’lar. Bu çalışmada kamu kurumları olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile valiliklere bağlı olan İl Özel İdareleri, yerel yönetimler olarak üç büyük şehir olan İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyeleri; STK olarak vakıf ve derneklerin faaliyetleri ele alınmıştır.

I. Aileye Yönelik Hizmet Veren Kamu Kurumları:

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: 2011’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak kurulan bu kurum 2018’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adını almıştır. Bakanlığa bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü birimleri doğrudan ailelere yönelik sosyal hizmetler vermektedir. Birey, aile ve toplum refahını artırma misyonuyla çeşitli sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar sağlamaktadır. (Aile Yardımları Daire Başkanlığı,2019).

1. İl Özel İdareleri: 2005 yılında düzenlenen 5302 Sayılı İl Özel İdareleri Kanunu gereğince valiliklerin görev ve yetki alanı olarak kabul edilen kamusal alanlardır. (İl Özel İdareleri Kanunu, 2005). Şehir halkının ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bu idareler, çevresel, kültürel hizmetlerle birlikte çeşitli sosyal hizmetler, sosyal yardımlar sağlamakla yükümlüdürler.

Aileye Yönelik Hizmet Veren Yerel Yönetimler: 2005 yılında düzenlenen 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu gereğince tüm belediyeler yoksullara yönelik sosyal hizmetler ve yardımlar düzenlemek ve yapılacak yardımları kendi bütçelerinden karşılamakla yükümlü tutulmuşlardır. (Belediye Kanunu, 2005). Bu çalışmada Türkiye’nin en büyük üç kenti olan İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyelerinin aileler için verdikleri sosyal hizmetler incelenecektir.

Aileye Yönelik Hizmet Veren Sivil Toplum Kuruluşları: Başka bir deyişle kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak vakıf ve dernekler de aileler için çeşitli sosyal hizmetler sağlamaktadırlar. Birey ve toplum refahı için gönüllü olarak hizmet veren bu kuruluşlar 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu ve 5253 Sayılı Dernekler Kanunu hükümlerine bağlıdırlar. Selçuklu Dönemi’nde başlayan hayır kuruluşları Osmanlı Dönemi’nde esnaf loncaları,

vakıflar... gibi çeşitlenerek hem muhtaçlara yardım etmek hem de meslek grupları içinde dayanışma işlevlerini yerine getirmişlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan yasalarla denetim altına alınan sivil toplum kuruluşları günümüzde hala yardımlaşma ve dayanışma alanlarında karşılıksız ve etkin bir şekilde çalışmaktadırlar. Bu çalışmada ailelere yönelik sosyal hizmet sağlayan bazı STK'ların uygulamaları ele alınacaktır.

2.4.2. Türkiye'de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ailelerle yapılan sosyal çalışmalar mikro düzey sosyal hizmet uygulamalarıdır. Bu uygulamalar genel olarak eğitim, danışmanlık, ayni ve nakdi sosyal yardımlar, rehberlik, psikolojik yardım, sağlık, sosyo-kültürel destek alanlarında yapılmaktadır:

Eğitim: Aile bireylerinin kişisel gelişimine katkıda bulunmayı veya meslek sahibi olmasını amaçlayan eğitim hizmetleridir. Daha çok yerel yönetimlerin eğitim hizmetleri sunduğu bilinmektedir.

Danışmanlık: Evlilik öncesi, aile sorunları baş gösterdiğinde, boşanma sürecinde veya sonrasında sunulan hizmetlerdir. Aile danışmanlığı olarak sunulan bu hizmet ülkemizde yeni bir alandır.

Rehberlik: Aile üyelerinin yaşadığı sağlık veya ekonomik sorunlarının çözümü için ilgili kurumlara yönlendirilmesi hizmetidir.

Psikolojik yardım: Aile üyelerinin yaşadığı psikolojik sorunların çözümü için ücretsiz sunulan destek hizmetleridir.

Sosyo-kültürel destek: Savaş, doğal afet, zorunlu göç gibi durumlara maruz kalmış ailelere sunulan uyumlaştırma, iyileştirme hizmetleridir.

Sosyal yardımlar: Muhtaç ailelere karşılıksız olarak nakit para (nakdi) veya eşya, konut, gıda, yakacak (ayni) gibi verilen yardımlardır. Yoksullukla mücadelenin önemli araçlarından biri olarak görülen “sosyal yardımlarla, diğer sosyal refah alanlarda olduğu gibi, sosyal güvenliğin üretilmesi, riskin azaltılması ve belirsizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Türkiye’de sosyal yardımlar, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yerel yönetimlerin ve İslami kurumların uygulama alanı içinde olmuştur... Mevzuata bağlı olarak sosyal hizmetin ve sosyal yardımın planlanması merkezi olarak belirlenirken

uygulama boyutunda gittikçe yerel yönetimlerin rol aldığını söyleyebiliriz.”(Kesgin, 2014: 108-109).

Sosyal yardımlarda Türkiye’de ilgili bakanlığın en güncel uygulaması “Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi (BSYS)”dir. Bu sistemin oluşturulmasındaki amaç, “yoksul ve muhtaç kişilerin sosyal yardım başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ilişkin mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemlerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi”dir. 2010 yılında oluşturulan bu bilişim sistemiyle 22 farklı kurumdan alınan veriler birleştirilmiş ve e-devlet üzerinden kolay erişim sağlanmıştır. (T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017: 12).

Ailelere yönelik sosyal hizmetler daha genel başlıklar altında toplanmak istendiğinde “aile kurumları genellikle üç boyutlu bir hizmet programı sunar: Aile tedavisi ve danışması, eğitim, düzenleme ve savunuculuk faaliyetleri.” (Koşar, 1992:173-182).

a) Tedavi ve danışma faaliyetleri: Bu çalışmalar sorun çözmeye yönelik iyileştirici faaliyetlerdir. Aile birliğinin sarsılması, bozulması gibi durumlarda aile birliğinin yeniden düzgün bir biçimde işlemesi ve çocukların bu süreçlerde zarar görmesini önlemek için sağlanan hizmetlerdir. Tedavi ve danışma hizmetleri genel olarak inceleme-değerlendirme-tedavi planlama-uygulama süreçlerini kapsamaktadır.

b) Eğitici faaliyetler: Aile sorunlarının ortaya çıkmasını önlemek amacıyla daha çok evlenmek üzere olan veya yeni evlenmiş çiftlere verilen önleyici-geliştirici hizmetlerdir. Aile hayatı eğitimi (family life education) de denilen bu çalışmalarda, ekonomik, cinsel, sosyal değişikliklere uyum sağlama, çocuk yetiştirme ile ilgili bilgilendirici faaliyetler düzenlenmektedir.

c) Savunuculuk faaliyetleri: Ailelerin sosyal kurumlarla ilişkilerini düzenleme, haklarını arama hizmetleridir. Ailelerin haklarını savunma amacıyla toplum örgütlenmesi, dilekçe-imza toplama, protesto yürüyüşleri ve gösterileri düzenleme faaliyetleri yapılmaktadır.

Aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları genellikle yedi aşamalıdır: tanışma-bağlantı kurma, ön değerlendirme, planlama, uygulama-müdahale, son değerlendirme, sonlandırma, izleme. (Duyan, 2016:86). Bu aşamalara uygun olarak ailelere çeşitli

sosyal hizmetler sunulmaktadır. Hizmete ihtiyaç duyulan aileyi tanıma, her ailenin koşullarına uygun hizmet planlaması ve uygulaması yapma amaçlanmaktadır. Hizmet sağlandıktan sonra verim alınıp alınmadığı değerlendirilerek ailenin hizmet sonrası durumu izlenmektedir. Ailenin tekrar aynı sorunları yaşamaması, sosyal hizmete muhtaç olmaması istenmektedir.

2.4.2.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uygulamaları:

Bakanlığın en son yayımladığı faaliyet raporu olan 2016 Faaliyet Raporu sonuçları doğrultusunda yapılan uygulamalar ele alınmıştır:

1.Aile Eğitim Programı (AEP): Aile sorunlarının çözümü için aile üyelerine iletişim, hukuk, ekonomi, sağlık, medya gibi alanlardan oluşan 26 modüllük bir eğitim programıdır. Bu eğitimler tüm öğretim kademelerinde, STK'larda, kültür merkezlerinde, dini kurumlarda, özel işletmelerde, psikolojik danışma ve terapi merkezlerinde, yerel yönetimlere ait merkezlerde verilebilmektedir.

2. Evlilik Öncesi Eğitim Programı: “Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri”, “Aile Hukuku”, “Evlilik ve Sağlık” adlı üç kitaptan oluşan bu eğitim programında amaç, evlilik sorunları ortaya çıkmadan önce evlilik çağındaki gençleri bilinçlendirmektir. Bu program kapsamında, evlenmek üzere olan çiftler, erler, polis okulları ve üniversiteleri son sınıf öğrencilerine yönelik eğitimler verilmektedir.

3. Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı: Boşanma aşamasına gelmiş veya boşanmış çiftlere, çatışmaların çözümü için iletişim becerileri kazandırmayı hedefleyen, gerekli durumlarda psikiyatrik tedaviye sevk eden bir hizmettir. Bakanlığın 2016 faaliyet raporuna göre 81 ilde 528 uzman tarafından bu hizmet verilmektedir ve toplam 8446 başvuru yapılmıştır. İlgili bakanlığın yayımladığı rapora göre danışmanlık ücretsiz olarak Boşanma Öncesi Danışmanlık Hizmeti, Boşanma Sürecinde Danışmanlık Hizmeti ve Boşanma Sonrası Danışmanlık Hizmeti olmak üzere üç aşamalı olarak verilmektedir. 2017’de yapılan hizmet değerlendirme projesine katılan 996 danışan, bu hizmetten memnun kaldığını, özellikle sağlıklı iletişim becerisi edinmede faydalı olduğunu belirtmişlerdir. (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019: 3).

4.Özel Aile Danışma Merkezleri: 2012 yılında Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum

ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği” hazırlanmıştır. Bu yönetmelikle aile danışmanlığı hizmetlerinin belirli standartlara ulaştırılması için temel ölçütler ve çalışma esasları belirlenmiştir.

5. Afetlerde Psikososyal Destek Birimi Çalışmaları: Uzmanlar ve akademisyenlerden oluşan çalışma grubu ile “Ulusal ve Yerel Düzey Psikososyal Destek Hizmet Grubu Planları” hazırlanmıştır. Bu planlarda Türkiye’de yaşanması muhtemel afetlerde ve acil durumlarda verilecek psikososyal destek hizmetleri belirlemiştir. Bakanlık tarafından hazırlanan “Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi Yönergesi” 2016’da yürürlüğe girmiştir.

6. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki terör mağduru ailelere ve 15 Temmuz sonrası şehit gazi yakınlarına psikososyal destek hizmetleri verilmiştir.

7. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP): Sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ihtiyacı olan birey ve ailelerin tespiti, gerekli hizmetlerin planlanması ve uygulanması için sunulan rehberlik ve danışmanlık programıdır.

8.Sosyal Hizmet Merkezi (SHM): 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile tüm illeri kapsayacak şekilde SHM’lerle ilgili hususlar belirlenmiştir. 31.12.2016 tarihi itibarıyla Türkiye’de 215 SHM hizmet vermektedir.

Bu hizmetlerin yanı sıra uyuşturucu ile mücadele acil eylem planı kapsamında faaliyetler, Suriyeli göçmenlere ve Roman vatandaşlara yönelik hizmetler, toplum ve aile yapısı araştırmaları yapılmaktadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, ailelere yönelik sosyal yardımlar sağlamaktadır. Bu yardımlardan yararlanmak için muhtaçlık derecesi olarak hanede kişi başı gelirin asgari ücretin üçte birinden az olması ölçütü aranmaktadır. Bakanlığın ailelere sağladığı sosyal yardımlar şunlardır: (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017:5)

- “1. Gıda yardımı: Özellikle dini bayramlarda muhtaç ailelere gıda ve giysi yardımı.
2. Barınma yardımı: muhtaç ailelerin oturulamayacak derecede eski, bakımsız, sağlıksız evlerinin onarımı veya betonarme, prefabrik ev yapımı, eşya alımı için 25 bin tl’ye kadar sağlanan ayni veya nakdi yardımlar.

3. Sosyal Konut Projesi: Muhtaç ailelere aylık 100 tl taksitle 1+1, 130 tl taksitle 2+1 ev verilmesidir.
4. Yakacak yardımları: Muhtaç ailelere kış mevsimi öncesi bedelsiz kömür verilmesidir.
5. Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım: Resmi nikahlı eşini kaybetmiş, sosyal güvencesi olmayan ve muhtaç durumdaki kadınlara yönelik iki ayda bir aylık 275 tl olarak sağlanan nakdi yardımdır.
6. Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar: Yakını askerde olan, sosyal güvencesi olmayan ve muhtaç durumdaki ailelere iki ayda bir aylık 275 tl olarak sağlanan nakdi yardımdır.
7. Öksüz ve Yetim Yardımı: Annesi veya babası vefat etmiş 18 yaşından küçük, muhtaç durumda olan çocuklar için yapılan nakdi yardımdır.
8. Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı: Babası askerde olan 18 yaşından küçük, muhtaç durumda olan çocuklar için iki ayda bir aylık 100 tl olarak yapılan nakdi yardımdır.
9. Doğum yardımı: Muhtaçlık şartı aranmadan her canlı doğum gerçekleşen ailelere yönelik, tek seferlik, ilk çocuk için 300 tl, ikinci çocuk için 400 tl, üçüncü ve sonraki çocuklar için 600 tl nakdi yardımdır.
10. Elektrik Tüketim Desteği: Düzenli sosyal yardımlardan faydalanan muhtaç ailelere yönelik, kişi sayısına göre 75-150 kWh karşılığı aylık yapılan nakdi yardımdır.”

Bu yardımlarla birlikte eğitim, sağlık, yaşlı ve engelli yardımları, özel amaçlı yardımlardan da muhtaç aileler yararlandırılmaktadır.

Bakanlığın 2015 verilerine göre bu yardımlardan yararlanan kişi sayısı şöyledir: (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017: 14)

Tablo 2.2: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Sağladığı Aile Yardımları

	Yardım Türü	Yararlanan Kişi Sayısı	Tahsis Edilen Toplan Tutar (TL)
Aile Yardımları	Gıda	681,364	199,790,000
	Kömür	2,139,667	804,985,000
	Eşi Vefat Etmiş Kadın	295,697	820,475,750
	Asker Ailesi	101,517	164,129,000
	Barınma	22,098	70,720,000
	Sosyal Konut	4,664	210,000,000

2.4.2.2. Yerel Yönetim Uygulamaları

I. İstanbul Büyükşehir Belediyesi:

2016'da kurumsallaşan Kadın ve Aile Hizmetleri Müdürlüğü bünyesinde giyim ve eşya ayni yardımları, çağrı merkezi, atölyeler (mefruşat, giysi, geri dönüşüm...), eğitim ve kültür hizmetleri, sosyal etkinlikler düzenlenmektedir. Sosyal Hizmetler Müdürlüğü olarak sosyal yardımlar (İstanbul Kart...), nakdi yardım, göç yardımı, eğitim yardımı sağlamaktadır. Sağlık Daire Başkanlığı olarak ücretsiz “aile terapisi”, “Ana Baba Okulu Projesi” ile aile sorunlarını çözmeye yönelik hizmetler verilmektedir. Bu projeyle daha çok aile içi iletişim sorunlarını çözmek için dört seanslık grup çalışmaları yapılmaktadır. İSMEK çatısı altında hayat boyu eğitim anlayışıyla 464 saatlik “Aile Danışmanı” eğitim programı ve 60 saatlik “Evlilik Öncesi Eğitim” verilmektedir.

II. Ankara Büyükşehir Belediyesi:

Sosyal Hizmet Daire Başkanlığı bünyesinde Aile Yaşam Merkezlerinde ailelere yönelik ücretsiz hizmetler verilmektedir. İlki 2005'te açılan bu merkezlerden günümüzde 9 adet bulunmaktadır. Sosyo-kültürel, sportif faaliyetler, psiko-sosyal destek, rehberlik, aile danışmanlığı, aile eğitim seminerleri, evlilik okulu, kadına yönelik şiddetin önlenmesi çalışmaları yürütülmektedir. Hanımlar Lokallerinde evlilik öncesi eğitim seminerleri düzenlenmekte, Gençlik, Çocuk ve Aile Danışma Merkezinde sosyal hizmetler

verilmektedir. Sosyal yardımlar olarak muhtaç ailelere gıda ve temizlik malzemesi, kömür, ekmek, muhtaç öğrencilere kırtasiye malzemesi, kaban, bot, afete maruz kalmış ailelere eşya, giysi yardımı yapılmaktadır.

III. İzmir Büyükşehir Belediyesi:

Aile ve Çocuk Hizmetleri Şube Müdürlüğü olarak çeşitli seminerler, faaliyetler, psiko-sosyal destek hizmetleri verilmektedir. Sosyal Hizmet Şube Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Şube Müdürlüğü bünyesinde ailelere yönelik sosyal hizmetler verilmektedir.

2.4.2.3. STK Uygulamaları

Sivil toplum kuruluşları (STK), bakanlık ve yerel yönetimlerden farklı olarak gönüllülük esasına göre sosyal hizmetler vermektedirler. Avrupa’da ve Türkiye’de önceleri din adamlarının öncülüğünde gerçekleştirilen, yardımseverlik faaliyetleri olarak sunulan sosyal hizmetler, günümüzde profesyonel meslek elemanlarınca çeşitli kanunlar çerçevesinde verilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları olarak vakıf ve derneklerin çeşitli hedef kitleleri olduğu bilinmektedir. Ülkemizde, çocuklar, engelliler, kadınlar, eski hükümlüler... gibi farklı dezavantajlı gruplara destek sağlamak için kurulan onlarca STK mevcuttur. Toplumdaki tüm muhtaç bireylere ulaşmayı amaçlayan genel amaçlı STK’lar da toplumun refahı için çalışmaktadırlar. Hedef kitlesi her ne olursa olsun STK’lardan en çok yararlanan kesimin yine aileler olduğu bilinmektedir.

“Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde Sivil Toplum Kuruluşları ile olan işbirliğinin merkezi ve yerel yönetimlerin kaynak ve imkanlarının yetersiz kaldığı sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi alanlarda sosyal yardım ve dayanışma ilkesi temelinde devreye girdikleri görülmektedir. Sivil Toplum Kuruluşları, iş öncesi ve iş başında eğitim yoluyla iyi yetişmiş insan gücünün gelişimine katkı sağlamakta, sağlık, eğitim ve danışmanlık hizmetleri ile dinlenme ve boş zamanların değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadırlar.” (Zengin v.d., 2012: 141).STK’lar ile bakanlık ve yerel yönetimlerin aynı amaç doğrultusunda çalıştıkları görülmektedir.

Ülkemizde sosyal hizmet alanında en önde gelen STK’lardan bazılarının ailelere yönelik uygulamaları şöyledir:

1868 yılında kurulan Türk Kızılay Derneği, sosyal hizmet alanında ulusal ve uluslar arası çalışmalar yürütmektedir. Eğitim, sağlık, sosyal yardım alanlarında ihtiyaç sahibi bireylere ve ailelere birçok hizmet sunmaktadır. Kurban bağıışı, zekat toplama ve dağıtma, gıda paketleri hazırlama ve iletme, aşevi, giyim yardımı uygulamaları ile sosyal yardımlar sağlamaktadır. Özel Eğitim Sınıfları ve öğrenci yurdu açma eğitim alanındaki uygulamalarıdır. Kan bağıışı toplama ve iletme, huzurevi açma sağlık alanındaki uygulamalarıdır. Kızılay kendi ifadeleriyle “geliştirdiği örnek projelerle insan onurunu koruyarak sosyal yardım çalışmaları yürütmektedir. (Kızılay, 2019: 17).

Osmanlı Dönemi’nde kurulan ve günümüzde hala etkin bir biçimde hizmet veren Darüşşafaka Cemiyeti, eğitim alanında çalışmaktadır. İhtiyaç sahibi çocukların ve gençlerin iyi eğitim almaları için uğraşan kuruluş, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak, özgüvenli ve topluma faydalı bireyler yetiştirmek gayesiyle birçok eğitim kurumu açmıştır. Açtığı sınavlardan başarı olan öğrencilere burs ve ücretsiz eğitim fırsatı sağlayan kuruluş hem başarılı öğrencilere ulaşmakta hem de onların ailelerinin üzerindeki eğitim masrafı yükünü almaktadır. (Darüşşafaka, 2019).

Eğitim alanında hem çocuklara hem de onların ailelerine hizmet veren sivil toplum kuruluşu AÇEV olarak kısaltılan Anne Çocuk Eğitim Vakfı’dır. 1993 yılında kurulan AÇEV, çocukların gelişimine katkı sağlamak için ebeveynlere eğitimler vermektedir.

AÇEV, 1980’lerde yapılan bilimsel araştırmalardan yola çıkarak “Baba Destek Programı” ve “Annelerle Buluşma” uygulamaları yapmaktadır. 3-6 ve 7-11 yaş aralığında çocukları olan anne ve babalara 10-13 hafta süren eğitimler verilmektedir. Bu eğitimlerle, anne-babanın çocukla iletişimini güçlendirmek, çocuklarla demokratik ilişkiler kurmalarını sağlamak, babaların da anneler kadar çocukların bakımında rol almasını sağlamak, çocuk gelişimi konusunda onları bilinçlendirmek, aile içi şiddeti engellemek amaçlanmaktadır. (Açev,2019).

2003 yılında kurulan Tohum Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, “otizm spektrum bozukluğu” olan çocuklara ve onların ailelerine hizmet veren bir sivil toplum kuruluşudur. Bu hastalığa sahip çocukların erken tanınması, tedavi edilmesi, eğitimi, ailelerinin sağlık, eğitim, meslek ve istihdam edimini amaçlayan kuruluş ülke çapında çalışmalar yürütmektedir. (Tohum Otizm Vakfı, 2019).

Bu bölümde verilen bilgiler ışığında Türkiye’de aile araştırmalarının son otuz yılda bilimsel nitelik kazandığı, günümüzde ilgili bakanlık ve üniversiteler aracılığıyla geniş çaplı ve akademik araştırmaların yapıldığı, Türk toplumunda aile kavramının İslamiyet öncesi dönemden günümüze kadar değerini koruduğu, sosyal politikalarda ailenin ayrıcalıklı bir konumunun olduğu, ailelere yönelik sosyal hizmet sağlayan birçok farklı kurum türü ve uygulaması olduğu söylenebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde araştırma ile ilgili bilgi verildikten sonra yapılan araştırma sonuçları tablolar ve grafikler eşliğinde sunulacak ve yorumlanacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Belgelere dayalı en eski dönemlerinden beri “aile” kavramına değer veren Türk toplumunun modernleşmeyle birlikte birçok değişim geçirdiği ve geçirmeye devam ettiği görülmektedir. Bir yandan tek kişilik hane, tek ebeveynli aile, sadece eşlerden oluşan aile gibi yeni aile modelleri yaygınlaşırken bir yandan da boşanma oranlarının ve aile içi şiddet vakalarının artması, aile araştırmalarının ve çalışmalarının zorunluluğunu doğurmuş ve önemini artırmıştır. Birçok farklı kurum ve kuruluş vasıtasıyla aile eğitimleri, ailelere yönelik çeşitli sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmiştir. Aile birimine toplumun devamlılığında atfedilen rollerden dolayı ailenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda evlilik öncesi eğitimler, klinik tedavi gerektirmeyen aile sorunlarının çözümü, boşanma süreci ve sonrası gibi dönemlerde aile üyeleri ile çalışan meslek gruplarından biri aile danışmanlarıdır. Yakın bir geçmişe sahip olan aile danışmanlığı hem kamu kurumlarında ve bazı yerel yönetimlerde bir sosyal hizmet uygulaması olarak hem de özel danışmanlık merkezleri ve hastanelerde bir hizmet olarak sunulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de aile danışmanlığı yapan kişilerin demografik bilgileri, aldıkları eğitimler, mesleki durumları, ülkemizdeki aile danışmanlığı mesleğine ve eğitimlerine ait görüşlerini tespit edip değerlendirmektir. Aile danışmanlarının öz yeterlilikleri, toplumun bu alandaki bilinç düzeyi, çeşitli aile danışmanlığı modellerine yaklaşımları, mesleki uygulamalar hakkındaki düşüncelerine ulaşmak ve betimlemek amaçlanmıştır.

Araştırmaya kamuda, yerel yönetimlerde ve özel kuruluşlarda çalışan bireylerin katılması bu çalışmanın önceki benzerlerinden ayrılan yönüdür. Aileye yönelik sosyal hizmetler veren farklı kurum türlerinin çalışmalarının incelenmesiyle ülkemizde aile danışmanlığı uygulamalarının genel çerçevesinin oluşturulmaya çalışılması, sosyal

hizmetler-aile danışmanlığı ilişkisinin incelenmesi bu çalışmanın önemli yanlarından biridir. Araştırma sonuçlarının alan yazınına ve aile çalışmalarına katkıda bulunması umulmaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Aile danışmanlarının eğitimleri, mesleki uygulamaları ve alanla ilgili düşüncelerini araştırmak için bu çalışmada betimsel model esas alınmıştır. Hedeflenen bilgileri elde etmek için veri toplama yöntemlerinden biri olan anket kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan anket, üç bölümden ve 39 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölümde aile danışmanlarına ait demografik, mesleki ve eğitim bilgileri çoktan seçmeli sorularla sorgulanmıştır. İkinci bölüm, aile danışmanlarının mesleğe ilişkin düşünceleri, verilen eğitimlerin kalitesi, toplumun bilinç düzeyinin derecesini ele alan beşli likert tipi sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise açık uçlu sorularla aile danışmanlarının kullandıkları kuramsal modeller ve mesleği seçme sebeplerine yanıt aranmıştır.

Hazırlanan anket soruları daha çok kişiye erişebilmek için docs.google.com/forms programına yüklenmiştir. Düzenlenen anket linki İstanbul, Ankara, Antalya ve Bursa'da bulunan aile danışmanları dernekleri ile Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve web sayfası bulunan bazı özel danışmanlık merkezlerine gönderilmiştir. Öncesinde araştırmacı tarafından ilgili dernek ve merkezler telefonla aranarak araştırma ve araştırmacı hakkında bilgi verilmiş, katılımın gönüllük esasına dayandığı belirtilmiş, dernek yetkililerinden anket linkini üyelerinin mail adreslerine göndermeleri istenmiştir. 2019 Nisan-Ekim döneminde toplam 54 kişiden anket yanıtı gelmiştir. Araştırmanın hiçbir aşamasında katılımcıların kimlik bilgileri istenmemiş ve kullanılmamıştır.

Elde edilen veriler SPSS22 programında analiz edilmiştir. Araştırmacı tarafından verilerin aritmetik ortalama değerleri hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

3.3. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu İstanbul, Ankara, Antalya ve Bursa aile danışmanları dernekleri, Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve web sayfası bulunan bazı özel danışmanlık merkezlerinde çalışan aile danışmanlarından anketi gönüllü olarak yanıtlayan 54 aile danışmanı oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Aile danışmanlarının görüşlerine dayanan bu çalışmada esas olarak görüşme tekniğinin uygulanması planlanmış ancak görüşme için yeterli sayıda gönüllü katılımcıya ulaşılamadığı için görüşme soruları ankete uyarlanmıştır. Anket sorularının fazla ve sıkıcı olmasını engellemek adına görüşme için planlanan tüm sorular ankette sorulamamıştır. Ayrıca ülkemizdeki aile danışmanlarının toplam sayısına ulaşılamadığı için araştırmada elde edilen verilen tüm aile danışmanlarını ne derecede temsil ettiğinin hesaplanamaması bu çalışmanın sınırlılıklarından biridir.

3.5. Araştırma Bulguları

3.5.1. Demografik Bulguları

Araştırmaya katılan aile danışmanlarından 41'i kadın 13'ü erkektir. Kadınların oranının toplam kişi sayısına oranı %75,9 erkeklerin oranının ise % 24,1 olduğu görülmektedir. Medeni durumlarının çeşitlilik gösterdiği, en yüksek sayının evli grup olduğu (33 kişi), ikinci sırada bekar grup (12 kişi) olduğu, yaş aralığında en kalabalık grubun 26-35 yaş aralığı (29 kişi) ve 36-45 yaş aralığı (15 kişi) olduğu görülmektedir. Aile danışmanlarıyla daha önce yapılmış çalışmaların demografik sonuçlarına benzer sonuçlar çıktığı görülmektedir. (Korkut, 2001) (Akyıl v.d.,2015) (Karalı,2019)Türkiye’de aile danışmanlarının demografik bilgilerini yansıtan tabloya bakıldığında büyük bir çoğunluğun kadın, evli ve genç yaşta olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3.1: Aile Danışmanlarının Demografik Özellikleri

Cinsiyet

	Sıklık	Yüzde (%)	Valid Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
kadın	41	75,9	75,9	75,9
erkek	13	24,1	24,1	100,0
Toplam	54	100,0	100,0	

Medeni durum

	Sıklık	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde %
diğer	1	1,9	1,9
bekar	12	22,2	24,1
boşanmış	2	3,7	27,8
nişanlı	6	11,1	38,9
evli	33	61,1	100,0
Toplam	54	100,0	

Yaş

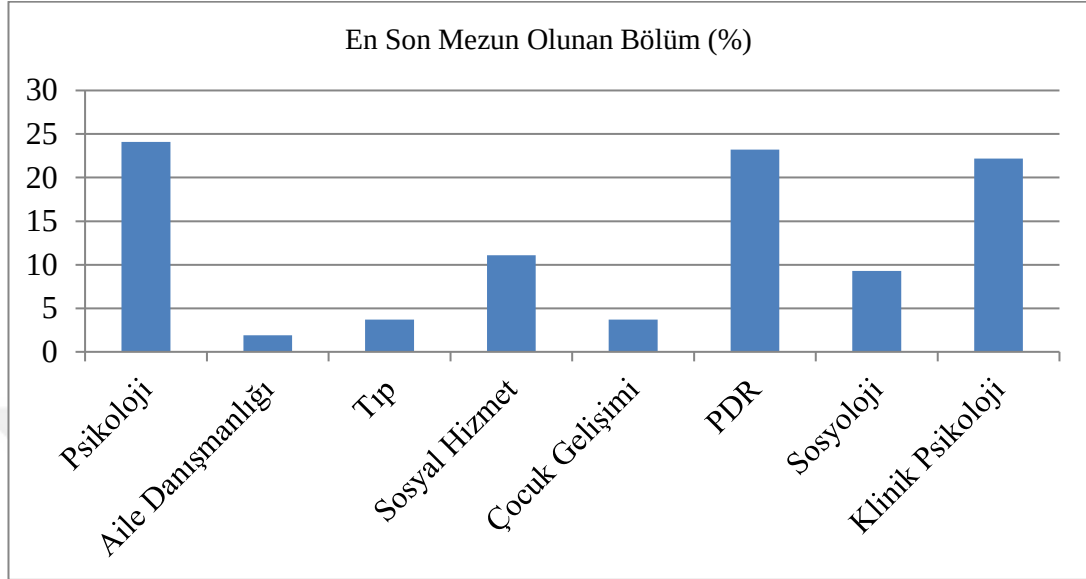
	Sıklık	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde %
21-25	5	9,3	9,3
26-35	29	53,7	63,0
36-45	15	27,8	90,7
46 ve +	5	9,3	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.2. Türkiye’de Aile Danışmanlarının Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu çalışmada aile danışmanı katılımcıların en son mezun olduğu öğretim düzeyi, bölümü, aile danışmanlığı için aldıkları eğitim çeşidi ve süresi, süpervizyon alıp almadıkları, almışlarsa yöntemi araştırılmıştır.

3.5.2.1. En Son Mezun Olunan Öğretim Basamağı ve Bölümü

Grafik 3.1: Aile Danışmanlarının En Son Mezun Oldukları Bölümler

Grafik 3.1’de belirtilen sonuçlara göre aile danışmanlığı yapan veya eğitimi alan kişilerin uzmanlık alanlarının çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. 04.09.2012’de yayımlanan 28401 Sayılı, “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği”nin 14. Madde’sine (Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği, 2012) uygun olarak aile danışmanlığı eğitimini psikoloji, sosyal hizmet, tıp, çocuk gelişimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyoloji bölümleri mezunlarından oluştuğu ve çoğunluğu psikoloji (% 24,1), PDR (23,2), klinik psikoloji (22,2) ve sosyal hizmet (11,1) mezunlarının meydana getirdiği sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3.2: Aile Danışmanlarının En Son Mezun Olduğu Öğretim Basamağı

	Sıklık	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde %
Lisans	29	53,7	53,7
yüksek lisans	24	44,4	98,1
doktora	1	1,9	100,0

Toplam	54	100,0
--------	----	-------

Yukarıdaki tablo incelendiğinde araştırmaya katılan aile danışmanlarının neredeyse yarısının lisans, diğer yarısının yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Daha önce yapılan benzer çalışmalarda lisans mezunlarının sayısının büyük oranda fazla olduğu ve aradan geçen zamanda birçok kamu üniversitesinde, özel ve vakıf üniversitelerinde açılan Aile Danışmanlığı, Aile Eğitimi ve Aile Danışmanlığı, Aile ve Evlilik Danışmanlığı, Disiplinlerarası Aile Danışmanlığı gibi ilgili bölümler sayesinde alanda çalışan yüksek lisans mezunlarının sayısının önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

3.5.2.2. Aile Danışmanlığı İçin Alınan Eğitim Türü ve Süresi

Aile danışmanı olabilmek için yukarıdaki lisans programlarından mezun olmak ve çeşitli eğitimlere sahip olmak gerekir. Bu eğitimler üniversitelerde lisans dersi olarak, tezli/tezsiz yüksek lisans programları veya sertifika programları şeklinde verilmektedir. Henüz ülkemizde aile danışmanlığı adı ile açılan doktora programı olmamasına karşın doktora tezi olarak aile danışmanlığı ile ilgili yapılan çalışmalar araştırmacının aile danışmanı unvanı almasını sağlamaktadır. Üniversitelerden bağımsız olarak psikoloji-psikiyatri enstitülerinin seminer programları ile özel eğitim merkezlerinin yüz yüze veya uzaktan eğitim kurslarıyla da aile danışmanı olunabilmektedir. İlgili yönetmelik gereği bu eğitimlerin 300 saat teorik, en az 30 saati süpervizyon eşliğinde 150 saat uygulamalı olmak üzere en az 450 saat olması şartı aranmaktadır. Aşağıdaki tablolarda araştırmaya katılan bireylerin aile danışmanlığını elde ettikleri eğitim şekli ve süreleri verilmiştir.

Tablo 3.3: Aile Danışmanlığı Eğitim Şekli

	Sıklık	Yüzde (%)	Yığılmalı Yüzde %
Uzaktan eğitim	3	5,6	5,6
Seminer	2	3,7	9,3
Yüz yüze kurs	17	31,5	40,7
Üniversite sertifika programı	16	29,6	70,4
Yüksek lisans	15	27,8	98,1
Doktora	1	1,9	100,0

Toplam	54	100,0
--------	----	-------

Yukarıdaki tabloya göre uzmanların aile danışmanı olabilmek için en çok üniversitelerde verilen eğitime yöneldikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan danışmanların %29,6'sının üniversite sertifika programıyla, %27,8'inin yüksek lisans ve %1,9'unun doktora eğitimiyle aile danışmanı olduğu görülmektedir. Özel eğitim kurumlarından alınan sertifika ile aile danışmanı olanların oranı ise %31,5'tir.

Katılımcıların aile danışmanlığı eğitim sürelerine baktığımızda % 87,1 gibi büyük bir çoğunluğun ilgili yönetmeliğe uygun olarak en az 450 saatlik bir eğitim aldığı görülmektedir.

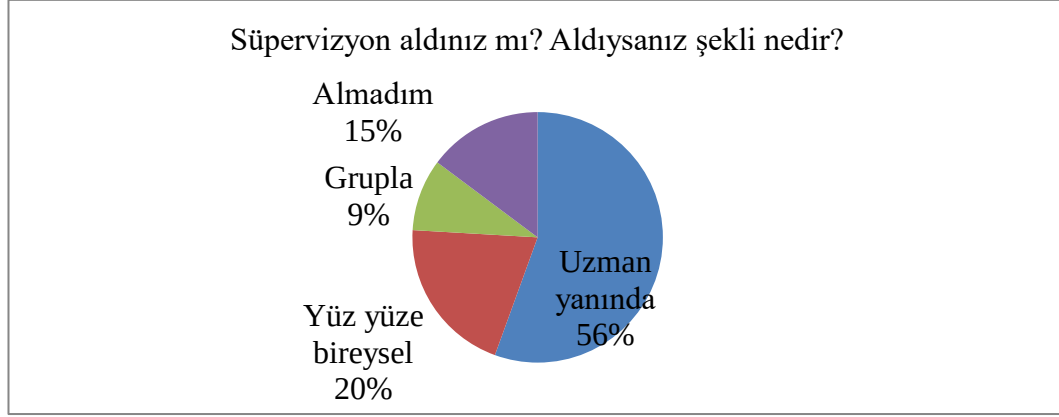
Tablo 3.4: Aile Danışmanlığı Eğitim Süresi

	Sıklık	Yüzde (%)
450 saatten az	7	13,0
En az 450 saat	30	55,6
2 yıl	17	31,5
Toplam	54	100,0

3.5.2.3. Aile Danışmanlığı İçin Alınan Süpervizyon Türü

“Süpervizyon, gerek bireysel psikolojik danışma, gerekse grupla psikolojik danışma alanındaki uygulamalara ilişkin, psikolojik danışmanın, kendisinden daha üst düzeyde olan alanda yetişmiş bir kişiye denetlenmesidir.” (Yılmaz ve Acar, 2015: 343) Hem bireysel hem de grupla danışmanlık süreci içeren aile danışmanlığında süpervizyon süreci çok önemlidir. Temel olarak “süpervizyon vermede bireysel, üçlü ya da grupla süpervizyon formatları kullanılabilir.” (Çetinkaya ve Kararımak, 2012: 111). Ancak son yıllarda internet üzerinden online uygulamalar yapıldığı da bilinmektedir. İlgili yönetmelik gereği Türkiye’de aile danışmanı olabilmek için en az 30 saatlik süpervizyon alınması gerekmektedir. Buna rağmen herhangi bir şekilde süpervizyon almayan ancak aile danışmanı unvanı kullanan bir grup olduğu görülmektedir.

Grafik 3.2: Aile Danışmanlarının Süpervizyon Alma Çeşitleri

Araştırmaya katılan aile danışmanlarının süpervizyon alıp almadıkları ve süpervizyon edinme şekilleri ile ilgili soruya verdikleri yanıtlara göre, %56'sının bir uzman yanında, % 20'sinin yüz yüze bireysel olarak, % 9'unun en az iki danışmandan oluşan bir grupla süpervizyon aldıkları görülmektedir.

3.5.3. Türkiye'de Aile Danışmanlarının Mesleki Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu çalışmada araştırmaya katılan aile danışmanlarının aile danışmanlığı yaptıkları kurum türü, ne zamandır çalıştıkları, hangi unvanı kullandıkları, danışmanlıkları sırasında yararlandıkları kuramlar ve teknikler, danışmanlıklarının ortalama kaç seans sürdüğü ve seanslar sonrasında danışanlarını takip edip etmemeleri incelenmiştir.

3.5.3.1. Çalışılan Kurum Türü

Yapılan anket sorularına verilen yanıtlar incelendiğinde aile danışmanlarının çalıştığı kurumların çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan 54 kişiden 35'inin özel danışmanlık merkezleri ile özel hastanelerde, 11'inin kamu kurumlarında, 6'sının belediyelerde çalıştığı, 2'sinin ise şu an aile danışmanlığı yapmadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 3.5: Aile Danışmanlarının Çalıştığı Kurum Türü

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Şu an çalışmıyor	2	3,7	3,7
Yerel yönetim	6	11,1	14,8
Kamu	11	20,4	35,2
Özel	35	64,8	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.3.2. Çalışma Süresi

Tablo 3.6: Aile Danışmanlarının Çalışma Süreleri

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Şu an çalışmıyor	2	3,7	3,7
Yerel yönetim	6	11,1	14,8
Kamu	11	20,4	35,2
Özel	35	64,8	100,0
Toplam	54	100,0	

Tablo 3.6 incelendiğinde aile danışmanlarının, alanda çalıştıkları sürenin çok uzun yıllara dayanmadığı görülmektedir. Katılımcıların %53,7'sinin 1-5 yıl, %33,3'ünün 5-10 yıl, %13'ünün 10-15 yıldır aile danışmanlığı yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Aile danışmanlarının çoğunluğunun genç yaşta olması, mesleğin ülkemizde yeni bir alan olmasına paralel olarak danışmanların çalışma sürelerinin az olması doğal karşılanmalıdır.

3.5.3.3. Kullanılan Unvan

Aile danışmanlığı Türkiye’de hali hazırda bir lisans programı olmadığı için yakın alanlardan mezun olanların ikinci mesleği veya lisans sonrası uzmanlık alanı konumundadır. Bu nedenle aile danışmanlığı yapanların en az bir uzmanlık alanı daha bulunmaktadır. Araştırmaya katılanlara genelde hangi unvanı kullandıkları sorulduğunda aşağıdaki yanıtlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan 54 kişiden 19’u Aile/Çift/Evlilik Danışmanı, 17’si Psikolojik Danışman, 10’u Klinik Psikolog, 5’i Aile Terapisti, 3’ü diğer unvanları kullanmakta olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 3.7: Aile Danışmanlarının Genellikle Kullandıkları Unvanlar

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Şu an çalışmıyor	2	3,7	3,7
Yerel yönetim	6	11,1	14,8
Kamu	11	20,4	35,2
Özel	35	64,8	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.3.4. Kullanılan Kuram ve Teknikler

Psikoloji, aile terapisi gibi alanlarla ortak kuramlar çerçevesinde şekillenen aile danışmanlığında birçok farklı kuram-model ve bunlara göre geliştirilen teknik bulunmaktadır. Aile danışmanlarının en çok yararlandıkları kuram ve tekniklere bakıldığında üzerinde yoğunlaşılan tek bir kuram olmadığı görülmektedir. Aile danışmanlarının uzmanlık alanlarına, aldığı eğitime, danışanın sorununa göre farklı kuramlardan yararlandığı, birçoğunun birden çok kuramı eklektik olarak benimsediği ve bazı danışmanların herhangi bir kuramı benimsemediği sonucuna ulaşılmıştır.

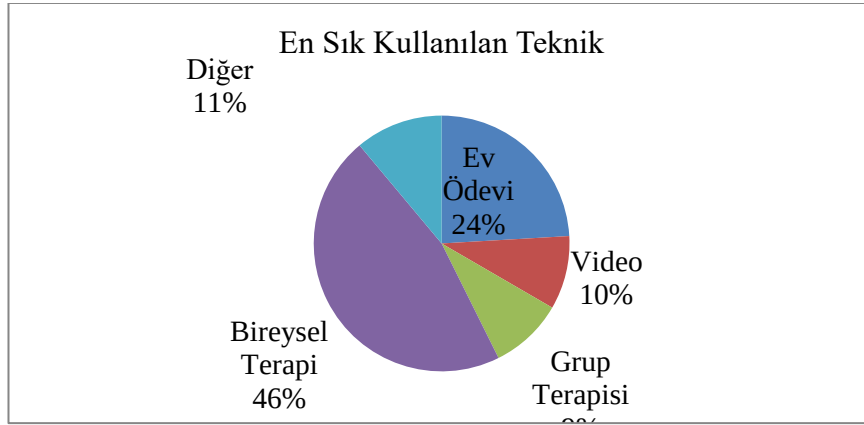
Tablo 3.8: Aile Danışmanlarının Benimsedikleri Kuramlar

Kullanılan Kuram	Sayı	Yüzde (%)
Çözüm Odaklı	13	24
Bilişsel Davranışçı	9	16,6
Yapısalcı	2	3,7
Bowen ve Sistem	6	11,1
Öyküsel	1	1,85
Psikanalitik	2	3,7
Bütüncül/Eklektik	10	18,5
Satir ve Çözüm Odaklı	2	3,7
Yok	9	16,6
Toplam	54	100

Tablo 3.8 incelendiğinde araştırmaya katılanların en çok günümüz postmodern modellerden biri olan çözüm odaklı yaklaşımı ve birden çok kuramdan aynı anda istifade ettiği bütüncül/eklektik anlayışı benimsediği görülmektedir. Araştırmaya katılanların %16,6 gibi önemli bir kesiminin herhangi bir kuramı benimsemediği belirlenmiştir.

Müdahale tekniği olarak en sık başvurulanan yol olarak bireysel terapi yapıldığı araştırmaya katılanların yanıtlarından anlaşılmıştır. Aile danışmanlığı yapan kişilerin büyük çoğunluğunun psikoloji-klinik psikoloji-PDR uzmanlarından oluşması ve seanslara genellikle kadınların yalnız katılması en sık bireysel terapi tekniğinin kullanılmasının başlıca iki sebebi olarak düşünülmektedir. Diğer sık kullanılan müdahale teknikleri olarak ise sırasıyla ev ödevi, video, grup terapisi ve diğer teknikler gelmektedir.

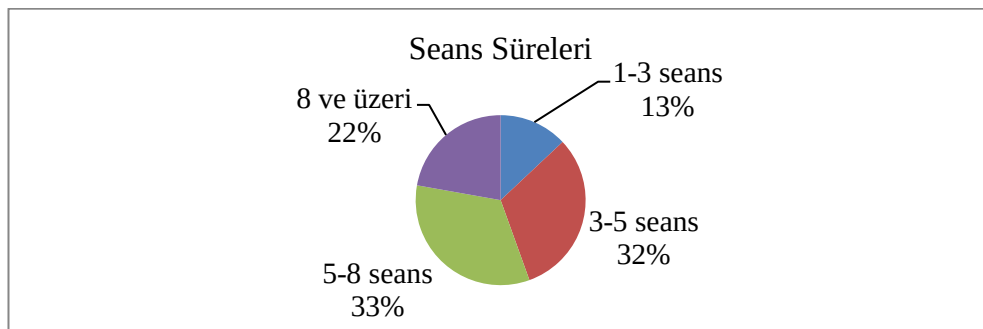
Grafik 3.3: Aile Danışmanlarının En Sık Kullandığı Teknikler

3.5.3.5. Danışmanlık Seans Süreleri ve Danışmanlık Sonra Danışan Takibi

Birçok danışmanlık türünde süreç, danışmanın benimsediği kuram, kullandığı teknikler, danışmanlık becerisi, danışma talep edilen sorun alanı, danışanın direnci gibi etkenlere göre şekillenmektedir. Bu çalışmaya katılan aile danışmanlarının da seans sürelerinin farklılık gösterdiği görülmüştür. Araştırmaya katılan 54 kişinin %33'ünün danışmanlıklarının 5-8 seans, %32'sinin 3-5 seans, %22'sinin 8 seans ve üzeri, %13'ünün 1-3 seans sürdüğü belirtilmiştir.

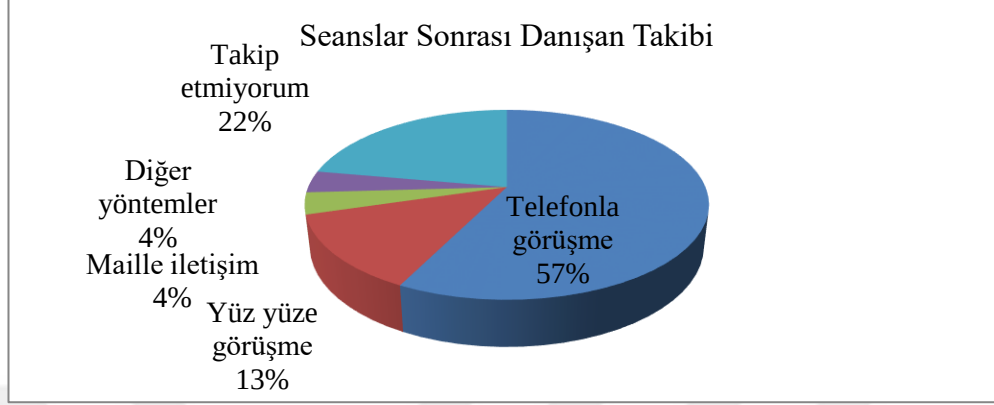
Grafik 3.4: Seans Süreleri

Seanslar sonrası süreçte aile danışmanlarına danışanlarını takip edip etmedikleri ve takip ediyorlarsa bunun için hangi yolu kullandıkları sorulmuştur. Verilen cevaplara göre danışan takibinde en çok kullanılan iletişim şekli telefon görüşmesidir. Daha sonra yüz yüze görüşme, maille görüşme, diğer yöntemler kullanılmaktadır. Araştırmaya

katılan aile danışmanlarının %22'si ise danışmanlık süreci sona erdikten sonra danışanlarını takip etmediklerini belirtmişlerdir.

Grafik 3.5: Seanslar Sonrası Danışan Takibi

3.5.3.6. Zorlanılan Konular ve/veya Yetkinlik Düzeyine İlişkin Görüşler

Aile danışmanları ve aile terapistleriyle yapılan daha önceki çalışmalarda da katılımcılara kendilerini en yetkin hissettikleri ve zorlandıkları konuların ne olduğu sorulmuştur. 2019 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezinde de aile danışmanlarına Danışman Öz Yeterlilik Ölçeği uygulanmıştır. (Korkut, 2001-2007) (Akyıl v.d.,2015) (Karalı,2019). Bu araştırmada elde edilen bulgular sözü geçen önceki çalışmalara benzerlik göstermektedir. Araştırmaya katılan aile danışmanları, daha önceki çalışmalarda olduğu gibi kendilerini danışmanlık sürecinde en çok zorlayan durumların müdahale tekniklerini uygulamak, tüm aile üyelerini seanslara dahil etmek, tarafsız kalmak olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların %17'si kendilerini tüm alanlarda yetkin hissettiğini, % 42,6'sı herhangi bir konuda zorlanmadığını belirtmiştir.

Tablo 3.9: Danışmanlıklarım Sırasında Beni En Çok Zorlayan Konu...'dur

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Diğer konular	5	9,3	9,3
Tarafsız kalmak	1	1,9	11,1

Tüm aileyi dahil etmek	11	20,4	31,5
Müdahale tekniklerini uygulamak	14	25,9	57,4
Zorlandığım konu yok	23	42,6	100,0
Toplam	54	100,0	

Tablo 3.10: Aile Danışmanlığı Alanında Tamamen Yetkin Olduğumu Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	14	25,9	25,9
Katılmıyorum	18	33,3	59,3
Kararsızım	6	11,1	70,4
Katılıyorum	10	18,5	88,9
Kesinlikle katılıyorum	6	11,1	100,0
Toplam	54	100,0	

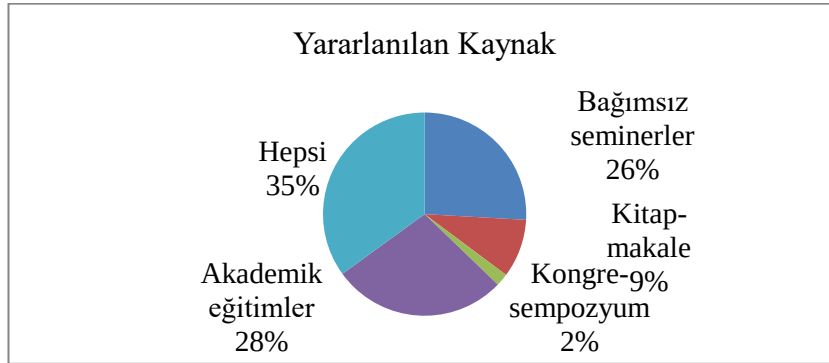
Aile danışmanlarının “Kendimi aile danışmanlığı alanında tamamen yetkin hissediyorum” önerisine beşli likert cevabıyla katılma düzeyi sorulmuş ve verilen yanıtların puanlaması Kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2, kesinlikle katılmıyorum 1 puan olarak derecelendirilmiştir. Verilen yanıtlarla aile danışmanlarının demografik bilgileri, eğitim ve çalışma durumları ilişkilendirildiğinde ortaya anlamlı korelasyonlar çıkmıştır. Araştırmaya katılan aile danışmanlarının yaşları, çalışma süreleri, mezun oldukları öğretim basamağı, aile danışmanlığı eğitim süreleri arttıkça kendilerini aile danışmanlığı alanında yetkin hissetme düzeylerinin de arttığı yani bu değişkenler arasında pozitif korelasyon olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde aile danışmanlarının bu meslek için aldıkları eğitim şekli ve çalıştıkları kurum türü ile yetkinlik düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre araştırmaya katılan aile danışmanlarının aile danışmanlığını elde etme biçimleri sertifikadan programından doktora doğru

sıralandığında yüksek lisans ve doktora yoluyla aile danışmanı olanların kendilerini alanda daha yetkin hissettikleri görülmüştür. Kamu kurumlarında çalışan aile danışmanlarının da diğer kurum türlerinde çalışanlara göre kendileri daha yetkin hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

3.5.3.7. Mesleki Gelişim İçin Kullanılan Kaynaklar

Her meslek dalında olduğu gibi aile danışmanlığında da mesleki gelişimin ömür boyu devam etmesi gerekmektedir. Yeni kuramların ve kuramcılarının ortaya çıkması, değişen teknikler, modernleşmeyle birlikte çeşitlilik gösteren ve her gün bir yenisi eklenen sorun alanlarına müdahale edebilmek için aile danışmanlarının mesleki gelişimlerini sürdürebilecekleri birçok kaynak bulunmaktadır. Bu araştırmada aile danışmanlarına mesleki gelişimleri için en sık kullandıkları kaynaklar sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre aile danışmanları kendilerini mesleki anlamda geliştirmek için akademik eğitimlerden, ilgili enstitülerin ve uzmanların verdikleri bağımsız seminerlerden, kitap-makale gibi bilimsel yayınlardan, kongre-sempozyum gibi bilimsel ortamlardan ve çoğunlukla da hepsinden yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

Grafik 3.6: Yararlanılan Kaynak

3.5.4. Aile Danışmanlarının Türkiye’de Verilen Aile Danışmanlığı Eğitimlerine İlişkin Görüşleri

Aile danışmanlarıyla daha önce yapılan benzer çalışmalarda aldıkları eğitimlerin yeterliliği ve hala eğitime ihtiyaç duyup duymadıkları sorgulanmış ve aile danışmanlarının bir kısmının eğitime hala ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır. (Korkut, 2001) (Akyıl v.d.,2015)Bu çalışmada aile danışmanlarına genel olarak Türkiye’de verilen aile danışmanlığı eğitimlerinin yeterliliği hakkındaki görüşleri

sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre toplam % 42,6'lık kesimin ülkemizde verilen aile danışmanlığı eğitimlerini yeterli bulduğu, %20,4'ünün kararsız olduğu ve toplam 37,1'inin eğitimleri yetersiz bulduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonucun önceki araştırma sonuçlarını desteklediği, aile danışmanlarının önemli bir bölümünün verilen eğitimleri yetersiz bulduğu ve hala eğitime ihtiyaç duydukları görülmektedir.

Tablo 3.11: Türkiye'de Aile Danışmanlığı Alanında Verilen Eğitimleri Yeterli Buluyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	5	9,3	9,3
Katılmıyorum	15	27,8	37,0
Kararsızım	11	20,4	57,4
Katılıyorum	21	38,9	96,3
Kesinlikle katılıyorum	2	3,7	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.5. Aile Danışmanlarının Toplumun Aile Danışmanlığı ile İlgili Bilinç Düzeyine İlişkin Görüşleri

Aile danışmanlığının Avrupa ve Amerika'daki gelişimine bakıldığında Türkiye'de bu alanın daha yeni olduğu görülmektedir. Verilen hizmetler ve eğitimlerin farklılaşmasının yanında toplumun aile danışmanlığı hakkındaki bilinç düzeyinin de araştırılması gerekmektedir. Bu çalışmada aile danışmanlarına toplumun aile danışmanlığı konusundaki bilinç düzeyine ilişkin görüşleri sorulmuş ve katılımcıların toplamda % 68,6'sının toplumun bilinç düzeyini yetersiz bulduğu görülmüştür.

Tablo 3.12: Toplumumuzun Aile Danışmanlığı Konusundaki Bilinç Düzeyi Oldukça Yüksek.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	7	13,0	13,0
Katılmıyorum	30	55,6	68,5
Kararsızım	4	7,4	75,9
Katılıyorum	13	24,1	100,0
Toplam	54	100,0	

Katılımcılara, danışanların eğitim ve ekonomik düzeyleri ile aile danışmanlığına başvurma oranları arasında ilişki olduğunu düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda toplam % 59,3'ünün ilişkili bulduğu, %9,3'unun kararsız olduğu ve % 31,5'inin ilişki kurmadığı görülmüştür. Sonucun bu şekilde çeşitlilik göstermesinde aile danışmanlığı hizmetlerinin hem ilgili bakanlık ve belediyelerce ücretsiz verilmesi hem de özel merkezlerde ücretli verilmesi dolayısıyla danışanların sosyo-ekonomik düzeylerinin de çeşitlilik göstermesinden kaynaklandığı söylenebilmektedir.

Tablo 3.13: Danışanların Eğitim ve Ekonomik Düzeyleri ile Aile Danışmanlığına Başvurma Oranları Arasında İlişki Olduğunu Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Katılmıyorum	17	31,5	31,5
Kararsızım	5	9,3	40,7
Katılıyorum	19	35,2	75,9
Kesinlikle katılıyorum	13	24,1	100,0
Toplam	54	100,0	

Yukarıdaki soruyla bağlantılı olarak aile danışmanlarına aile danışmanlığı hizmetlerinin kamu eliyle bir sosyal hizmet olarak mı yoksa özel merkezlerce mi verilmesi gerektiği sorulmuş ve aşağıdaki tabloda belirtilen yanıtlara ulaşılmıştır:

Tablo: 3.14: Aile Danışmanlığının Özel Bir Hizmetten Ziyade Sosyal Hizmet Uygulaması Olması Gerektiğini Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	3	5,6	5,6
Katılmıyorum	13	24,1	29,6
Kararsızım	13	24,1	53,7
Katılıyorum	21	38,9	92,6
Kesinlikle katılıyorum	4	7,4	100,0
Toplam	54	100,0	

Tablo 3.14'e göre araştırmaya katılan aile danışmanlarının %46,3'ü aile danışmanlığının özel bir hizmetten çok sosyal hizmet uygulaması olması gerektiğini düşünüyor, % 29,7'i bu önermeye katılmazken %24,1'i kararsız olduğunu belirtmiştir.

3.5.6. Türkiye'de Aile Danışmanlarının Mesleki Doyumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde aile danışmanlarının mesleki doyumlarına ilişkin görüşlerini elde etmek için manevi doyumları, maddi kazançlarının tatmin düzeyi, mesleği gelecek vaat etmesiyle ilgili görüşleri ve bu mesleği seçme sebepleri sorulmuştur. Verilen yanıtlar aşağıda tablolastırılıp yorumlanmıştır.

3.5.6.1. Manevi Doyum

Araştırmaya katılan aile danışmanlarına “Aile Danışmanlığı mesleki olarak beni mutlu ediyor, manevi doyum sağlıyor.” önerisi verilmiş ve öneriye katılıp katılmadıkları likert tipi cevaplarla sorgulanmıştır. Verilen yanıtlar sonucunda aile danışmanlarının neredeyse tamamının (% 96,3) meslekte mutlu olduğu ve manevi doyum hissettiği görülmüştür.

Tablo 3.15: Aile Danışmanlığı Mesleki Olarak Beni Mutlu Ediyor, Manevi Doyum Sağlıyor.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kararsızım	2	3,7	3,7
Katılıyorum	27	50,0	53,7
Kesinlikle katılıyorum	25	46,3	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.6.2. Maddi Kazanç Tatmini

Aile danışmanlarına mesleğin getirdiği maddi kazançtan tatmin olup olmadıkları ilk defa bu çalışmada sorulmuş ve araştırmaya katılanların verdikleri yanıtlara göre toplamda % 76'sının olumlu cevap verdiği, kazancından memnun olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.16: Aile Danışmanlığı Mesleğinin Getirdiği Maddi Kazanç Beni Tatmin Ediyor.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Katılmıyorum	6	11,1	11,1
Kararsızım	7	13,0	24,1
Katılıyorum	34	63,0	87,0
Kesinlikle katılıyorum	7	13,0	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.6.3. Mesleğin Gelecek Vadetmesi Üzerine Görüşler

Modernleşmeyle birlikte insanların ihtiyaçlarının değişmesine paralel olarak mesleklerin de çeşitlendiği, bazılarının artık işlevsiz olduğu ve bazı yeni mesleklerin doğduğu

bilinmektedir. Yardım meslekleri arasında yeni sayılabilecek olan aile danışmanlığının geleceği hakkında aile danışmanlarının görüşüne başvurulmuştur. Mesleğin gelecek vaat ettiği ve yaygınlaşması gerektiği önermesi araştırmaya katılan aile danışmanlarının %53,7'sinin katılıyorum, %42,6'sının kesinlikle katılıyorum cevabını verdiği görülmüştür.

Tablo 3.17: Aile Danışmanlığı Mesleğinin Gelecek Vadettiğini ve Yaygınlaşması Gerektiğini Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kararsızım	2	3,7	3,7
Katılıyorum	29	53,7	57,4
Kesinlikle katılıyorum	23	42,6	100,0
Toplam	54	100,0	

Araştırmaya katılan aile danışmanlarına Türkiye’de aile danışmanlığının mesleki standartları ve uygulamalarını yeterli bulup bulmadıkları sorulduğunda toplamda % 55,6’sının yeterli bulduğu, %16,7’sinin kararsız olduğu ve % 27,8’inin yetersiz bulduğu görülmüştür.

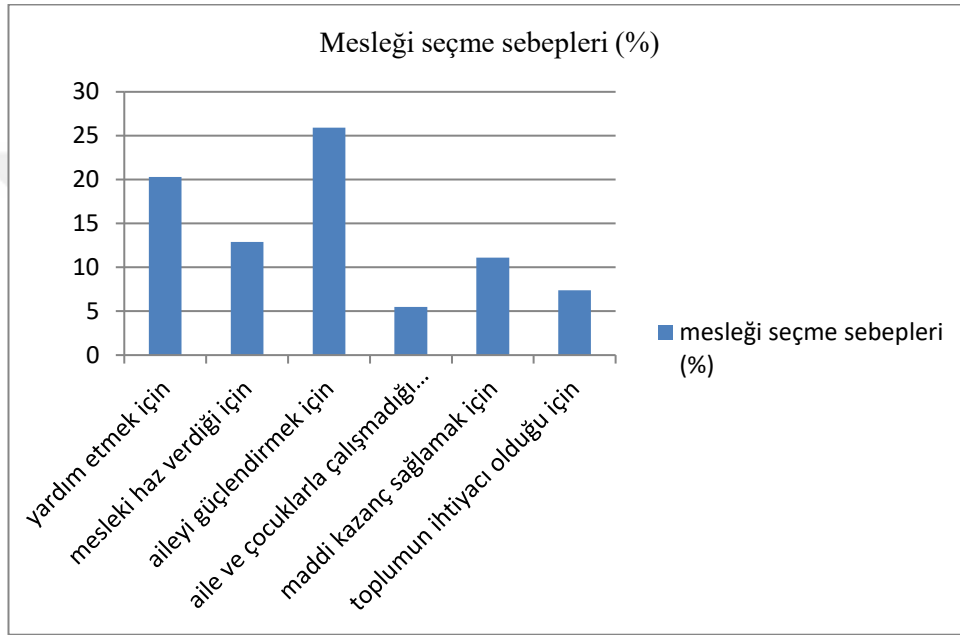
Tablo 3.18: Türkiye’de Aile Danışmanlığının Mesleki Standartları ve Uygulamalarını Yeterli Buluyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	3	5,6	5,6
Katılmıyorum	12	22,2	27,8
Kararsızım	9	16,7	44,4
Katılıyorum	25	46,3	90,7
Kesinlikle katılıyorum	5	9,3	100,0
Toplam	54	100,0	

3.5.6.4. Mesleği Seçme Sebepleri

Araştırmaya katılan aile danışmanlarına bu mesleği seçme sebepleri açık uçlu soru olarak sorulmuş ve katılımcılardan kısa yanıtlar vermeleri istenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan aşağıdaki grafik oluşmuştur:

Grafik 3.7: Aile Danışmanlarının Aile Danışmanlığı Mesleğini Seçme Sebepleri

Katılımcıların verdiği yanıtlara bakıldığında aile danışmanlığını seçme sebepleri olarak bireysel ve toplumsal durumların belirleyici olduğu görülmüştür. Aile danışmanları bireysel sebepler olarak yardım etmeyi sevmeleri, bu mesleği yapıyor olmaktan haz almaları, aile ve çocuklarla çalışmayı sevmeleri ve maddi kazanç sağlamak istedikleri belirtilmiştir. Toplumsal sebepler olarak toplumun bu mesleğe ihtiyacı olduğu ve ailenin güçlendirilmesi için çaba gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

3.5.7. Aile Danışmanlarının Yeni Aile Danışmanlığı Modellerine İlişkin Görüşleri

Aile danışmanlığında son yıllarda farklı uygulamaların ortaya çıktığı bilinmektedir. Sadece aile sorunu, sorun ortaya çıktıktan sonra çözülmesi hizmetine ek olarak evlilik öncesinde, okul temelli, boşanma sırası ve sonrasında ya da manevi yollarla çözüm sağlamak gibi çeşitli modellerin geliştirilmesi hakkında aile danışmanlarının görüşlerine

başvurulmuştur. Verilen yanıtlara göre aile danışmanlarının büyük bir çoğunluğu evlilik öncesi, boşanma aşaması ve sonrası süreçlerde aile danışmanlığının zorunlu olması gerektiği düşünülmektedir. Son yıllarda boşanma oranlarının artması, evliliklerin çok daha kısa ömürlü olması aile danışmanlığı hizmetlerinin önemini ve duyulan ihtiyacın arttığını göstermektedir.

Tablo 3.19: Evlilik Öncesinde Aile Danışmanlığının Zorunlu Olması Gerektiğini Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Kesinlikle katılmıyorum	2	3,7	3,7
Katılmıyorum	11	20,4	24,1
Kararsızım	7	13,0	37,0
Katılıyorum	25	46,3	83,3
Kesinlikle katılıyorum	9	16,7	100,0
Toplam	54	100,0	

Tablo 3.20: Boşanma Aşaması/Sonrası Gibi Kritik Dönemlerde Aile Danışmanlığının Zorunlu Olması Gerektiğini Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Katılmıyorum	2	3,7	3,7
Kararsızım	1	1,9	5,6
Katılıyorum	10	18,5	24,1
Kesinlikle katılıyorum	41	75,9	100,0
Toplam	54	100,0	

ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde okullarda rehberlik servislerine ek olarak aile danışmanlığı hizmetlerinin verildiği, sosyal hizmet uzmanı, aile danışmanı, okul rehber öğretmeni, okul hemşiresi gibi birçok farklı alandan uzmanlarca verilen okul temelli aile danışmanlığı uygulamasının sağlandığı bilinmektedir. Bu araştırmaya katılan aile danışmanlarına okul temelli aile danışmanlığının ne olduğu hakkında kısaca bilgi

verdikten sonra Türkiye’de gerekli ve uygulanabilir olup olmadığı hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların % 85,2’sinin okul temelli aile danışmanlığının ülkemizde gerekli ve uygulanabilir olduğu yanıtını verdiği görülmüştür. Okul rehberlik servisinin daha çok eğitsel ve mesleki rehberlik yaptığı, aile sorunlarının çözümünün yetki alanının dışında olduğu bu sebeple okullarda sosyal hizmet uzmanı ve aile danışmanlarına ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 3.21: Okul Temelli Aile Danışmanlığı’nın Türkiye’de Gerekli ve Uygulanabilir Olduğunu Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Katılmıyorum	3	5,6	5,6
Kararsızım	5	9,3	14,8
Katılıyorum	13	24,1	38,9
Kesinlikle katılıyorum	33	61,1	100,0
Toplam	54	100,0	

Aile danışmanlığı hizmetinin modernleşme öncesinde dini kurumlar ile hayır kuruluşları tarafından verildiği bilinmektedir. Mesleğin profesyonelleşmesinden önceki süreçte din adamları tarafından dini söylemler gereği sabır, şükür, affetme gibi duygularla aile sorunları çözülmeye çalışılmıştır. Son yıllarda muhafazakar politikaların her alana yayılmasına paralel olarak danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde de bilimsel teknikler yerine ya da onlara ek olarak manevi duygularla çözüm arama eğilimleri görülmektedir. Araştırmaya katılan aile danışmanlarına manevi aile danışmanlığı ile ilgili kısaca açıklama yapıldıktan sonra bu yönelimin ülkemizde gerekli ve uygulanabilir olup olmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre aile danışmanlarının % 24,1’i bu yönelimin ülkemizde gerekli ve uygulanabilir olduğunu düşünürken %59,2’si bu önermeye katılmadığını, % 16,7’i bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.22: "Manevi Aile Danışmanlığı"nın Türkiye’de Gerekli ve Uygulanabilir Olduğunu Düşünüyorum.”

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
--	--------	---------	-------------------

Kesinlikle katılmıyorum	16	29,6	29,6
Katılmıyorum	16	29,6	59,3
Kararsızım	9	16,7	75,9
Katılıyorum	10	18,5	94,4
Kesinlikle katılıyorum	3	5,6	100,0
Toplam	54	100,0	

Bu çalışmaya katılan aile danışmanlarına, “aile danışmanlığı ile aile terapisi arasında fark olduğunu düşünüyor musunuz” diye sorulduğunda büyük bir çoğunluğun bu iki alanın farklı olduğunu düşündüğü görülmüştür.

Tablo 3.23: Aile Danışmanlığı ile Aile Terapisi Alanlarının Farklı Olduğunu Düşünüyorum.

	Sıklık	Yüzde %	Yığılmalı Yüzde %
Katılmıyorum	5	9,3	9,3
Kararsızım	6	11,1	20,4
Katılıyorum	15	27,8	48,1
Kesinlikle katılıyorum	28	51,9	100,0
Toplam	54	100,0	

Aile danışmanlarının görüşlerinden elde edilen bu bulguların sonucuna göre, Türkiye’de aile danışmanlığı hizmetleri önemsenmekte ve geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması için hizmeti sağlayan bütün taraflara iş düşmektedir. Devletin mesleki standartları ve ilgili mevzuatı iyileşirmesi, halkın aile danışmanlığının önemi konusundaki farkındalığını artırması, üniversitelerin eğitim kalitesini ve program sayısını artırması ve aile danışmanlarının kendilerinin süpervizör eşliğinde geliştirmesi gerektiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Birçok bilim dalının araştırma alanlarından biri olan aile, oluşum biçimlerine veya işlevlerine göre çeşitli tanımlamalara ve sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. En genel tanımıyla biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik ihtiyaçların karşılandığı toplumun en küçük birimi olan aile, ilkel dönemlerde çekirdek aile olarak oluşmuş, sonrasında geniş aileye ve Sanayi Devrimi ile birlikte yeniden çekirdek aileye dönüşmüştür. Günümüz modern toplumlarında ise tek ebeveynli aile, yeni geniş aile, eş cinsel aile gibi birçok yeni aile tipi ortaya çıkmış ve aile kavramının tanımı, önemi, işlevleri tartışılır olmuştur.

Moderniteyle birlikte aile sorunları da çeşitlenmiş ve sorunların çözümünde geleneksel yöntemlerin yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu yetersizliği gidermek için “sağlıklı aile sağlıklı toplum” anlayışıyla psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet gibi bilim dalları aileye yönelmiş, sosyal politika üreticileri aileyi odak noktasına yerleştirmişlerdir. Bu bağlamda aile refahını sağlamak için birçok aile araştırmaları yapılmış, eğitimler verilmeye başlanmış, aile hizmetleri geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir.

Akdeniz refah modeli sınıflamasına dahil edilen Türkiye, bu modeldeki ülkelere benzer olarak ailenin diğer işlevlerinden çok ekonomik işlevinin önemsendiği aileci bir yapıya sahiptir. Aileyi yücelten sosyal politikalar geliştirerek sosyal hizmetlerin sağlanmasında aileye rol yükleyen ve böylece devletin yükünü hafifletmeyi amaçlayan aileci anlayışın, günümüzde devlet politikası olarak sürdürülmeye devam ettirilmesine rağmen toplumsal alanda etkisinin azaldığı görülmektedir. Bu azalma eğilimine rağmen Türkiye’nin hala aileci bir anlayışa sahip olduğu ve aileyi genelde kadınlık-annelik üzerinden değerlendirdiği görülmektedir. Son dönemlerde yürütülen muhafazakar politikalarda ailenin ve anneliğin yüceltilmesine tezat olarak kadına yönelik şiddetin, boşanma oranlarının ve aile yoksullaşmasının artması, uygulanan politikaların yanlış veya yetersiz olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkemizde toplumsal cinsiyet algısındaki çarpıklıklardan dolayı aile sorunlarını daha çok kadınlarının yaşadığını ve üstelik sorunların çözümünde de daha çok kadınların çare aradıkları görülmektedir. Bu ve daha önceki benzer araştırmalara göre önleyici ve iyileştirici sosyal hizmet uygulamaları olan aile terapisi-aile danışmalığına daha çok kadınlar başvurmakta ve seanslara genelde kadınlar yalnız katılmaktadırlar. Yine aynı araştırmaların sonuçlarına göre aile

terapistlerinin ve aile danışmanlarının büyük bir çoğunluğunun kadın olduğu belirtilmektedir. Bu sonuç, Türkiye’de aile sorunlarını yaşayanların da sorunların çözümünü sağlamaya çalışanların da genellikle kadınlar olduğunu göstermektedir.

2019 yılında yayımlanan 11. Kalkınma Planı’nda “toplumsal yapının ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için aile kurumunun güçlendirilmesi” amaçlanmaktadır. Bu ifadeden “aile”nin toplumun temel taşı olarak kabul gördüğü anlaşılmakta ve bu amaç doğrultusunda uygulanabilir, sosyal adaleti sağlayıcı sosyal politikalar üretilmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de aileye yönelik sosyal hizmetleri incelemek amacıyla kamu kurumları olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile valiliklere bağlı olan İl Özel İdareleri, yerel yönetimler olarak üç büyük şehir olan İstanbul, Ankara ve İzmir büyükşehir belediyeleri; STK olarak Kızılay, Darüşşafaka, AÇEV ve Tohum Otizm Vakfı’nın faaliyetleri araştırılmıştır. Aile refahını sağlamak için değişen oranlarda ve şekillerde koruyucu-önleyici uygulamalar, tedavi ve danışma hizmetleri, savunuculuk faaliyetleri, eğitici hizmetler, aile danışmanlığı, ayni ve nakdi yardımlar, çeşitli sosyal yardımların bu kurum ve kuruluşlar tarafından sağlandığı görülmüştür.

Hem bir sosyal hizmet uygulaması hem de özel bir hizmet olan aile danışmanlığı uygulamalarını incelemek, Türkiye’deki mevcut durumu tespit etmek, aile danışmanlarının bu alanla ilgili görüşlerine ulaşmak bu çalışmanın amacıdır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle aile kavramı ele alınmış, sosyal hizmetler ve sosyal politika uygulamalarında ailenin yeri belirlenmiş, aileye yönelik sosyal hizmetler incelenmiş, aile danışmanlığının tarihi gelişimi ve kuramları açıklanmıştır. Daha önce aile danışmanlarıyla yapılan çalışmalar incelenerek aile danışmanlarının görüşünü almak için bir anket hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu anket sonuçlarına göre:

- Türkiye’de aile danışmanlarının genel demografik özellikleri, kadın, evli ve genç yaşta olmalarıdır.
- Türkiye’de aile danışmanlarının büyük çoğunluğu lisans ve yüksek lisans mezunudur. Genellikle Sosyal Hizmet, Psikoloji, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik lisans programları ile Psikoloji, Klinik Psikoloji, Aile Danışmanlığı yüksek lisans programlarını tamamlamışlardır.

- Türkiye’de aile danışmanlarının aile danışmanı olmak için aldıkları eğitimler çeşitlilik göstermektedir. Özel veya üniversite sertifika programları ile ya da yüksek lisans eğitimi ile aile danışmanlığı unvanı almışlardır. Uzmanların en çok kullandıkları unvanlar ise Aile/Çift Danışmanı ve Psikolojik Danışmandır.
- Türkiye’de aile danışmanlarının danışmanlıklarında en çok kullandıkları kuramlar sistem, çözüm odaklı ve eklektik/bütüncül yaklaşımlardır.
- Türkiye’de aile danışmanlarının çalıştıkları kurum ve kuruluşlar çeşitlilik göstermekle beraber toplam sayıları ve kurumlara göre dağılım oranları bilinmemektedir.
- Türkiye’de aile danışmanlarının verilen eğitimleri yetersiz bulduğu ve eğitime ihtiyaç duyduğu özellikle süpervizyon konusunun geliştirilmesi gerektiği gözlenmiştir.
- Türkiye’de aile danışmanlarının bir bölümünün süpervizyon almadığı veya çok az süreyle aldığı, danışmanlıkları sürecinde bazı konularda zorlandıkları, seanslar sonrasında danışan takibi yapmadıkları belirtilmiştir.
- Türkiye’de aile danışmanlığı konusunda halkın yeterince bilinçli bulunmadığı, daha çok iletişim sorunları ve psikolojik sorunlarda danışmanlık talebinde bulunduğu ve talepte bulunanların, seanslara katılanların kadınlar olduğu, genellikle danışmanlık sürecinin 5 seans ve üzeri sürdüğü ifade edilmiştir.
- Türkiye’de aile danışmanlarının mesleğin standartlarını yeterli bulduğu, maddi ve manevi doyum sağladığı, yeni danışmanlık modellerinin ülkemizde uygulanabilir bulduğu görülmüştür. Topluma, ailelere ve çocuklara yardımcı olmak, mesleki haz elde etmek için bu mesleği seçtikleri belirtilmiştir.
- Türkiye’de aile danışmanlarının aile danışmanlığı ile aile terapisi arasında farklılıklar olduğunu ve aile danışmanlığının daha çok sosyal hizmet uygulaması olması gerektiğini düşündüğü bilgilerine ulaşılmıştır.
- Türkiye’de aile danışmanlarının aldıkları eğitim, çalışma süreleri ve çalıştıkları kurum türü ile meslekte kendilerini yetkin hissetmeleri arasında pozitif ilişki olduğu, kamuda çalışanların, aile danışmanlığı daha uzun süren ve akademik eğitim alanların kendilerini daha yetkin hissettikleri görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar ışığında, aile danışmanlığı yönetmeliğinde bazı değişiklikler yapılması gerektiği, süpervizyonun 30 saatten çok daha uzun olması şartı getirilmesi gereği görülmüştür. Danışmanların kendilerinden daha uzman bir kişi ile iletişimde bulunması, fikir alışverişi ile kendini geliştirmesi sağlanmalıdır. Ayrıca danışmanlık sürecinin ailelerle yapılan sosyal hizmet çalışmalarına uygun olarak “izleme” aşamasının da yönetmelikte zorunlu hale getirilmesi ve denetiminin yapılması önerilmektedir. Çünkü seans sonrası belirli aralıklarla danışan takibi yapılması hem danışmanlık sürecinin etkinliği bakımından dönüt olacak hem de sorunun tekrar edip etmediğinin öğrenilmesini sağlayacaktır.

Aile danışmanlığının özel merkezlerdeki hizmetlerinin pahalı bulunmasına karşılık olarak, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın her il müdürlüğünde ve bazı belediyelerde ücretsiz sağlanan aile danışmanlığı hizmetinden halkın haberdar edilemesi gereği görülmüştür. Bu konuda toplum bilincini oluşturmak için kamu spotu, afiş gibi görsel ve yazılı basın araçlarıyla bilgilendirme yapılması önerilmektedir. Ayrıca halkın aile danışmanlığı talebini daha hızlı bildirebilmesi için çağrı merkezi uygulamasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Daha önce Özkan ve Kılıç’ın da dile getirdiği üzere Aile ve Toplum Sağlığı Merkezlerinde, aile danışmanlığı birimleri açılarak uygulamalarının yürütülmesinin gerekli ve yararlı olabileceği düşünülmektedir. (Özkan ve Kılıç, 2013:25-44).

Bazı ülkelerde uygulanan Okul Temelli Aile Danışmanlığı’nın ülkemizde de uygulanabileceği ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Okul rehberlik servisleriyle koordineli olarak sosyal hizmet uzmanı ve aile danışmanının çalışması ile ihtiyacı olan ailelere daha hızlı ulaşılabileceği, çocuklar için daha verimli olacağı kanaatiyle önerilmektedir. Ayrıca son yıllarda artan boşanma oranları ve daha çok ilk yıllarda biten evlilikler göz önünde bulundurulduğunda evlilik öncesinde, boşanma aşaması ve sonrasında aile danışmanlığının zorunlu olması gerektiği düşünülmektedir. Böylece yanlış evliliklerin bir miktar da olsa önüne geçilmesi, boşanma gibi travmatik bir süreci bireylerin, özellikle çocukların, daha kolay atlatacağı umulmaktadır.

Son söz olarak Türkiye’de aile danışmanlığı yeni bir alandır ve eğitimlerinin, mesleki uygulamalarının geliştirilmesi, lisans ve doktora düzeyinde program açılması, özel eğitim merkezlerinde verilen eğitimlerin zenginleştirilmesi, düzenlenecek sosyal

politikalarda ve verilecek sosyal hizmetlerde aile sorunlarının çözümü için önleyici çalışmalara daha çok önem verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, Ali Rıza, “Aile Sorunları Karşısında Geleneksel Tecrübi Çözümler ve Abay, Sümeyye Modern Hukuksal Düzenlemeler”, Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi Bildirileri, Ankara, 2013, (Çevrimiçi), <https://www.academia.edu/21694798>, 11.09.2018.
- Ackerman, Nathan: “Child Participation in Family Therapy”, First published: December 1970, (Çevrimiçi), <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1970.00403.x> 26.11.2018.
- Açev: “Biz Kimiz”, (Çevrimiçi) <https://www.acev.org>, 20.8.2019.
- Aile Danışman Merkezleri Yönetmeliği: “Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği”, Resmî Gazete Tarihi: 04.09.2012 Resmî Gazete Sayısı: 28401, (Çevrimiçi) [https://www.mevzuat.gov.tr/metin.aspx?mevzuatkod=7.5.16567&mevzuatiliski=0&sourcexmlsearch=](https://www.mevzuat.gov.tr/metin.aspx?mevzuatkod=7.5.16567&mevzuatiliski=0&sourcexmlsearch=02.07.2019) 02.07.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: “Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti”, (Çevrimiçi) https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf 20.7.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: “Sosyal Yardım Programları”, (Çevrimiçi), <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> 09.12.2018.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: “Türkiye’nin Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi”, Ankara, 2017, (Çevrimiçi), https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/pdf/turkiyenin_butunlesik_sosyal_yardim_sistemi.pdf, 09.12.2018.
- Akdemir, Asena, Karaoğlu, Akfer, Karakaş, Görkem: “Çift Terapisi”, **Türkiye’de Psikiyatri** / Cilt:8, Sayı: 2 – 2006, (Çevrimiçi), <https://docplayer.biz.tr/2447735-Cift-terapisi> , 03.11.2018.

- Aktaş Mavili, Aliye: “Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı”, Aile ve Toplum Yıl: 6 Cilt: 2 Sayı: 7 Nisan-Haziran 2004, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198004>, 18.10.2018.
- Aktaş Mavili, Aliye: **Ben ve Ailem**. Atlas Akademi Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2013.
- Aktaş, Gül: “Türkiye’de Aile Sosyoloji Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 52, 2015-2, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/article/277652>, 18.10.2018.
- Akyıl , Yudum vd.: “Türkiye’de Çift ve Ailelerle Çalışan Uzmanlar: Demografik Özellikler, Eğitim ve Klinik Uygulamalar”, **Psikoloji Çalışmaları / Studies in Psychology** Sayı:35-1, s. 57-84, 2015, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/409010>, 15.10.2018.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi: “Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri”, t.y., (Çevrimiçi), <https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/psikolojik-danismanlik-hizmetleri>, 08.07.2019.
- Arıkan, Ç.: “Türkiye’de Aile Politikası Uygulamalarına İlişkin Genel Bir Değerlendirme” **Aile Danışmanlığı El Kitabı**, S. 117-123, SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Araştırma Uygulama Merkezi (AHUM) Ortak Yayını, Ankara, 2005.
- Ayçiçeği, Ayşe, Caldwell, Catherine L.: “ Vertical Collectivism, Family-Consciousness and Urbanization in Turkey”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz-2013 Cilt:12 Sayı:47 S. 232-251, (Çevrimiçi), www.esosder.org, 05.01.2019.
- Bath, Elizabeth: “Aile İçi Roller ve Toplum Ağı”, **Öncü Sosyologların Kaleminden Sosyoloji**, Ed. İhsan Sezal, Tekağaç Eylül Yay., 4. Baskı, Ankara, 2004.
- Belediye Kanunu: 5393 Sayılı Belediye Kanunu: (Çevrimiçi), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>, 15.8.2019.

- Buğra, Ayşe,
Keyder, Çağlar:
Bulut, Işıl: **Sosyal Politika Yazıları**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Bulut, Işıl: **Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı**, Özgüzel Matbaası, Ankara, 1990.
- Bulut, Işıl: “Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi”, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1993. (Çevrimiçi), www.ailetoplum.gov.tr/data/54293ea2369dc32358ee2b25/kutuphane_13gliginin_aile_islevlerine_etkisi.pdf, 20.10.2018.
- Canatan, Kadir,
Yıldırım, Ergun: **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, 2009.
- Canel, Azize
Nilgün: **Evlilik ve Aile Hayatı**, Aile Eğitim Programı, ASPB Yayınları, Ankara, 2011, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/21785530/evlilik_ve_aile_hayat%c4%b1-_azize_nilg%c3%bcn_canel, 12.11.2018.
- Cılga, İbrahim: **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2004.
- Çakır, Serpil: “Meşrutiyet Devri Kadınlarının Aile Arayışı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. Ankara, 1992.
- Çakmaklı, Kemal: **Aileler İçin Sosyal Hizmet**, 2. Baskı, T.C. Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Çetinkaya, Rahşan
Siviş- Kararırmak,
Özlem: “Psikolojik Danışman Eğitiminde Süpervizyon”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt: 4 (37), S.107-121. 2012, (Çevrimiçi), <http://agris.fao.org/agrissearch/search.do?recordID=TR2016013885>, 02.02.2019.
- Çoban İçağasıoğlu
Arzu, Özbesler
Cengiz: “Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Politika ve Hizmetler”, **Aile ve Toplum** Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 18 Temmuz-Ağustos-Eylül 2009.

- Darüşşafaka: “Hakkımızda”, (Çevrimiçi) <https://www.darussafaka.org>, 20.8.2019
- Dattilio, Frank M.: **Bilişsel Davranışçı Çift ve Aile Terapisi**, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, 2. Baskı, (Editör: Tahir Özakkaş), İstanbul, 2012.
- Dedeoğlu, Saniye: “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, İstanbul, 2009:2.
- Demirbilek, Melahat: “Aile Danışmanlığı: Bir Uygulama Örneği”, **Türkiye Aile Hekimliği ve Temel Bakım Dergisi**, 2016;10 (2):109-120. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjfmmpc/issue/22175/238225>, 03.03.2019.
- Demirbilek, Melahat: “İnsan Hakları Bağlamında Aile Politikaları, Aile Danışmanlığı ve Sosyal Hizmet İlişkisinin İncelenmesi”, **Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi**, S.2018; 2(3), s. 37-44. (Çevrimiçi) dergipark.ulakbim.gov.tr/tjfmmpc/article/view/5000191397, 25.01.2019.
- Dinçyürek, Sibel: “Evlilik ve Aile Danışmanlığı”, **The Relationship Between The Level of Assertiveness, Locus of Control**. LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co. KG. ISBN 978-3-659-22979-4. Germany, 2012.
- Doğan, İsmail: **Osmanlı Ailesi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.
- Duyan, Gülsüm Çamur: “Aileye Yönelik Sosyal Hizmetler”, Ed. Yusuf Genç ve Hasan Hüseyin Taylan, **Aile ve Çocukla Sosyal Hizmet**, Eskişehir, 2016.
- Duyan, Veli,Özbulut, Mahmut, Özgür, Özge: **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak: Sosyal Hizmet Uzmanları ve Sosyal Hizmet Alanında Çalışanlar İçin Bir Rehber** Sosyal Çalışma Yay., Ankara, 2008.

- Dündar, Özge
Zeybekoğlu: “Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri”, **Değişen Toplumda Değişen Aile**, Ed. Nurşen Adak, Siyasal Kitabevi, 2016, Ankara.
- Ergin, Muharrem: **Orhun Kitabeleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Erol, Pelin Önder: “Toplumsal Değerler Sistemleri Olarak Ailecilik ve Bireyciliğin Doğurganlık Üzerine Yansımaları”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Bursa, 2018, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosbilder/issue/37739/405705> 23.12.2018.
- Esen, Nüket: “Türk Romanında Aile Kurumu”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.
- Eyce, Berrin: “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Sayı:4 S. 223-244, 2000, (Çevrimiçi), <http://sbmyod.selcuk.edu.tr/sumbtd/article/view/56/55> , 18.10.2018.
- Fennell David,
Weinhold, Barry: **Counseling Families: An Introduction to Marriage and Family Therapy**, 3. Edt. Hardcover Publishing, Colorado, 2003.
- Ferrera, Maurizio: “Sosyal Avrupada Güney Avrupa Refah Modeli”, **Sosyal Politika Yazıları**, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yay., 2013.
- Freud, Sigmund: **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**, Metis Yayınları, İstanbul, 2011.
- Goldenberg,
Herbert, Irene,
Goldenberg: **Family Therapy**, 3. Edt, Cengage Books, Boston, 2011.
- Gladding, Samuel
T.: **Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları**, (Çeviren: İbrahim Keklik, İbrahim Yıldırım), Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara, 2012.

- Gökalp, Ziya: **Altın Işık**, Mavigöl Yayınları. İstanbul, 2004.
- Gökalp, Ziya: **Türk Medeniyet Tarihi**, Cantekin Matbaası, Ankara, 2007.
- Gökçe, Hatice: “Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile,” **Sosyoloji Notları**, Sayı: 1 Cilt:1, S.51-63, 2017, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosnot/issue/33544/351368>, 09.09.2018.
- Günel, Pınar: **Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosyal Devlet Modeli ve Türkiye**, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.
- İl Özel İdareleri Kanunu: 5302 Sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, (Çevrimiçi), <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5302.pdf>, 14.8.2019.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi: “Kadın ve Aile Hizmetleri”, t.y. (Çevrimiçi), <https://sosyalhizmetler.ibb.gov.tr/kkm.html> 08.07.2019.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi: “Kadınlara Yönelik Destek Hizmetleri”, t.y., (Çevrimiçi), <https://www.izmir.bel.tr/tr/KadinDanismaMerkezi/41/106>, 08.07.2019.
- Hallaç, Saliha, Fatma Öz: “Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, Cilt 6, Sayı 2 Yıl 2014, S:142 – 153, (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pgy/issue/11146/133312> 25.11.2018.
- Kalkınma Planı: Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2014 -2018, Türkiye Cumhuriyeti Bütçe Başkanlığı, Ankara, 2013 (Çevrimiçi) [content/uploads/2018/11/onuncu-kalk%c4%b1nma-plan%c4%b1-2014](https://www.kalkinma.gov.tr/content/uploads/2018/11/onuncu-kalk%c4%b1nma-plan%c4%b1-2014)
- Kalkınma Planı: On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2019-2023, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, 2019, (Çevrimiçi) <http://www.sbb.gov.tr/wp->

- Kara, Bülent: “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimine Etki Eden Dinamikler”, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Yıl:2018, Sayı 40, S. 374 – 385, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kdeniz/issue/41142/399236> 08.02.2019.
- Karalı, Merve Nur Bozkurt: “Aile Danışmanlarının Danışmanlık Süreçleri, Becerileri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Öz-Yeterlilik Düzeylerinin Belirlenmesi”, Yüksek Lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 2019, (Çevrimiçi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, 14.10.2019.
- Kesgin, Bedrettin: **Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım**, 2. Baskı, Açılım Kitap, İstanbul, 2014.
- Kır, İbrahim: “Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri”, (Çevrimiçi) <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068415>, 12.3.2019.
- Kızılay: “ Neler Yapıyoruz”, (Çevrimiçi) <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/sosyal-hizmetler>, 20.8.2019.
- Kongar, Emre: **Sosyal Çalışmaya Giriş**, Ayyıldız Matbaası Yayınları, Ankara, 1972.
- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2012.
- Korkut, Yeşim: “Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi Hizmetleri”, Psikoloji Çalışmaları, Cilt: 22, Sayı: 0 Yıl: 2001, S. 111 – 133, (Çevrimiçi), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99953>, 25.9.2018.
- Korkut, Yeşim: “Bazı Özel Psikolojik Danışma Merkezlerinde Aile Danışmanlığı ve Aile Terapisi Hizmetlerinin Durumu”, İstanbul Üniversitesi **Tecrübi Psikoloji Çalışmaları**, C. 22, 2001, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100071> , 25.9.2018.
- Korkut, Yeşim: “Türkiye’de Aile Terapisi ve Terapistlerinin Durumu: Eğitim Standartları, Terapi Yönelimleri, Çalışma Biçimleri ve Eğitim

İhtiyaçları Üzerine Bir Çalışma”, **Psikoloji Çalışmaları Dergisi**, 27, 2007 (Çevrimiçi)
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100071>, 25.9.2018.

- Koşar, Güran Nesrin: **Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refahı Alanı**, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1996.
- Koşar, Nesrin G.: **Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı**, 2. Baskı, MN Ofset Yayıncılık, Ankara, 1992.
- Kuran, Ercüment: “Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi”, **Aile Yazıları I – Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç**. Editörler: Beylü Dikeçligil ve Ahmet Çiğdem, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, s. 363-368, Ankara, 1991.
- Kut, Sema: **Sosyal Hizmet Mesleği**, Selvi Yayınları, Ankara, 1988.
- Kümbetoğlu, Belkıs: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 2.Baskı, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2008.
- Lebow, Jay: **Çift ve Aile Terapisi, Alanla İlgili Bütüncül Bir Harita**, (Çeviren: Muzaffer Şahin-Hanife Uğur), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Mandaloglu, Mehmet: “İslamiyet Öncesi Türklerde Aile Hukuku” **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33-2013, S.133-159, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/206964>, 17.09.2018.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu: “Aile Danışmanı (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı” (Çevrimiçi) <https://www.myk.gov.tr/index.php/en/haberler/34-meslek-standartlar-dairesi-bakanl/1529-aile-danman-taslak-meslek-standard-hazrlan> , 03.03.2019.
- Miller, Brent: **Aile Araştırma Yöntemleri**, (Çeviren: Dinçay Köksal), Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Nazlı, Serap: **Aile Danışmanlığı**, Anı Yayıncılık, 5. Baskı., Ankara, 2009.
- Nichols, Michael P.: **Aile Terapisi Kavramlar ve Yöntemler**, (Çeviren: Okhan Gündüz)

Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2013.

Oktay Yılmaz,
Berrin: “İş ve Aile Yaşamını Uyumlaştırma Politikaları”, **Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongre Kitabı**, İstanbul, 18-20 Mayıs 2012.

Okutan, Ahmet: **İnsanlık Tarihinin İlk Sosyolojik Kurumu: Aile**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2009.

Ortaylı, İlber: **Türkiye’de Ailenin Değişimi**, , Türk Sosyal Bilimler Derneği Yay., Ankara, 1984.

Ortaylı, İlber: **Osmanlı Toplumunda Aile**, 9. Bas. Pan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Önderman, Murat: “Türkiye’de Tekilci Kültür, Hukukilik ve Armağan Ekonomisi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, S.157-208, İstanbul, Ekim 2011.

Özabacı, Nilüfer:
Erkan, Zülal, **Aile Danışmanlığı: Kuram ve Uygulamalar Genel Bir Bakış**, Ankara, Pegem Yay., 2013.

Özakkaş, Tahir: **Rölatif Bütüncül Psikoterapi**, Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları, İstanbul, 2018.

Özgüven, İbrahim
Ethem: **Ailede İletişim ve Yaşam**, Pdrem Yayınları, Ankara, 2001.

Özgüven, İbrahim
Ethem: **Evlilik ve Aile Terapisi**, Pdrem Yayınları, Ankara, 2000.

Özkan, Yasemin-
Kılıç, Esra: “Aile’nin Psiko-Sosyal Destek İhtiyacını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi, **Sosyal Politika Çalışmaları**, Yıl: 2013, Cilt:13 Sayı: 7 S.25-44 (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197894>, 14.12.2018.

- Özta, Ece: “Türkiye’de Ailecilik, Biyosiyaset ve Toplumsal Cinsiyet Rejimi” **Toplum ve Bilim**, Sayı: 130, S. 176-188, Yıl: 2014, (Çevrimiçi), <https://www.toplumvebilim.com/public/default.aspx?dsid=450>, 24.12.2018.
- Rivett, Mark C.,
Eddy Street : **Family Therapy in Focus**, Family, Couple and Systemic Therapy, Sage Books, Catalogue No : 88637, London, 2003.
- Sayın, Önal: **Aile Sosyolojisi**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990.
- Siviş Rahşan Ç. -
Kararımak Özlem: “Psikolojik Danışman Eğitiminde Süpervizyon”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2012, 4 (37), 107-121, (Çevrimiçi) <http://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordid=tr2016013885> 04.5.2019.
- Şeker, Aziz: **Sosyal Hizmetin Sefaleti**, Sabev Yayınları, Ankara, 2006.
- Şentürk, Ünal: “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 14, s. 7 – 32, Ocak 2008 , (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21109/227344> 23.10.2018.
- Tabakoğlu, Ahmet: “Osmanlı Toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- TBMM, Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası, Madde 35. (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.html>, 12.12.2018.
- TBMM, **1982 Anayasası**, Kanun Numarası:2709, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi: 09.11.1982, Sayı:17863, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17844.pdf>, 12.12.2018.
- Tezcan, Mahmut “Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü, Geleceği (Sosyo-Kültürel Açıdan)”, S.1-9, 2006, (Çevrimiçi), http://turkoloji.cu.edu.tr/genel/tezcan_aile.pdf, 15.09.2018.
- Tezer, Esin: “Evlilik İlişkisinden Sağlanan Doyum: Evlilik Yaşamı Ölçeği”, **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 7, 1997,

- (Çevrimiçi),<http://www.turkpdrdergisi.com/index.php/pdr/article/view/395/0>, 30.10.2018.
- Tohum Otizm Vakfı: “Hakkımızda”, t.y. (Çevrimiçi), <https://www.tohumotizm.org.tr> 20.8.2019.
- Tomanbay, İlhan: **Sosyal Çalışmayı Yapılandırmak**, Sabev Yayınları, Ankara, 1999.
- Tomanbay, İlhan: **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Selvi Yay. Ankara, 1999.
- Türk Dil Kurumu: “aile” tanımı, t.y. (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.5a7f3fab2a84e5.76096379, 01.09.2018.
- TÜİK: “Cinsiyete Göre Boşanma Nedenleri Oranı”, 2016, Aile Yapısı Araştırması,(Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/kitap.do?metod=kitapdetay&kt_id=11&kıTAP_ID=18 23.4.2019.
- TÜİK: “İstatistiklerle Aile 2018”, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search> 24.4.2019.
- Türkdoğan, Orhan: “Türk Ailesinin Genel Yapısı, ”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara, 1992.
- Uçar, Hamza: “Aileci Toplum Yapısının Türk Anayasa Hukukundaki Etkileri” t.y. (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/30511907/aileci_toplum_yap%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n_t%C3%Bcrk_anayasa_hukukundaki_etkileri, 21.10.2018.
- Uluocak, Gonca Polat, Bulut, Işıl: “Aile Terapilerinin Feminist Teori Açısından İncelenmesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 24, S.9-24, 2011, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/197961>, 14.12.2018.
- Ulusoy, Demet, Celil, Abdülreşit: “Uygurlarda Aile”, **Sosyoloji Konferansları**, (Çevrimiçi) <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023006053/1023005577>, 27.5.2018.

- Ülken, Hilmi Ziya: “Aile”, **Aile Yazıları 1**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara, 1991.
- Yılmaz, Olcay,
Voltan Acar,
Nilüfer: “Psikolojik Danışman Eğitiminde Süpervizyonun Önemi ve Grupla Psikolojik Danışmadaki Rolü” Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 342-356. Kabul Tarihi: 05/04/2015 (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17079> 04.5.2019.
- Yolcuoğlu, İsmet
Galip: **Bireylerle, Ailelerle, Grupla, Toplumla Sosyal Hizmetler**, Nar Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Zengin Eyüp, Şahin
Ayhan, Özcan
Salih: “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları”, **Yönetim ve Ekonomi** Yıl:2012 Cilt:19 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, 2012 (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/13697/165778> 09.7.2019.

EKLER

Ek 1. Aile Danışmanlığı Hakkında Görüş Anketi

Bu anket “TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMINDA AİLE DANIŞMANLIĞI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında oluşturulmuştur. Araştırmanın hiçbir aşamasında kimlik bilgileriniz istenmeyecek ve kullanılmayacaktır. Ankette sadece birkaç demografik bilgi sorusu bulunmaktadır. Anket çoktan seçmeli, likert tipi ve açık uçlu cevaplardan oluşan toplam 39 sorudan ibarettir. Anketteki sorulara cevap vererek araştırmaya katılmanız gönüllülük esasına dayanmaktadır. Her soruda size en uygun seçeneği işaretlemeniz ve bilimsel araştırmada kullanılacağı için sorulara içtenlikle cevaplar vermeniz beklenmektedir. Anket ile ilgili herhangi bir soru veya görüşünüz için araştırmacıya yasemenynsgl@gmail.com adresinden ulaşabilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederim.

Araştırmacı: Yasemen Çevik

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi.

Birinci Bölüm

1. Cinsiyetiniz?
Kadın Erkek
2. Medeni durumunuz?
Bekar Nişanlı Evli Boşanmış Diğer
3. Hangi yaş aralığındasınız?
21-25 26-35 36-45 46 ve üzeri
4. En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi hangisi?
Ön lisans lisans yüksek lisans doktora diğer
5. Uzmanlık alanınız nedir?
Klinik psikoloji psikoloji sosyal hizmet sosyoloji tıp çocuk gelişimi PDR
6. Hangi unvanı kullanıyorsunuz?
Aile/Çift Danışmanı Aile/Çift Terapisti Psikolojik Danışman Klinik Psikolog Diğer
7. Çalıştığınız kurum türü nedir?
Kamu özel belediye diğer şu an çalışmıyorum
8. Aile danışmanlığı eğitimi hangi yolla edindiniz?
Doktora yüksek lisans Üniversite Sertifika Programı Yüz Yüze Kurs/Seminer Uzaktan Eğitim Sertifika Programı Diğer
9. Aile Danışmanlığı eğitimi süreniz ne kadar?
450 saatten az En az 450 saat 2 yıl 4 yıl 5 yıl ve üzeri Diğer
10. Kaç yıldır aile danışmanlığı yapıyorsunuz?
1-5 yıl 6-10 yıl 11-15 yıl 16 ve üzeri
11. Aile danışmanlığı dışında bireysel danışmanlık da yapıyor musunuz? Yapıyorsanız oranı nedir?
Daha çok aile danışmanlığı yapıyorum

Daha çok bireysel danışmanlık yapıyorum
İkisini eşit düzeyde yapıyorum
Bireysel danışmanlık yapmıyorum

12. Süpervizyon aldınız mı? Aldıysanız şekli nedir?
Uzman yanında Yüz yüze bireysel İnternet üzerinden bireysel Grupla Süpervizyon
almadım
13. Mesleki gelişiminiz için en sık kullandığınız kaynak nedir?
Bağımsız seminerler Kitap-makale Kongre-sempozyum Akademik eğitimler Hepsi
14. En sık kullandığınız danışmanlık tekniği nedir?
Ev ödevi video Grup terapisi Bireysel terapi diğer
15. Danışmanlarınız size genellikle hangi yolla ulaşıyorlar?
Telefonla yüz yüze müracaatla maille taviye üzerine diğer
16. Danışanlarınız toplumun genellikle hangi sosyo-ekonomik kesiminden oluyor?
Düşük orta iyi çok iyi hepsi
17. Müracaat eden ailenin genellikle hangi üyesi oluyor?
Kadın erkek çocuk üzerinden anne çocuk üzerinden baba eş/çift
birlikte
18. Seanslara ailenin genellikle hangi üyeleri dahil oluyor?
Sadece kadın sadece erkek eş/çift birlikte anne-baba-çocuk
diğer
19. Danışmanlıklarınız ortalama kaç seans sürüyor?
1-3 4-6 7-9 10 ve üzeri
20. Aileler genellikle hangi sorunlardan dolayı danışmanlık talep ediyor?
İletişim sorunları ekonomik sorunlar psikolojik sorunlar şiddet diğer
21. Seanslar bittikten sonra danışanlarınızı takip etmekte hangi yöntemi kullanıyorsunuz?
Telefonla maille yüz yüze görüşmeyle diğer yöntemler takip etmiyorum
22. Danışmanlıklarım sırasında beni en çok zorlayan konu'dur.
Tüm aileyi seanslara dahil etmek
Tarafsız kalmak
Müdahale tekniklerini uygulamak
Diğer konular
Zorlandığım konu yok
23. Aile danışmanlığı alanında kendimi en yetkin hissettiğim konu... dır

İkinci Bölüm

Bu bölümde Türkiye'de aile danışmanlığı alanında verilen eğitim, yapılan uygulamalar ve bilinç düzeyi ile ilgili görüşlerinize uygun seçeneği işaretlemeniz beklenmektedir.

24. Aile danışmanlığı alanında tamamen yetkin olduğumu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

25. Toplumumuzun aile danışmanlığı konusundaki bilinç düzeyi oldukça yüksektir.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

26. Danışanların eğitim ve ekonomik düzeyleri ile aile danışmanlığına başvurma oranları arasında ilişki olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

27. Evlilik öncesinde aile danışmanlığının zorunlu olması gerektiğini düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

28. Boşanma aşaması/sonrası gibi kritik dönemlerde aile danışmanlığının zorunlu olması gerektiğini düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

29. “Okul Temelli Aile Danışmanlığı (Amerika ve bazı ülkelerde uygulanan, çocuğun akademik başarı ve ruhsal iyilik düzeyinin artması için aile okulda, psikolojik danışman ve rehber, aile danışmanı/terapist/psikolog, hemşire, okul personeli ve aile işbirliği tarafından yürütülen çalışma) Türkiye’de gerekli ve uygulanabilir olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

30. “Manevi Aile Danışmanlığı” (danışmanlıkta bilimsel yöntemlerin yanında veya yerine şükür, sabır, affetmek, yardım etmek gibi dini değerlerin kullanılması gerektiğini savunan danışmanlık uygulamaları) Türkiye’de gerekli ve uygulanabilir olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

31. Türkiye’de aile danışmanlığı alanında verilen eğitimleri yeterli buluyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

32. Aile danışmanlığı mesleğinin gelecek vadettiğini ve yaygınlaşması gerektiği düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

33. Aile danışmanlığı mesleki olarak beni mutlu ediyor, manevi doyum sağlıyor

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

34. Aile danışmanlığı mesleğinin getirdiği maddi kazanç beni tatmin ediyor.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

35. Türkiye’de aile danışmanlığının mesleki standartları ve uygulamalarını yeterli buluyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

36. Aile danışmanlığı ile aile terapisi alanlarının farklı olduğunu düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

37. Aile danışmanlığının özel bir hizmetten ziyade sosyal hizmet uygulaması olması gerektiğini düşünüyorum.

Kesinlikle Katılıyorum Katılıyorum Kararsızım Katılmıyorum Kesinlikle Katılmıyorum

Üçüncü Bölüm

Bu son bölümde bulunan açık uçlu sorulara açık yanıtlar vermeniz beklenmektedir.

38. Danışmanlıklarınızda yararlandığınız kuramsal bir model veya modeller var mı? Varsa adını yazar mısınız?

39. Aile danışmanlığı mesleğini seçme sebebinizi kısaca açıklayabilir mısınız?